

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**HARPER LEE’NİN “TO KILL A MOCKINGBIRD” ADLI
ROMANININ TÜRKÇE ÇEVİRİLERİNİN JAVIER FRANCO
AIXELÀ’NİN KÜLTÜREL ÇEVİRİ STRATEJİLERİ
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Büşra ALTAY

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin TEKİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI
ÇEVİRİ VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR BİLİM DALI**

EYLÜL-2019

ankara

IBM

**HARPER LEE’NİN “TO KILL A MOCKINGBIRD” ADLI ROMANININ
TÜRKÇE ÇEVİRİLERİNİN JAVIER FRANCO AIXELÀ’NİN KÜLTÜREL
ÇEVİRİ STRATEJİLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Büşra ALTAY

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI
ÇEVİRİ VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2019

Büşra ALTAY tarafından hazırlanan "Harper Lee'nin "To Kill a Mockingbird" Adlı Romanının Türkçe Çevirilerinin Javier Franco Aixelà'nın Kültürel Çeviri Stratejileri Bağlamında İncelenmesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/ÖY ÇOKLUĞU ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Çeviri ve Kültürel Çalışmalar Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nesrin TEKİN

Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Korkut Uluç İŞİSAĞ

Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof.Dr. Nezir TEMUR (Başkan)

Portçe Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

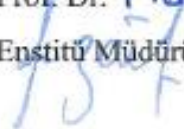

Tez Savunma Tarihi: 04.09.2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum

Prof. Dr. FİGEN ZAFİ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Büşra ALTAY

04.09.2019

Harper Lee'nin "To Kill A Mockingbird" Adlı Romanının Türkçe Çevirilerinin Javier Franco
Aixelà'nın Kültürel Çeviri Stratejileri Bağlamında İncelenmesi
Yüksek Lisans Tezi

Büşra ALTAY

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Eylül 2019

ÖZET

Çeviri yapmak, sadece farklı bir dil bilmek değil, bu dil bilme yeteneğinin yanı sıra kültür birikimine sahip olmak ve yeniliklere de açık olmak demektir. Çevirmenler, bir dilden diğer dile aktarımda bulunurken kaynak metinden bağımsız hareket etmeden, erek kitlenin ihtiyaçlarına da cevap verecek şekilde çevirilerini oluşturmaya çalışırlar. Aslında bu zorlu süreç dilsel ve kültürel sınırları aşarak, yeni bir metin ortaya çıkarmak için önkoşuldur. Bilhassa yazın metinlerinin çevirilerinin daha geniş bir bakış açısı ile incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu tezde, 1960 yılında yayımlanan Harper Lee'nin "To Kill a Mockingbird" adlı romanının Özay Sunar (1963), Füsun Elioğlu (1985) ve Ülker İnce (2014) tarafından Türkçeye aktarılmış üç farklı çevirisindeki kültürel öğelerin tespit edilmesi ve yorumlanması amaçlanmıştır. Bu sebeple, çalışmada yöntem olarak Javier Franco Aixelà'nın kültüre özgü öğelerin çevirilerine ilişkin sınıflandırdığı kültürel çeviri stratejileri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar neticesinde, çevirmenlerin farklı stratejileri kullanarak, Aixelà'nın "Koruma ve Yerine Koyma" yöntemlerinden "Yerine Koyma" yöntemini daha fazla tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 30501
Anahtar Kelimeler : Çeviri, Kültür, Kültürel Çeviri Stratejileri, Javier Franco Aixelà
Sayfa Adedi : 81
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Nesrin TEKİN

An Analysis Of The Turkish Translations Of Harper Lee’s “To Kill A Mockingbird” In Terms Of
Javier Franco Aixelà’s Cultural Translation Strategies

M.Sc. Thesis

Büşra ALTAY

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

September 2019

ABSTRACT

Translating is not only having knowledge of a different language but also having a cultural background and being open-minded as well as the ability of language knowledge. A translator tries to create a translation that would respond the needs of target culture along with not being unbound to the source text while transferring from one to another language. Actually, this difficult process is prerequisite to create a new text by getting beyond the linguistic and cultural limits. In particular, translations of literary texts necessitate analysis and evaluation from a broader viewpoint. This thesis aims to determine and comment cultural items in three different translations by Özyay Sunar (1963), Füsün Elioğlu (1985) and Ülker İnce (2014) of Harper Lee’s “To Kill a Mockingbird” published in 1960. Therefore, in this study it is used to Javier Franco Aixelà’s cultural translation strategies. The analysis results showed that “substitution” method was most frequently preferred by using different strategies among Aixelà’s methods of “conservation and substitution”.

Science Code : 30501
Key Words : Translation, Culture, Cultural Translation Strategies, Javier Franco Aixelà
Page Number : 81
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Nesrin TEKİN

TEŞEKKÜR

Tezimin her bölümü ile ayrı ayrı ilgilenen, bütün bu yoğun ve stresli süreçte sabırla dinleyen, yol gösteren, fikirlerinden ve tecrübelerinden yararlandığım Fransızca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı'ndan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Nesrin TEKİN'e,

Takıldığım noktalarda desteğini ve yardımını hiç esirgemeyen Arapça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı'ndan çok sevdiğim hem arkadaşım hem hocam olan Arş. Gör. Arife ERAY'a,

Ablam gibi sevdiğim değerli hocam Kırıkkale Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü'nde Arş. Gör. Mehtap ARAL'a desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca bu süreçte beni her zaman motive eden, hem maddi hem manevi olarak yanımda bulunan aileme, özellikle canım kardeşlerime ve çok kıymetli Ahmet ÇELİK'e teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ	1
2. ÇEVİRİ - ÇEVİRİBİLİM	3
2.1. Çeviri Nedir? – Çeviribilim Üzerine	3
2.2. Çeviri Tarihi	7
2.2.1. Doğu’da ve Batı’da Çeviri Etkinliği	8
2.2.2. Osmanlıda Çeviri Etkinliği	11
2.2.3. Cumhuriyet Döneminde Çeviri Etkinliği	12
2.3. Çeviri Kuramları.....	13
2.3.1. Dilbilim Odaklı Kuramlar	13
2.3.2. Erek Odaklı Kuramlar	16
2.3.2.1. Çoğul dizge kuramı.....	16
2.3.2.2. Skopos kuramı	16
2.3.2.3. Betimleyici çeviri kuramı	17
2.3.2.4. Feminist çeviri	17
2.3.2.5. Sömürgecilik sonrası çeviri.....	18
2.4. Edebi Çeviri ve Çevirmenin Rolü	19
2.5. Çeviri Eleştirisi.....	20
3. KÜLTÜR, ÇEVİRİ-KÜLTÜR İLİŞKİSİ	23
3.1. Kültür Nedir?.....	23

	Sayfa
3.2. Çeviri-Kültür İlişkisi	24
3.3. Kültürel Çeviri Stratejileri	25
3.3.1. Peter Newmark.....	25
3.3.2. Lawrence Venuti	26
3.4. Javier Franco Aixelà– Kültüre Özgü Öğelerin Çevirisi Üzerine.....	27
3.5. Aixelà’ya Göre Çeviri Stratejileri	28
4. BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMEK-KİTAP İNCELEMESİ	33
4.1. Yazar: Harper Lee	33
4.1.1. Çevirmenler: Özay Sunar, Füsun Elioğlu, Ülker İnce	33
4.2. Roman: Bülbülü Öldürmek	34
4.2.1. Olay Örgüsü	35
4.2.2. Kişiler.....	36
4.2.3. Zaman ve Mekân.....	37
4.3. Bülbülü Öldürmek – Çevirilerin Analizi.....	38
5. BULGULAR ve YORUM	73
6. SONUÇ	75
KAYNAKLAR	77
ÖZGEÇMİŞ	81

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

EM

Erek Metin

KM

Kaynak Metin

LAT

Latince

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri var olan çeviri etkinliği farklı insan topluluklarının iletişim ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, insanların birbirlerini ve çevreyi tanıması, anlamlandırması için bir araç olmuştur. Çeviri araştırma, irdeleme, okuma ve yeniden yazma sürecidir. Özellikle yazın çevirisinde bu süreçlerin çok iyi bir şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yazın metinlerinin kendine ait bir üslubu, özellikleri ve yapısı bulunmaktadır. Bu unsurların çevrilmesi hususunda hem çıkış dili ve kültürünün hem de erek dil ve kültürünün özümsemesi son derece önemlidir. Yazın çevirisi bir kültür aktarımı olarak ele alındığında, her toplumun sahip olduğu farklı kültürel uyumsuzluklar çevirmenleri bir bakıma zorlamaktadır. Bir eserdeki kültürün erek kitleye sunulması, çevirmenler aracılığı ile yapılmaktadır. Kültürün toplumların yaşam biçimlerini şekillendirmesi, çok yönlü ve çeşitli olması göz önünde bulundurulduğunda her çevirmenin tercihi de birbirinden farklı olacaktır.

Bu düşünceden hareketle, bu tez çalışmasında, Harper Lee'nin "To Kill a Mockingbird" romanının farklı yıllarda üç farklı çevirmen, Özay Sunar (1963), Füsun Elioğlu (1983), ve Ülker İnce (2014) tarafından yapılmış çevirileri ele alınarak incelenmiş olup, kültüre özgü öğelere ilişkin örnekler üzerinden tespitlerde bulunulması amaçlanmıştır.

Yapılan literatür çalışmasında Harper Lee ve Pulitzer ödüllü "To Kill a Mockingbird" romanının beş farklı çevirmen tarafından Türkçeye aktarılması, yazarın hayatı boyunca hiçbir maddi kaygı yaşamadan kitabı yazması ve yazarın hayattayken yayımlanan ilk ve tek romanı olması, bu kitabın incelenmeye değer olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu romanın çevirisini yapan diğer iki çevirmen Özay Süsoy (1968) ve Pınar Öcal'ın (2006) tez çalışmasında yer almayacak olmasının sebebi, Özay Sunar (1963) - Özay Süsoy (1968) ve Pınar Öcal (2006) – Ülker İnce'nin (2014) çevirilerinin yakın tarihli olmasının yanı sıra, Özay Süsoy ve Pınar Öcal'ın çevirilerinin aynı yayınevi (Altın Kitaplar Yayınevi) tarafından basılmış olmasıdır.

Çeviri stratejilerinin/kuramlarının bulunması, tek bir çeviri değil, birçok farklı çevirinin ortaya çıkması demektir. Bu çalışma yöntem olarak, Aixelà'nın kültüre özgü öğelerin (culture-specific items) çevirilerine ilişkin sunduğu bir takım stratejiler kapsamında ele alınmıştır. Eserde geçen kültürel öğelerin çevirileri koruma (conservation) ve yerine koyma (substitution) olarak iki ana başlık altında ve tekrar, ortografik uygulama, dilsel/kültürel olmayan çeviri, metin dışı açıklama, metin içi açıklama, eş anlamlılık, sınırlı

evrenselleştirme, tam evrenselleştirme, yerlileştirme, silme ve özerk yaratım stratejileri olarak alt başlıklar temelinde incelenmiştir.

1960 yılında yayımlanan ve o dönemde yaşanan ırkçılığı okuyucuya tüm gerçekliğiyle anlatması açısından edebiyat dünyasında önemli bir konumda bulunan Bülbülü Öldürmek romanı hakkında çeşitli bilimsel çalışmalar ve romanı eğitimsel, dilsel vb. açılardan ele alan yazılar mevcuttur. Fakat romanın çevirilerinin kültürel aktarım bağlamında Aixelà'nın çeviri stratejileri incelenerek ele alınması üzerine herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak giriş bölümünde, çalışmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemi açıklanacaktır. İkinci bölümde çevirinin tanımı, çeviri ve çeviribilimin tarihi, çeviri kuramları, edebi çeviride çevirmenin aldığı roller ve çeviri eleştirisinin nasıl yapılması gerektiği konuları ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, çeviri ve kültür ilişkisi, kültürel çeviri stratejileri ve Aixelà'nın stratejilerinden söz edilecektir. Dördüncü bölümde, yukarıda bahsedilen üç çevirmen tarafından yapılan çeviriler Aixelà'nın kültürel çeviri stratejileri bağlamında anlamsal ve biçimsel olarak karşılaştırılarak incelenmeye çalışılacaktır. Sonuç bölümünde ise yapılan incelemelerin değerlendirmeleri yorumlanacak ve önerilerde bulunulacaktır.

2. ÇEVİRİ - ÇEVİRİBİLİM

2.1. Çeviri Nedir? – Çeviribilim Üzerine

Yüzyıllardır süregelen çeviri eylemi günümüzde de giderek artmaktadır. Birçok önde gelen alan uzmanı çeviriyi kendi fikirlerini kuramlar öne sürerek açıklamıştır. Akşit Göktürk'e (2016:16) göre çeviri “yeni bilgi alanlarına açılabilme yoludur”. Edmond Cary'e (1996: 13) göre ise “en yalın anlamıyla, hiç kuşkusuz kendine özgü teknikleri, ilkeleri ve sorunları olan dilsel bir çözümleme işidir”. Çeviri, sadece bir dilden başka bir dile aktarma işlemi değildir. Her dilin kendine ait özellikleri, yapısı, değer ölçüleri bulunmaktadır ve tüm bunlar insan yaşamıyla ve kültürüyle de iç içedir. Çeviri farklı toplumların, bilim, sanat, düşünce gibi çeşitli alanlardaki uğraşlarını birbirleriyle paylaşabilmesi için bir araçtır (Göktürk, 2016: 15). Bunun yanı sıra çeviri farklı milletten olan ve farklı kültürlere sahip olan insanların yakınlaşmasını da sağlamaktadır (Cary, 1996: 14).

Eruz, iki farklı dil söz konusu olduğunda çeviri etkinliğinin kendiliğinden devreye girdiğini söylemektedir (Eruz, 2010: 14). Buradan yola çıkarak çevirinin aynı zamanda bir “iletişim aracı” olduğu da söylenebilir. Çeviri insan-dil-kültür kavramlarını içinde barındırmaktadır. Bu yüzden karmaşık bir olgudur. Farklı ulusların sahip olduğu kendine özgü gelenek, görenek ve dilsel ayrışmaların çevirisi her zaman daha zor olmuştur. Bu durumda çeviriye başlamadan önce Neyi? Kim için? Neden? ve Nasıl? sorularını sormak son derece önemlidir (Göktürk, 2016: 103). Konunun çok yönlü oluşunu da belirterek, Cary bize bunu şu örnekle açıklamaktadır:

“Birçok ülkenin çevirmeni için dört katlı bina bir tuzak oluşturacak; bazı ülkelerde zemin kat birinci kat olarak sayıldığından dördün beş olarak çevrilmesi gerekecektir” (Cary,1996: 49).

Örnekte de belirtildiği gibi, bazı kavramlar, deyişler vb. ifadeler ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişmektedir. Bu sebeple her yapılan çevirinin sadece bir amacı yoktur. Çevrilecek metnin kim için yazıldığı, hangi kültür içerisinde bulunduğu vb. çevirinin amacını belirlemektedir.

Çeviride en önemli konulardan biri de metin türüdür. Çünkü her metin türü kendi içerisinde bir bağlama sahiptir. Ve bu bağlam çerçevesinde okuyucuya aktarılması gereken bir amaç bulunmaktadır. Farklı metin türlerinin (roman, şiir, tiyatro, teknik metin vb.) çevirisinde ise bu amaçlar mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

“Bir romanda teknik terimlerle dolu bir cümle sarf edildiğini düşünün. Bu satırları mühendislere yönelik bir kitabın sayfalarında görseniz tamamen başka türlü çevirirsiniz. Bu satırlar, bir şiire ya da bir film diyaloguna girmişse, çok daha başka türlü çevireceksinizdir” (Cary, 1996: 97).

Çeviri yapmanın ne denli zor bir iş olduğu bu örnekten de anlaşılmaktadır. Çeviri sadece yazılı olarak değil, sözlü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yazılı ve sözlü çeviri çevirinin alt alanlarıdır. Bu durumda her ikisi de çeviribilim disiplininin içinde yer almaktadır. Yazılı ve sözlü çevirinin hem ortak noktaları hem de farklılıkları vardır. En önemli ortak nokta her iki çeviri türü de kültürlerarası iletişimde önemli rol oynamaktadır. Aralarındaki farklar ise bir görev olarak değil, bu görevleri yerine getirme şekilleri ve farklı çalışma biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü çeviri sürecini belirleyen dışsal ve içsel özellikler bulunmaktadır. Bunlar; zaman, toplumsal koşullar ve bilişsel düzeyler vb. özelliklerdir (Gürçağlar, 2016: 66).

Jacobson ise çeviriye üç ana başlık altında incelemektedir:

“1-Diliçi çeviri – sözel bir iletiyi aynı dilde yine sözel olarak farklı biçimde aktarmak.

2- Diller arası çeviri – sözel bir iletiyi farklı bir dilde sözel olarak ifade etmek.

3-Göstergeler arası çeviri – sözel bir iletiyi farklı bir gösterge sistemi aracılığıyla ifade etmek” (Gürçağlar, 2016: 28).

Çevirinin artık durağan bir eylem olmayıp, yaratıcı bir aktarma işi olduğunun kabul edilmesi, diğer bilim dalları gibi bir bilim dalı olarak yer edinmesini sağlamıştır (Yazıcı, 2010: 15). Bilim bilinmeyen yanların keşfedilmesi, ortaya çıkarılması ile ilerler. Farklı sorunların ortaya çıkması ve bu sorunların kesin çizgilerle tanımlanmaya, bir çözüme kavuşturulmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Bir sorun varsa ve bu soruna çözümler üretiliyorsa bilimdir. Yani çeviri de bir bilimdir. Çevirinin sadece dilsel olmaması, toplumsal ve ekonomik yönlerinin de bulunması çevirinin diğer bilim dallarından yararlanmasını sağlamıştır. İktisat, sosyoloji gibi bilim dallarından yararlanması çevirinin etkilerinin ortaya çıkabileceği gerçeğini düşündürmüştür (Yazıcı, 2010: 16). Farklı bilimlerin de çeviriye katkısı büyük bir öneme sahiptir.

Çeviribilim farklı ülkelerde farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle bu kelime İngilizcede “Philology” kelimesi örnek alınarak “Translatology” olarak, İngilizceden örnek alınarak İspanya’da “Transductologia” olarak, Kanada’da “Translatology”, Almandada ise “übersetzungswissenschaft” (çeviribilim) olarak kullanılmaktadır (Yazıcı, 2010: 16). Çeviribilimin tarihi süreci göz önünde bulundurulduğunda aslında çok yeni bir disiplin olduğu söylenebilir. James Holmes 1972’de çeviribilimi gündeme getiren ilk kişidir.

Çevirinin bir bilim dalı olması için öncelikle diğer disiplinleri takip etmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Holmes bu bilim dalı için “Translation Studies” (Çeviri İncelemeleri) sözcüğünü önermiştir. Bu sözcüğü önermesinin sebebi, matematik, fizik gibi kesin sonuçları olan bilimler için “bilim” kelimesinin daha uygun olduğunu düşünmesidir. Ancak günümüzde bu bilim dalı “Çeviribilim” olarak kabul edilmiştir (Yazıcı, 2010: 17). Çeviribilim 1970’li yıllardan sonra tüm dünyada birçok üniversitede araştırma alanı olarak yer almıştır. Türkçede ise 1980’li yıllarda “Çeviribilim” adını almış ve bu alan üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Gürçağlar, 2016: 101).

Holmes çeviribilimin “ampirik (deneyimsel) bir bilim dalı” olduğunu belirtmiştir (akt. Rifat, 2012: 111). Çeviri ürünlerini deneyimsel olarak, kendi dünyamızda karşımıza çıktığı şekilde hedeflemek gerekmektedir. Antoine Berman çeviribilim için, çeviri işleminin fikrinsel açıdan yeniden kendini ele aldığını, aslında çeviri işlemini çözümlenecek ve yönlendirecek bir kuram olmadığını söylemektedir (akt. Rifat, 2012: 18). Yani çeviribilimsel bakış açısına sahip olmak, çeviri eyleminin artılarını ve eksilerini tek bir düzlemde görmektir. Bu aynı zamanda da çeviribilimin en önemli amacıdır. Çeviribilimin amaçlarına ulaşabilmesi için bazı görevleri bulunmaktadır.

Berman çeviribilimin görevlerini 11 maddede özetlemektedir:

“1-Steiner’in dediği gibi çevirilerin %80’i “hatalı” olduğundan, çeviri ediminde etkisini duyuran ve bu edimin salt amacına ulaşmasını engelleyen bozucu etkenlerin çözümlenmesi gerekir.

2-Çeviride içeriklerin iletilmesi ile anlamın yeniden oluşturulmasının dışındaki olgulardan kaynaklanan şeyi ortaya çıkarmaktır: Yani söz üstüne çalışmayı.

3-Çeviri edimlerinin zamansallığı ile tarihselliğine bağlıdır. Çevirilerin kendine özgü bir zamansallığı vardır; yapıtların, dillerin ve kültürlerin zamansallığına bağlı olarak. Çeviri ediminin zamanı üstüne olan bu düşünce, “tarihsel” özellikli bir düşünceye açılır: Çevirinin tarihini yazmak.

4-Çevirilerin o çoğul alanını çözümlemek. Bir çocuk kitabının çevirisi, yetişkinler için yazılmış bir kitapla aynı kurallara uymaz; bir teknik metnin çevirisi, bir bilim, hukuk, reklam, ticaret ve elbette yazın metni çevirisinden farklıdır.

5-Çevirmen üstüne bir düşünce geliştirmektir. Çünkü çevirmen, çeviri üstüne söylemlerde en çok unutulmuş olandır.

6-Çevirinin ister söz üstüne çalışma, ister anlamın yeniden özgürce oluşturulması olsun, neden her zaman için görünmez, marjinalleştirilmiş ve değeri düşürülen bir etkinlik olduğunu incelemektir.

7-Çevirinin sınırlarını araştırmaktır.

8-Çeviri-işlem aklının eleştirisini yapmak, yani onun geçerlilik sınırlarını tanımlamaktır.

9-Çeviri üstüne söylem alanındaki çeviribilim ile yapıtlarla kurulan öteki iki temel bağıntı (yorum ve eleştiri) biçimi arasındaki ilişkileri tanımlamaktır.

10-Bağımsız bilgi olarak kendi kurumlaşmasının koşullarını tanımlamaktır. Burada bir öğretimin ve bir araştırmanın koşullarını belirlemek söz konusudur.

11-Çeviri üstüne her çeşit düşüncenin, çevirinin içinde yer aldığı çeviri geleneğiyle kurduğu bağlantıyla ilgilidir; “evrensel” bir söylem oluşturma tutkusu taşıması durumu değiştirmez” (Aktaran Rifat, 1985: 19-20-21-22).

Çeviribilimin görevleri, çevirinin bütün yönlerini içinde barındırmaktadır. Bunun yanı sıra çeviribilim daima içinde bulunduğu dil ve kültür ile de yakından ilintilidir.

Çeviribilimin üç dalı bulunmaktadır. Bunlar; 1-Betimleyici Çeviribilim, 2-Kuramsal Çeviribilim/Çeviri Kuramı, 3-Uygulamalı Çeviribilim'dir.

Betimleyici çeviribilim ürün odaklı, işlev odaklı ve süreç odaklı olmak üzere üçe ayrılır.

Ürün odaklı betimleyici çeviribilimde, kişisel çevirilerin betimlenmesi ve metinlerin karşılaştırmalı çeviri çözümleri yer almaktadır. Bu karşılaştırmalı çevirilerin betimlenmesi çevirinin daha detaylı araştırılmasını sağlamaktadır. *İşlev odaklı betimleyici çeviribilimde*, çeviriler erek dizgede sosyal ve kültürel açıdan incelenmektedir. Hangi tarihlerde, hangi metinlerin çevirisinin yapıldığı veya yapılmadığı, çevirilerin erek kitle üzerinde nasıl etkilere sahip olduğu gibi konuları içinde barındırmaktadır. Yani metinden çok bağlam ön plandadır. *Süreç odaklı betimleyici çeviribilim ise*, çeviri süreci ile ilgilidir. Çevirmenin bir metnin çevirisini yaparken neler düşündüğünü, hangi konuya ne kadar odaklandığını kısacası çevirmenin bu süreçte aklında ne olduğu incelenmektedir (Rifat, 2012: 112). Bu üç çeviribilim alanı tek başına var olamaz. Üçü de birbiri ile yakından ilişkilidir. Örneğin, bir çeviri kuramının oluşturulabilmesi için, uygulamalı çeviribilimin araştırmalarından yararlanmak gerekmektedir. Aynı şekilde karşılaştırmalı bir çeviri yapılmadan önce hem kuramsal hem de uygulamalı çeviribilim konuları incelenmelidir. Bu üç dal arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Aynı zamanda bir bütünü oluşturmaktadırlar.

Kuramsal Çeviribilim ya da Çeviri Kuramı, betimleyici çeviribilim alanında yapılan çalışmaların sonuçlarını, çeviriyle ilgili bilim dallarındaki bilgilerle sentezler ve çeviri ürünlerinin ne olduğu ve ne olacağı konusunda önceden bir tahmin yapmak için kuramlar oluşturur (Rifat, 2012: 113). Çevirinin incelenmesinden önce içinde her şeyi barındıran, yol gösterecek bir kuramın oluşturulması çevirmenlerin işini kolaylaştıracaktır.

Uygulamalı çeviribilimde öğretim ön plandadır. Çevirmen yetiştirilmesi bu alanın en önemli konularından birisidir. Okullarda profesyonel çevirmenler yetiştirilmesi için çeviri eğitimi verilir. Çevirmenlerin ihtiyaçlarını karşılayan sözlükler, terim derlemeleri vb. çeviriye yardımcı malzemeler de konunun kapsamı içerisine girmektedir. Bir diğeri ise, çeviri politikasıdır. Çeviri politikasının amacı çevirmenlerin ve çeviri ürünlerinin

toplumsal açıdan üstlendiği roller konusunda uzmanca bilgilendirme yapmaktır. Uygulamalı çeviribilimin son bölümü çeviri eleştirisidir. Bu konuda, çevirinin tarafsız bir şekilde yorumlanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bir metin için yapılan çeviri eleştirisinin ne denli tarafsız olduğu tartışılmaktadır. Bununla birlikte çeviribilimciler ve çeviri eleştirmenleri arasında bir bağ olduğu için, daha kabul edilebilir olmaktadır (Rifat, 2012: 116-117).

Çeviri anlam olarak basit gibi görünen fakat içeriğine bakıldığında karmaşık bir süreçtir ve farklı kültürleri birleştirmektedir. Ayrıca farklı metin türlerine göre çevirinin amacı da değişmektedir. Hangi metin türünde çeviri yapılacaksa, o metin türüne uygun çeviri yapılmalıdır. Çevirinin zamanla yaratıcı bir eylem olmasının anlaşılması bilim dalı olmasına yol açmıştır. Türkçede “Çeviribilim” olarak kabul edilen bu terim için farklı ülkelerde farklı terimler kullanılmaktadır. Çeviribilim de çeviri gibi içinde bulunduğu dil ve kültür ile yakından ilintilidir. Çeviribilimin amaçlarını ve görevlerini bilmek, çeviri eylemini her yönüyle bize tanıtmaya açısından büyük öneme sahiptir.

Buraya kadar çeviri ve çeviribilimin ne olduğunu, türlerini ve amaçlarını açıklamaya çalıştık. Bundan sonraki bölümde çevirinin tarihsel sürecinden, Doğu’da ve Batı’da, Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde çeviri etkinliğinden kısaca bahsedilecektir.

2.2. Çeviri Tarihi

Çeviri etkinliği insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar sosyal ve kültürel varlıklar olduğu için yaşadıkları çevreyi daha iyi anlayabilmek amacıyla farklı kültürden insanlar ile iletişim kurma ihtiyacı duymuşlardır (Yücel, 2016: 11). İlk insanlar mağara duvarlarına resimler ve çeşitli semboller çizerek o dönemde ne düşündüklerini, neler yaptıklarını aktarmaya çalışmışlardır. Tarih boyunca hep farklı amaçlara hizmet eden çeviri eylemi her çağda dönemin şartlarına göre karşımıza çıkmaktadır. Bu tarih sahnesinde çevirmenler de büyük öneme sahiptir.

“İlk çağlardaki çevirmenlik imgesi geleneksel anlamdaki imgeden farklı olarak çevirmenin salt dilsel işaretleri değil, gizemli, doğaüstü olguları yorumlayıp açıklama görevini de taşımak zorunda kalmıştır” (Yücel, 2016: 17).

Daha sonra yazının icadı ile birlikte insanlar birbirleriyle daha kolay ve rahat iletişim kurmaya başlamıştır. Yazılı çeviriye gereksinim duyulmasının sebebi zamanla ulaşımın gelişmesi, ticaretin artması, şehirleşmenin yaygınlaşması, savaşlar nedeniyle göçler ve

insanların birlikte yaşamak zorunda olmalarıdır (Yücel, 2016: 27-28). Çeviri karmaşık bir yoldur ve bu yol boyunca sürekli el değiştirmiştir. Tarih içinde çeviri etkinliği önce Doğu'dan Batı'ya sonra Batı'dan Doğu'ya doğru bir süreçte ilerlemiştir (Eruz, 2010: 14).

“Milattan Önce dört binli yıllarda çok dilliliğin egemen olduğu Mezopotamya'da çivi yazısıyla yazılmış iki dilli kil levhalar bulunmuştur. Bu anlamda Mezopotamya'da çeviri etkinliği yaşamın bir parçasıydı. Eski Mısır'da da yoğun bir çeviri etkinliği hüküm sürüyordu. “*Dragomane*” diye adlandırılan çevirmenler kervanbaşı olarak ya da iş görüşmelerini yürüten, konunun erbabı, günümüz deyişiyle “*uzman*” olarak görev alıyordu.” (Eruz, 2010: 33)

Bu dönemde Mısır önemli bir merkez konumundadır. Mısır ve Babil kentleri birçok konuda gelişmiş oldukları için buralardaki bilgiler çeviri aracılığıyla Antik Yunan'a yani Batı'ya aktarılmıştır.

2.2.1. Doğu'da ve Batı'da Çeviri Etkinliği

Eski Yunan'da Yunanlılar kendi dillerini daha çok önemsiyor ve eserlerini kendi dillerinde yazıyorlardı. Diğer toplumlardan da dillerini anlamalarını bekliyorlardı (Eruz, 2010: 34). Bunun yanı sıra Yunan Uygarlığı diğer Akdeniz ülkelerine üstünlük sağlamıştır. Bunun sebebi ise kendilerine Mısır'dan miras kalan kaynaklardır. Ayrıca, Yunanlıların diğer Akdeniz ülkeleriyle ekonomik açıdan ilişkisi çeviriyi zorunlu hale getirmiştir. Aslında buradan Eski Yunan'da çeviriye bir amaç olarak değil araç olarak baktıklarını anlayabiliriz.

“Livius Andronicus'un (M.Ö. 284-205) M.Ö. 240 yılında Yunanca'dan Latince'ye yaptığı ünlü ozan Homeros'un *Odyssea*'sı çevirisinin Romalılara yeni kapılar açması, böylece geçmiş kaynakların çeviri yoluyla kültüre kazandırılması gerektiği bilincini ortaya çıkarmıştır. Çeviri yoluyla kendi kültürüne yeni yapıtlar kazandırma bilincinin bir sonucu olarak Andronicus'un çevirisinde Roma döneminde egemen anlayışı yansıtan erek kültür dizge odaklı olan uyarlamacı bir yaklaşım görülmektedir” (Yücel, 2016: 35).

Romalılar çevirinin ve çevirmenin varlığını kabul etmişlerdir. Erek kültür odaklı bir yaklaşım benimsemişlerdir. Bu dönemde çevirilerde doğruluk kaygısı bulunmamaktadır, bu sebeple çevirmenin metni ele alırken daha özgür davranması söz konusudur. Antik Roma döneminde bu bağlamda “serbest” bir çeviri anlayışının önde gelen temsilcisi, düşünür/yazar/söz ustası olan Marcus Tullius Cicero'dur (Yücel, 2016: 37). Cicero 'ut interpres' (sözcüğü sözcüğüne) ve 'ut orators' (serbest, anlama göre) kavramları ile karşımıza çıkmaktadır. 'ut interpres' çeviri metni dilsel ve anlamsal bakımdan aslına

uygun/sadık çevirmek demektir. ‘ut orators’ ise anlama sadık kalarak çevirinin erek kitle üzerindeki etkisine bakarak çeviri yapmaktır (Yücel, 2016: 44).

Antik Roma’dan sonra çeviri anlayışı değişmeye başlar. En önemli konu ise dindir. Hıristiyanlığın yayılması ve artık resmi din olması çevirinin işlevini farklı bir alana yöneltmiştir (Yücel, 2016: 48). Hieronymus’a göre, kutsal metinler Tanrı tarafından gönderilmiştir ve sıradan bir metin ile eş değer tutulamaz. Bu yüzden kutsal metinlerde söz dizimi de kutsaldır ve değiştirilmemelidir. Hieronymus sözcüğü sözcüğüne çeviriyi savunsa bile, çevirilerin anlaşılabilmesi için anlama da önem vermiştir. Bunun en önemli örneği ise, Hieronymus’un İncil’i Yunanca ve İbranice’den Latince’ye çevirmek için karşılaştırmalar yapması ve birçok çeviriyi incelemesidir. Bu çeviri “Vulgata” olarak bilinmektedir. (Yücel 2016: 57-59). Bu dönemdeki anlamına göre çeviri tamamen özgün ve yaratıcı olmak değil, bir bakıma yine metne sadık kalarak çevirmektir.

Daha sonrasında Yunanlı bilginler İskenderiye okuluna yerleşmiş ve 7.yüzyıla gelindiğinde Doğu’da yoğun bir çeviri etkinliği başlamıştır. İskenderiye’de başlayan çeviri, daha sonraki tarihlerde Bağdat’ta devam etmiştir. 8.yüzyılda Araplar İskenderiye’yi fethettikten sonra İskenderiye’de ve İran’da çeviri çokça yapılmıştır. İskenderiye’de farklı bilim alanlarında eğitim almak için imkânlar vardır. Bağdat’ta ise 8. ile 10. Yüzyıllar arasında Abbasiler döneminde Beytü’l Hikme’de yoğun olarak çeviriler yapılmıştır (Eruz, 2010: 37-38). Beytü’l Hikme Abbasi halifesinin kurduğu ilk çeviri bürosudur. Aynı zamanda da bir okul niteliğindedir. Çeviri sürekli el değiştirirken farklı farklı alanlarda da kendisini göstermiştir.

“Hesap yapmayı kolaylaştıran “sıfır” rakamı Hindistan üzerinden Arabistan’a ulaşmış ve Harezmi’nin yazdığı eserler aracılığıyla, Abbasilerden sonra Emeviler üzerinden Batı’ya geçmiştir. Batı dillerine yapılan çevirilerde al-goritmi ve daha sonra logaritma kavramları onun araştırmalarına dayanmaktadır” (Eruz, 2010: 40).

8. yüzyılda Emeviler İber Yarımadası’nı ele geçirmiş ve Endülüs Devleti’ni kurmuşlardır. Emeviler bu yarımadaı terk ettikten sonra, 12. Yüzyılda Toledo kenti artık İspanyolların egemenliğine girmiştir. Bunun sonucunda Kilise, Araplardan kalan kitapları Arapçadan Latinceye ve Katalanca gibi yerel dillere çevirtmiştir. Bu dönemde İspanya, hem Müslüman, hem Musevi hem de Hıristiyan bilim insanlarının çeviri yaptıkları bir yer olmuştur. Doğu’dan Batı’ya geçen bu çeviri yapıtlar Toledo Okulu’nda da zenginleşmiştir (Eruz, 2010: 45-47). Toledo Okulunda hem kaynak dilden hem de diğer dillerden çeviriyle

ilgili sorunlar değerlendirilmiştir. Bu durumda dilsel ve kültürel farklılıkların da ortaya çıktığı söylenebilir.

16. yüzyıla gelindiğinde Reformasyon'un önemli temsilcisi Martin Luther, Eski (1534) ve Yeni Ahit'i (İncil-1522) Almanca'ya çevirmiştir. Böylece halk kendi dillerinde kutsal kitabı okuyabilmiştir (Eruz, 2010: 48). Luther'in çeviri anlayışı sadece çeviri ile sınırlı kalmayıp, Almanca'nın da ortak dil olması konusunda halka arz edilmiştir. Ayrıca bu dönemde Hümanizm ve Rönesans gibi akımlar bilim ve sanatta yeni bir bakış açısı geliştirmeye başlamıştır (Yücel, 2016: 61-62). Hieronymus'un aksine Luther çevirmenin çeviride kendi kararlarını verebileceğini söylemiştir (Yücel, 2016: 66). Yani çevirmenin çeviri yaparken daha özgür hareket edebileceğini belirtmiştir. Ancak Luther her ne kadar erek odaklı yaklaşımı savunsa da zaman zaman sözcüğü sözcüğüne çeviri de yapmıştır, çünkü bazı kavramların çevrilemez olduğunu göz önünde bulundurarak, bunu yapmak zorunda kalmıştır (Yücel, 2016: 72).

18. yüzyıl Aydınlanma Çağı ile birlikte insan aklı daha ön planda tutulmaya başlanmıştır ve bu dönemde yazarlar ve çevirmenler de düşüncelerini özgürce dile getirmişlerdir.

“Diller, aklın genel ilkelerine göre işlediğinden çeviri edimini mekanik bir düzleme indirgeyerek, her şeyin çevrilebilir olabileceği düşüncesini doğurmuştur” (Yücel, 2016: 88).

Aydınlanma döneminde daha çok düşüncenin ortaya çıkması, farklı fikirlerin yol gösterici olması, okur-yazar oranının artması da çevirileri anlaşılır kılmış ve çoğu şeyin çevrilebileceğini göstermiştir.

Yücel, 18. yüzyılda çevirinin yükselişe geçmesinin nedenlerini Romantik dönemin düşünce yapısıyla yazarların edebiyata ve sanata bakış açısının yakından ilişkili olmasıyla açıklamaktadır (Yücel, 2016: 99). Romantik dönemle birlikte çevrilebilirlik ve çevrilemezlik anlayışları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde çeviri sorunlarını gündeme getiren iki önemli isim bulunmaktadır: Herder'in görüşlerini geliştiren Wilhelm von Humboldt ve Friedrich Schleiermacher.

Öncelikle halk şarkılarını derleyen Herder (1714-1803) dili biyolojik dönemlere ayırmıştır. Bu da dilin, tarihsel ve kültürel sürece bağlı olarak geliştiğini gözler önüne sermiştir. Herder, dillerin tarihsel ve kültürel sürece göre değiştiğini göz önüne aldığı için kaynak metnin çevrilemez olduğunu öne sürmüştür. Çünkü ona göre diller arasında gelişmişlik

farkı bulunmaktadır. Humboldt (1767-1835) için çeviri ise kaynak metni tümüyle değil sadece bir yönünü yansıtan ve sürekli var olan bir iştir (Yücel, 2016: 112-113).

“Humboldt, Herder’in görüşlerini geliştirerek dille düşüncenin ayrılmaz bir bütün olduğu savını geliştirmiştir. Humboldt’un, dilin gerçeği yansıtmakla kalmadığı, aynı zamanda onu biçimlendirdiği görüşü, onun çeviriye olan bakışını da etkilemiştir (...). Dilin tarihselliğe bağlı olarak değişen devingen yapısı Humboldt’un çeviride çevrilemezlik yaklaşımını pekiştirmesine yol açmasının temelinde, her dilin kendine özgü bir dünya görüşünü yansıttığı yatmaktadır.” (Yücel, 2016: 114)

Friedrich Schleiermacher (1768-1834), çevirmenlerin kendini yazarın yerine koymasını eleştirmiş ve doğru bulmamıştır. Ayrıca bir metni aynı yazarın bile sadece bir defa yazabileceğini savunmaktadır (Yücel, 2016: 115). Schleiermacher erek kitlenin yabancı dili daha iyi anlaması için çevirmenlerin ya okuru yazara götürmesi ya da yazarı okura götürmesi hususunda iki görevi olduğundan bahsetmektedir. Schleiermacher’in çeviriye yaklaşımından erek okurun okuma alışkanlıklarını değiştirmesini istediği anlaşılmaktadır. Onun için çevirinin kolay okunması veya okunmamasının yerine, okura kendine ait dilin özelliklerini anımsatması gerekmektedir (Yücel, 2016: 118-119). Bu durumda çeviri erek kültür ve dilden yararlanamamakta, sadece çevirmenin kaynak metni yorumlamasıyla sınırlı kalmaktadır. Yani Schleiermacher çeviride anlama ve yorumlamaya önem vermiştir.

2.2.2. Osmanlıda Çeviri Etkinliği

Osmanlı Devleti’nde otuzun üzerinde dil ve sayılamayacak kadar çok lehçe konuşulmuştur. İstanbul’da Rum, Ermeni, Musevi, Müslüman nüfusun yanı sıra, Venedikliler ve Cenevizliler gibi yabancı tüccarlar da yaşamışlardır. Osmanlı’dan önce kurulan Selçuklularda ve Beylikler döneminde çevirmenlik mesleği çok önemli bir yer tutmuştur. Osmanlı Devleti’nde de bu meslek en saygın meslekler arasında yerini almıştır (Eruz, 2010: 58-59). Böyle farklı milletten insanların yaşadığı bir coğrafyada, iletişimi sağlamak, idari işleri yönetmek açısından çeviriye ve çevirmene elbette ihtiyaç duyulmuştur.

15. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti üç kıtaya yayılmıştır. Akdeniz’in Doğusunda ve Güneyinde birçok önemli liman kentlerini de içine alan çok büyük bir imparatorluk haline gelmiştir (Eruz, 2010: 63). Osmanlı Devleti’nde tercümanlar devletin imtiyazlı sınıflarında yer almışlardır. Tercümanlar genellikle Rum, Ermeni ve Musevi kökenliydi ve dört, beş dil biliyorlardı. 17. yüzyıla kadar Osmanlı’da azınlıklar, devşirmeler veya azad edilmiş köleler dâhil her kesimden çevirmen olabiliyordu (Eruz, 2010: 66). Osmanlı Devleti her alanda

eşitliği gözettiği gibi, çevirmen olabilme konusunda da dil, din, ırk gözetmeksizin herkese çeşitli fırsatlar sunmuştur.

“15. ve 16. yüzyıllarda Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman’ın kurdukları medreselerde fen, tıp, felsefe eğitimi tüm bilim dallarını kapsayacak bir şekilde veriliyordu. Ders kitapları olarak genelde Arapça ve Farsça özgün yapıtlar ya da öteki dillerden de bu dillere çevrilmiş kitaplar kullanılıyordu (...) Yanyalı Esat Efendi, Aristo’nun *Pysique* başlıklı eseri de dâhil felsefe alanında Türkçeye çok sayıda çeviri yapmakla kalmamış, İbni Sina’nın Şifa’sını, Sühreverdi’nin Hikmet-ül-ıyırak’ını, Katı Ürmevi’nin mantık ve kelama ait meşhur eseri olan Metaliü’l-envar’ını tercüme etmiştir. Tarih üzerine eserler ve İbni Sina’nın öteki eserleri de bu devirlerde Türkçeye aktarılmıştır” (Eruz, 2010: 94).

İstanbul’daki yabancı elçilikler ilk zamanlarda Osmanlıdan tercümanlarla çalışmışlardır. Ancak zaman geçtikçe kendilerine sadık tercümanlar yetiştirmek istemişlerdir. Bunun sonucunda ise ilk olarak Venedikliler “Dil Oğlanları” okulunu kurmuştur. Daha sonra Polonya, Polonya’nın ardından da Habsburg Hanedanlığı dil oğlanları okullarını kurmuştur. Burada kurulan dil oğlanları okulunda öğrenciler Türk kültürünü iyice benimseyince Avusturyalılar bu okulu Viyana’da kurmak istemiştir (Eruz, 2010: 71-72). Dil Oğlanları Okulu Osmanlı’da çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Dil oğlanları çok kapsamlı bir eğitim almışlardır. Öncelikle bu öğrencilere Osmanlı Devleti’nde gerekli olan diller öğretilmiş, daha sonra Osmanlı Devleti’nin işleyişi hakkında da bilgiler verilmiştir (...). Okulda hem Türk hem de yabancı hocalardan ders alan dil oğlanları, boş zamanlarında etraftaki kahvehanelere gitmişler ve meddahların anlattığı öyküleri dinlemişlerdir. Dil oğlanlarının bu denli yoğun eğitimiyle birlikte Osmanlı Devleti’nin Tercümanlık Tarihi’nde yeni bir dönem açılmıştır. Fakat daha sonra tercüman/dragoman diye adlandırılan dil oğlanlarından bazıları Doğu’nun kültürünü Batı’ya tanıtmıştır ve verilen eğitimler sayesinde Batı’da Doğu Bilimleri kurulmuştur (Eruz, 2010: 75).

2.2.3. Cumhuriyet Döneminde Çeviri Etkinliği

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden yeni Türkiye Cumhuriyeti’ne geçildiğinde çevirinin de farklı bir yönelime sahip olduğu söylenebilir.

Bu dönemde çeviri faaliyetleri ilk olarak tarihi ve bilimsel alanda İbrahim Paşa öncülüğünde başlamıştır. Edebiyat alanında yapılacak çeviriler daha sonraki yılları kapsamaktadır. 1940’lı yıllarda, o dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel “Tercüme Bürosu”nu yoğun bir şekilde kullandırmaya başlar. “Dünya Edebiyatından Tercüme” başlığı ile birçok kitap çevirisi edebiyatımıza aktarılmıştır. Fransız, Alman,

İngiliz, Rus ve İskandinav edebiyatlarından toplam 604 eser, Doğu edebiyatlarından ise toplam 34 eser çevirisi yapılmıştır (Aytaç, 1997: 38). Bu tarihlerde devlet tarafından Batı kültürünün tanıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. 1960'lı yıllara gelindiğinde, “Yeni Dergi” eleştirel düşüncenin önünü açmıştır. Yeni Dergi'deki görüşler 1940'daki görüşlerin aksine, kaynak metnin ve yazarın daha önemli olduğunu erek metnin ikinci planda tutulması gerektiğini savunmaktadır (Gürçağlar, 2005:100). 1980'lerden sonra artık çeviri ve çevirmenlere yönelik yaklaşımlar da çeşitlilik kazanmıştır. Günümüzde de her alanda çeviri eylemi devam etmektedir, özellikle yurtdışında çok satılan ve edebiyat dünyasında önemli yere sahip olan eserler Türkçe'ye kazandırılmaktadır (Aytaç, 1997: 39).

Tarih boyunca çeviri önce göstergesel, daha sonra sözlü ve yazılı olmak üzere farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde ve kültürlerarası bir iletişim aracı olduğu düşünüldüğünde, çevirinin toplumların zaman içerisinde hukuk, edebiyat, sanat, ticaret gibi alanlarda gelişmelerine yardımcı olduğu görülmektedir.

Bu bölümde çevirinin ilk yıllarından günümüze kadar olan tarihini, hangi aşamalardan geçtiğini ve farklı devletlerin bu uzun süreçte üstlendiği rollerin neler olduğunu aktarmaya çalıştık. Bir sonraki bölümde çevirmenlerin çevirilerinde önemli ölçüde etkiye sahip ve yol gösterici olan çeviri kuramları açıklanacaktır.

2.3. Çeviri Kuramları

2.3.1. Dilbilim Odaklı Kuramlar

Dilbilim anlayışının günümüze ulaşmasında öncü olan kişi Ferdinand de Saussure'dür. Saussure dili “toplumsal bir araç olarak” görmüştür (Yazıcı, 2010: 76). Bu bağlamda dil, söz, gösteren ve gösterilen gibi bazı kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Ses veya yazı gösteren, göstergenin içeriği de gösterilen olarak kabul edilmektedir. Burada dil göstergelerden oluşmaktadır ve bir dildeki sözler de kişiden kişiye veya bir olaya bağlı olarak duruma göre değişebilmektedir (Stolze, 2013: 45). Bu durumda dil olmadan sözün, söz olmadan da dilin olamayacağını anlayabiliriz. Dil ve söz bir bütündür. Gösteren ve gösterilen aracılığıyla yapılan bir iletişim söz konusudur.

İletişimsel dilbilim odaklı bir anlayışa yönelen Roman Jakobson, Saussure'ün çalışmalarını inceleyerek, dil yapısının iletişimdeki rolünü araştırmıştır. İletişim anında altı tane

bileşenin olduğunu aktarmıştır. Bunlar; verici, alıcı, ileti, bağlam, kanal ve düzgülüdür. Jakobson, bu altı bileşenin hepsine dilsel işlevler yüklemiştir.

“1-Göndergesel ve düzanlamsal işlev, dilin başlıca işlevi olup bir ileti veya bilgi iletmeye dayanmaktadır. 2-Anlatım işlevi, vericiye ait bir işlev olup verici bu yolla duygularını veya heyecanlarını dışa vurmaktadır. 3-Duyuşsal veya çağrı işlevi, alıcı ile ilgili olup alıcıyı belli bir tutum benimsemeye zorlayan dilsel işlevi ifade etmektedir. 4-Sürdürme işlevi, sözel iletişim sürecinde fiziksel veya ruhsal bağı kurmayı ve sürdürmeyi hedefleyen işlevdir. 5- Şiirsel işlev, yalnızca şiir veya yazınla sınırlı olmayıp gerek biçim gerekse anlam olarak iletiye yönelik bir işlevdir. 6- Üstdilsel işlev, dili düzgülüye ilişkin çözümlenme veya açıklamalar için kullanma işlevine karşılık gelmektedir” (Rakovà, 2016: 102-103).

Jakobson dilin bu tür işlevlerinin olduğunu öne sürerek, metin türleri, dil seviyeleri ve dilin kullanım şekillerine göre, bir bakıma bu tarihlerden sonra gündeme gelecek çeviri kuramları ve stratejileri için yol gösterici olmuştur.

Dilbilim odaklı kuramlar kapsamında önemli yere sahip bir diğer isim de Chomsky'dir. Chomsky Üretici-Dönüşümlü dilbilim anlayışı ile karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayış yapısal dilbilime göre daha üretken bir yöntem kullanmıştır. Saussure'ün “dil” kavramı burada “edinç”, “söz” kavramı ise “edim” olarak adlandırılmıştır. Edinç, göstergeler dizgesi olarak tanımlanan dilden ziyade iletişimsel açıdan yaratıcılık ve üreticilik içeren bir kurallar bütünüdür. Edim ise bu kuralların iletişimde insanlar tarafından somut olarak kullanılmasıdır (Yazıcı, 2010: 81). Chomsky'nin Üretici-Dönüşümlü anlayışından sonra Nida da bu konu üzerine çalışmalar yapmış ve bu üretici süreci geliştirmiştir.

Eugene Nida, Saussure'ün Bildirişim Kuramından ve Chomsky'nin Üretici-Dönüşümlü modelinden faydalanarak, önce kaynak metinde dilin derin yapısını inceleyip, sonra hedef dilde yüzeysel yapıya ulaşmayı amaç edinmiştir. Biçimsel ve devingen olarak iki eşdeğerlikten söz etmiştir. Biçimsel eşdeğerlik şekil ve içerik bakımından eşdeğerlik, devingen eşdeğerlik de kaynak dilde yaratılan etkinin erek dilde de yaratılmasıdır (Yazıcı, 2010: 82).

“Nida'ya göre, “devingen” çevirmen “biçimsel” den daha sadık bile olabilir. Çünkü açıklamalar, eksiltmeler, dönüştürümler, şişirmeler sayesinde, okurlarına daha fazla bilgi iletir. Nida çevirinin kalitesini, okura sağladığı yarar ile ölçmektedir” (Rakovà, 2016: 110).

Bu konuda devingen eşdeğerliğin ön plana çıkarılması, erek kitleye göre çeviri yapılması metin türleri (teknik, dini, tarihi vb.) açısından eleştirilere yol açmıştır. Bunun sonucunda da farklı eşdeğerlik çalışmaları karşımıza çıkacaktır. Bu çalışmalardan Nida'nın dışında

Anton Popovic'in de eşdeğerliğe bakış açısı bulunmaktadır. Popovic eşdeğerliği dilsel, dizisel, biçimsel ve metinsel olmak üzere dört kategoriye ayırmıştır;

“1-Dilsel eşdeğerlik: Sözcük düzeyinde eşdeğerlik anlamına gelir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri buna örnek olabilir.

2-Dizisel eşdeğerlik: Yatay düzlemde sözdizimsel ya da dilbilgisel eşdeğerliktir.

3-Biçimsel eşdeğerlik: Bu aynı zamanda çeviriye değin eşdeğerlik anlamına gelip, çevirinin kaynak metnin değişmez anlamını koruyarak anlatımsal kimliğini bulmayı hedefler.

4-Metinsel eşdeğerlik: Çeviri metnin, şekil ve biçim açısından kaynak metinle eşdeğerliğidir” (Yazıcı, 2010: 83).

Popovic, çeviride biçimsel eşdeğerliğin önemini vurgulamıştır. Çünkü kaynak metindeki biçimin erek dilde de aynı biçimde verilebileceğini söylemiştir. Kaynak metin ile hedef metin arasında ekinsel, yazınsal ve zamansal farklılıklarında olduğunu dile getirmiş ve bu farklılıkların devingen bir süreçte ele alınması gerektiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca, Popovic'e göre çevirmen çeviri sürecinde deyiş kaydırmalarına da başvurabilir. Buna göre deyiş kaymasını beş sınıfa ayırır:

“1-Yapısal (bünyesel) kayma: iki dil dizgesinin farklılığından kaynaklanan kayma

2-Türsel kayma: konusal kayma nedeniyle metin türüyle ilgili kayma

3-Bireysel kayma: çevirmenin kendi dil kullanımsal seçkilerinden kaynaklanan kayma

4-Olumsuz kayma: yanlış anlamaya yol açan kayma

5-İki dil arasında düz anlamlardaki farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan konuyla ilgili kayma” (Yazıcı, 2010: 84-85).

Popovic'in eşdeğerlik üzerine belirttiği kuram dışında, çeviri amaçlı metin çözümlemesi kavramını kullanan ilk kişi Werner Koller'dir. Çevirmenin görevinin çeviride metinsel öğelerin düzenini sağlamak olduğunu dile getirmiştir. Metnin bir bütün olduğunu ve eşdeğerliğin sağlanması amacıyla çeviri amaçlı metin çözümlemesi yapılması gerektiğini belirtmiştir. Eşdeğerlik evrelerini ise şöyle açıklamıştır:

“1-Düzanlamsal eşdeğerlik: dildışı öğeler açısından eşdeğerlik 2-Yananlamsal eşdeğerlik: sözcük seçimi ve biçimsel düzeyde eşdeğerlik 3-Metinsel eşdeğerlik: metin türü düzeyinde eşdeğerlik 4-Edimsel eşdeğerlik: iletişim düzeyi açısından eşdeğerlik 5-Biçimsel eşdeğerlik: metnin bireysel olarak anlatımsal kimliğini ortaya çıkaran biçim ve güzel duyusal değerlere seslenmesi açısından eşdeğerliği” (Yazıcı, 2010: 88).

Dilbilim odaklı kuramlar dilsel düzeyde bir aktarım ile karşımıza çıkmaktadır, bu sebeple bu kuramların temelinde kaynak metin odaklı bir çeviri anlayışı hâkimdir. Bu bölümde dilbilimin bir disiplin olarak yer edinmesini sağlayan kuramcılarının görüşleri sırasıyla tanıtılmıştır. Gelecek bölümde ise erek okurun ön planda tutulduğu erek odaklı kuramlar incelenecektir.

2.3.2. Erek Odaklı Kuramlar

Zaman içerisinde daha önceki çalışmaların bakış açısı değişmiş, erek kültürde de nasıl bir etkiye sahip olacağı konusunda fikirler ileri sürülmüş ve dilbilimsel yaklaşımlardaki gibi kaynak metne tamamen bağlı kalma konusundaki eleştiriler dile getirilmiştir.

2.3.2.1. Çoğul dizge kuramı

Erek odaklı kuramlardan birisi olan Itamar Even-Zohar tarafından öne sürülen Çoğul Dizge Kuramı, çeviriyi erek dil ve kültür (ekin) kapsamında ele alan bir kuramdır. Zohar 1979 yılında yazdığı “Polysystem Theory” başlıklı makalesinde “sistem” kavramını bizlere açıklamış (hatta “system” kelimesi “dizge” olarak kabul görmüştür) ve “çoğul dizge kuramı” olarak genel kuramsal bir çerçeve oluşturmuştur.

Çeviriyi devingen bir sistem içerisinde ele alan ilk kuram olması açısından da önemli yer tutmaktadır. Bu kuramda çeviri toplumsal yeri ve işlevi açısından önemli bir rol oynamakta ve çoğul dizge olarak kabul edilmektedir. Zohar, çeviri yöntemine de dikkati çekmiştir. İthal ürün, aktarılmış ürün gibi bazı kavramları kullanmış ve “karşılaştırmalı çözümlemenin” önemli olduğunu vurgulamıştır (Yazıcı, 2010: 126-127). Yazıcı, bu kuramın daha sonra yapılacak çalışmalara üç noktada ışık tuttuğunu şöyle özetlemiştir:

“Bunlardan birincisi, sistemi tanımak açısından betimleyici incelemelere ilgi artmış; ikincisi çevirilerin sistemdeki rolünü anlamak açısından çeviribilimin inceleme gerecinin odağı, kaynak ekin ve kaynak metinden erek ekin ve çevirilere doğru kaymış; üçüncüsü ise, çeviribilim araştırmalarının devingen bir sistem içerisinde ele alınarak bu disiplini durağanlıktan kurtarıp dinginlik kazanmasına aracı olmuştur.” (Yazıcı, 2010: 129)

2.3.2.2. Skopos kuramı

Çeviribilimde önemli bir yere sahip olan bir diğer erek odaklı kuram ise Hans J. Vermeer tarafından öne sürülen Skopos kuramıdır. Skopos kelimesi amaç, gaye anlamına gelmektedir. Bu kuramın üzerinde durduğu konu da çevirinin amacı olacaktır. Vermeer, kaynak metnin kaynak kültüre göre, erek metnin ise erek kültüre göre hazırlanacağını söylemektedir. Hem kaynak metnin hem de erek metnin amaçları birbirinden farklıdır. Ayrıca çevirmen uzman olarak görülmektedir. Uzmanların özel bir alanda diğer insanlardan daha çok şey bildiğine inanıldığı için, çevirmenler çevirinin amacına ulaşmada farklı alternatifler sunabilmektedir (Vermeer, 1989: 221-222). Skopos kuramı erek odaklı

kuramlar içerisinde yer almaktadır. Bunun sebebi ise, çeviriyi kaynak kültür aktarımı üzerinden oluşan bir erek kültürel aktarım olarak görmesidir. Çevirinin kültüre ait bağlamı her zaman diğer unsurlardan daha önemlidir (Stolze, 2013: 206). Örneğin; kaynak metin ile erek metin arasındaki yakınlık ikinci planda kalmaktadır. Bir metnin bağlamı, kültürü ve amacı ne ise ona göre çeviri yapılmalıdır.

Kuramsal açıdan bakıldığında bütün betimsel çalışmalar erek dizgeden yola çıkmalıdır. Öncelikle çevrilen metnin betimlenmesi ve ardından kaynak metne giden dizgesel adımların atılması gerekmektedir. Çünkü çeviri ereğe giden bir işlemdir (Bıçkıcı, 2016: 376).

2.3.2.3. Betimleyici çeviri kuramı

Gideon Toury'nin Betimleyici Çeviri Kuramı da erek odaklı kuramlar arasında yer almaktadır. Bir erek kültürdeki çeviri metnin değişim yapan etkisi, çevirinin işleviyle ve metnin özelliğiyle ortaya çıkmaktadır. Metin unsurları birleştirilerek ve metinler karşılaştırılarak, bir çeviri söz konusu mu değil mi anlaşılmaktadır. Çeviri söz konusu ise, buna bağlı olarak çevirmen davranışları da gözlemlenebilmektedir (Stolze, 2013: 187).

“Betimleyici çeviri kuramında, sadece alışılmış anlamda çeviriler değil de, çeviri mi yoksa özgün bir biçimde formüle edilmiş metinler mi olduğu bilinmeyen metinler de ele alınmaktadır. Burada salt betimleyici bir yaklaşım söz konusu olduğundan çevirilerin doğruluğunu sorgulayan öğretilimsel boyut betimleyici çeviri kuramı bakış açısının dışında kalmaktadır” (Stolze, 2013: 191).

Bu demek oluyor ki, Toury'nin betimleyici çeviri kuramında kesin yanlıştır veya kesin doğrudur diye bir durum söz konusu değildir. Karşılaştırmalı çözümlemede benzerlik ve karşıtlıkları ortaya çıkarmak yerine bunlar arasındaki ilişkileri incelemek gerekmektedir.

2.3.2.4. Feminist çeviri

1990'lı yıllardan sonra postmodern akımların ardından çağdaş çeviri kuramları üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Aslında 1978 yılından beri Amerika'da feminist söylem kapsamında bazı tartışmalar yaşanmıştır. Ancak bu feminist söylemlerin çeviri ile buluşması 1997 yılına rastlamaktadır. Luise von Flotow feminist bakış açısının öncüsü olmuştur. Feminist kuram kapsamındaki konular sosyal bilimlerde yer almış ve kadın hareketi ve kadın araştırmaları geleneği üzerine kurulmuştur. Kuramın asıl içeriği biyolojik (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) arasındaki farktan oluşmaktadır. Cinsiyet (gender) kavramı

temelinde kadın/erkek sözcüklerinin toplumdaki kültürel veya sembolik olarak hangi anlamlara geldiği ve nasıl değerlendirildiği, ayrıca bu iki cinsiyet arasındaki eşitsizlikleri göstermek amacıyla bir çözümlenmeye gidilmiştir (Stolze, 2013: 242).

“Feminist çeviribilimin önemli sorunsalları bir yandan tarihsel-betimleyici ve yazın-eleştirel yaklaşımlardır, diğer yandan ise “feminist çeviri” stratejilerine ilişkin sorunsal ve aynı zamanda çevirmenlerin toplumsal rollerinin araştırılmasıdır. Bakışlar öncelikle kadın çevirmenlerin üzerinde odaklanmıştır. Bir başka araştırma nesnesi de kadın yazarların metinlerinin çevirisidir. Kadınların metinleri nasıl çevriliyordu ve günümüzde nasıl çevrilmektedir? 20. yüzyıl kadın araştırmalarının görüşleri, tarihsel metinlerin yeniden çevirilerinde kullanılmakta mıdır?” (Stolze, 2013: 244).

Bu sorular ve konular feminist çevirinin kadınlar üzerine odaklandığını göstermektedir. Kadın çevirmenlerin çevirileri incelenirken nasıl bir yol izledikleri veya nasıl karar verdikleri değerlendirilmiş ve kadın yazarlar da incelenmiştir. Tüm bunlar günümüzde de çeviri kapsamında toplumsal ve kültürel açıdan önemli yer tutmaktadır.

2.3.2.5. Sömürgecilik sonrası çeviri

Toplumlar, çağlar ve kültürler açısından çeviri tarihinde önemli bir yere sahip olan Homi K. Bhabha söylemleri ile Sömürgecilik Sonrası çeviride merkezi isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Sömürgecilik sonrası akımlar, sömürge sonrası söylemde çevirmenlerin bir siyasi tutumu olması gerektiğine dikkat çekmiştir. “Postkolonyalizm” 1980’lerde uluslararası ve dili çoğunlukla İngilizce olan bir hareket olarak karşımıza çıkmıştır. Bu hareket, Avrupalıların ve Amerika’nın yani kısacası “Batılı” insanların sürekli dile getirdiği sömürgeciliğe bir eleştiri niteliğindedir. Bu teoriye göre “Yabancı” ülkeler ve kültürler hakkında konuşmanın doğru olmadığı düşünülmüştür. Bhabha, “kültürel farklılık, kültürel kaynaşma (hibritlik) ve kültürler ötesi üçüncü mekân” kavramlarını öne sürmüştür. Küreselleşme, göç, savaşlar vb. sebeplerle melez kültürler oluşmaktadır. Bu kültürlerin buldukları yerde iletişim kurmaları için hibrit bir dil gerekmektedir. Çeviride ise karma metinlerin çevirisi için çevirmenlerin çok büyük çaba sarf etmeleri gerekmektedir (Stolze, 2013: 248-249).

Hem dilbilimsel hem de erek odaklı kuramlar ışığında çeviri gelişmiş ve çevirmenlere farklı bakış açılarını inceleyerek metinlerini yazmaları hususunda kolaylık sağlamıştır. Tezin bir sonraki bölümünde “edebi çeviri ve çevirmenin rolü” başlığı altında edebi bir eserin nasıl bir anlatımı olduğu ve çevirmenin böyle bir eseri çevirirken nelere dikkat etmesi gerektiği ortaya konulacaktır.

2.4. Edebi Çeviri ve Çevirmenin Rolü

Çalışma kapsamında “Bülbülü Öldürmek” romanının bir edebi metin türü olması ve tezde romanın çevirilerinin incelenmeye alınmasından dolayı edebi çevirinin genel özelliklerinin dile getirilmesi gerekmektedir.

Edebiyat çevirisi terimi bütün türleri içinde barındıran bir terimdir. Bu nedenle edebiyat kolayca tanımlanamayan bir kavram olmaktadır. Edebiyat çevirisinin içinde yer alan türlerin başlıcaları düzyazı/kurmaca çevirisi, şiir ve tiyatrodur. Bu türler kendi içerisinde farklı özelliklere sahiptir (Gürçağlar, 2016: 33). Ayrıca edebi metinler, diğer metin türlerinden farklıdır. Yazar, bir edebi metni oluştururken bilgi birikimini kullanarak sıra dışı kelimeler ve değişik anlatımlarla karşımıza çıkabilmektedir. Edebi çeviriye zorlaştıran kısım ise tam da burada devreye girmektedir. Yazarın kullandığı olağan dışı kelimeleri, eğretilmeler veya mecazları çevirmek çevirmen için başlı başına zor bir durumdur (Aksoy, 2002: 53).

“Yazınsal metnin çevirisinin değeri, büyük ölçüde okuma sürecinin kalitesine bağlıdır. Yazar ve çevirmen arasındaki ilişki de “yaratıcılık” boyutunun derecesi ile ilintilidir. Herhangi bir yazın metni, bir boşluk içinde var olmaz. Belirli bir kültürde, belli bir topluma seslenen, belirli bir zamanda yazılmış ve belirli bir dili kullanan bir sanatçının bu kapsam içinde bir öz anlatımı, yaşantısı ve duyarlılığının ürünüdür” (Aksoy, 2002: 59-60).

Aksoy, edebi çevirinin bütün türlerinde çevirmenin bazı zorluklarla karşılaştığını belirterek, bu zorlukları genel olarak şöyle sınıflandırmıştır:

“1-Sanatsal dil kullanımı ile ilgili sorunlar

2-Dilbilgisel sorunlar

3-Kültürel sözcükler ve kavramlar

4-Zamansal farklılıklar ile ilgili sorunlar

5-Yazınsal türler ve teknikler ile ilgili sorunlar” (Aksoy, 2002: 83).

Çevirinin kendine has özellikleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, çevirmenin de bu süreçte özel bir görevi vardır. Bununla birlikte yazar ve çevirmenin görevleri de birbirinden ayrılmaktadır. Yazarın görevi ilk ve somuttur, çevirmenin ise en son ve türetilmiş bir metin ortaya koymaktır. Çünkü çevirmenin amacı aslında birçok dili tek çatı altında toplamaktır. Hangi dilde çeviri yapılacaksa çevirmen o dilde etkiyi yaratacak şekilde çevirisini yapacaktır. Özgün metnin erek dildeki etkisi de bu sayede anlaşılabilir

olacaktır (Aktaran Rifat, 1983: 31). Çevirmen çoğu zaman içinde yer aldığı dilsel kuralların etkisi altındadır. Çevirmenin asıl kaygısı, kaynak metindeki öğeleri veya sözcükleri kelimesi kelimesine erek kitleye aktarmak değildir. Erek kitlenin kültür ve değerlerine de uyacak şekilde eşdeğerliği gözeterek çeviri yapmaktır. Çevirmenin kullandığı dil, kurallar ve kültür dizgesi çevirmenin kararlarını ve tercihlerini etkilemektedir (Aksoy, 2002: 60).

Edebiyat çevirmeni metnin seçilmesi, yorumlanması ve eşdeğerliğinin sağlanması gibi birçok konuda farklı görevlere sahiptir. Edebiyat çevirmeninin her şeyden çok iyi bir okur olması gerekmektedir. Fakat bu okur sıradan bir okurdan da farklıdır. Edebi metin çevirmeninin sıradan bir okur gibi sadece göz atarak hızlıca okuduğunu düşünemeyiz. Mutlaka eleştirel ve çözüme ulaştıracak şekilde bir okuma yapmaktadır. Yani bir metnin çevirisini yapmak demek o metnin en yakın okurlarından biri olmak demektir. Kaynak metnin okunmasından sonra edebi çevirmenler ikinci aşama olan kaynak metni erek dilde yeniden yazma sürecine geçerler. Bu yazılan metin çevirmenin zihninde çözümleme sonrası oluşturulan bir üründür. Çevirmenler bu yeniden yaratma sürecinde doğal olarak yazar kimliğini de benimserler. Bu süreç tamamlandığında çevirmenin görevlerine bir de editör kimliği eklenmektedir. Çevirmen son aşamada çevirisini son kez gözden geçirir ve hatalarını düzeltir (Ece, 2016: 56-57).

Edebi çeviride çevirmenlerin yaratıcılıkları ön plana çıkmaktadır. Fakat bu yaratıcılık tamamen bağımsız olup kaynak metinden kopmak değil, kaynak metnin dil ve kültürünü erek okuyucuya yaratıcı bir biçimde aktarmaktır. Buradan hareketle bir sonraki bölümde, edebi eserlerin çevirilerinin eleştirisi üzerine yapılan yorumlar, eleştirinin hangi sınırlar içerisinde yapılması gerektiği gibi hususlar üzerinde durulacaktır.

2.5. Çeviri Eleştirisi

Yapılacak bu tez çalışması bir çeviri eleştirisi ürünü olduğu için çeviri eleştirisinin nasıl yapılması gerektiği ve çevirmenlerin eleştiri yaparken nelere dikkat etmesi gerektiği bu bölümde yer almaktadır.

Eleştiri çoğunlukla olumsuz olarak algılanmasına rağmen, olumlu ve olumsuz eleştiri olmak üzere iki yönlüdür. Olumlu eleştiri genelde göz ardı edilmektedir. Oysaki eleştiri, bir iş veya eseri değerlendirmektir. Eleştiri yapmak bir bakıma yorum yapmaktır. Ancak tam olarak yorum da değildir. Amaç ve bakış açısı yönünden farklılıklar bulunmaktadır.

Yorum, yorumcunun bir şey hakkındaki yaklaşımıdır. Eleştiri ise eleştirmenin bakış açısıyla yorumcunun bakış açısına yönelik değerlendirmedir. Yani yorum daha öznel ve yüzeysel, eleştiri ise daha geniş kapsamlı bir değerlendirme yapmaktır. Yorum bir metinle sınırlıyken, eleştiri sınırların ötesine geçmektir (Tosun, 2013: 17-18).

Çeviri eleştirisi öznel yargılar olmadan, çevirinin tüm yönleri ile ele alınarak belli ölçütlerle değerlendirilmesidir. Bu durumda bir çeviri eleştirmenin taşıması gereken özellikler vardır. Bir çeviri eleştirmeni çeviri konusunda tecrübe sahibi olmalı, eleştirmenin nasıl yapılacağını bilmeli, kaynak dil ve kültürün yanında erek dile ve kültürüne de hâkim olmalı, çeviri kuramlarını ve çevirmenin görevlerini bilmelidir.

Çeviri eleştirisinde önemli olan doğrudur veya yanlıştır değildir. Kaynak dil ile erek dil karşılaştırılırken yanlışlar yerine benzer olan yanlışların neden yapıldığı, yapılma olasılıkları sistemli bir şekilde değerlendirilirse yapıcı ve doğru bir eleştiri olacaktır (Göktürk, 2016: 97).

Tosun, “çeviri eleştirisinin uzun bir süre çeviribilimin üvey çocuğu gibi görüldüğünü” söylemektedir. Bunun sebebi çeviri eleştirisini yapan kişilerin düşüncelerini öznel olarak aktarması ve aktardıklarının genel ifadelerden oluşmasıdır. Çeviribilim çeviri eleştirisini 70’li yılların başlarında kabul etmiş ve amaçları ile ilgilenmeye başlamıştır. Çeviri eleştirisi ilk başlarda kaynak metin odaklı olarak karşımıza çıkmaktadır. O zamanlar çeviri kaynak metinden bağımsız bir şekilde değerlendirilmezdi. Bir çeviri orijinal metine ne kadar sadıksa o metin çok başarılı olmaktadır (Tosun, 2013: 165). Daha sonra bu durum değişmiş ve erek okur da dikkate alınarak, erek odaklı çeviri eleştirisi yapılmaya başlanmıştır.

İlk çeviri eleştirisini 1790 yılında Frazer Tytler yapmıştır. Bu yıldan sonra çeviri eleştirisi konusunda çokça yöntem geliştirilmiştir (Tosun, 2013: 177). Çeviri eleştirisi yöntemleri hakkında çeşitli modeller sunan önemli isimler şunlardır: Jiri Levy (1969), K. Reiss (1971), Anton Popoviç (1973), James Holmes (1978), Werner Koller (1979), Robert De Beaumgrande (1980), Juliane House (1977 ve 1997), H.Heidrun Gerzymisch-Arbogast (1994), Wolsram Wills (1981), Ammann (1990), Van Den Broeck (1985), Faruk Yücel ve Gideon Toury.

Erek odaklı çeviri eleştirisi ve erek metinden yola çıkarak yapılan bir çeviri aynı değildir. Erek metnin eleştirisinden yola çıkan bir çeviri eleştirisi, okurun beklentilerini karşılayan bir eleştiridir. Sadece erek odaklı ve işlevsel olması çeviri eleştirisi için yeterli

olmamaktadır. Çeviri sürecinde amaç ve eylem göz önünde bulundurulduğunda, hedeflenen kısım daha önde olsa bile kaynak metni görmezden gelmemeliyiz. Çeviri eleştirisi kuramının eleştiriye erek metinden başlamayı önermesi kaynak metni görmezden gelmesinden değil, kaynak metne bağlı kalmadan erek okurun ihtiyaçlarını hesaba katarak gözlemlemekten kaynaklanmaktadır (Tosun, 2013, 208-209).

Bu çalışmada aynı romanın üç farklı çevirmen tarafından belli aralıklarla yapılan çevirileri kültürel öğeler açısından karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Karşılaştırma kısmına geçmeden önce kültür, çeviri-kültür ilişkisine değinmek faydalı olacaktır.

3. KÜLTÜR, ÇEVİRİ-KÜLTÜR İLİŞKİSİ

3.1. Kültür Nedir?

Kültür oldukça geniş bir kavramdır. Doğduğumuz yer, konuştuğumuz dil, yediğimiz yiyecekler, kıyafetlerimiz, geleneklerimiz, tarihimiz, rengimiz vb. aklımıza gelebilecek her şeyi kültürün içine alabiliriz. Bazı önemli isimler kültürü farklı şekillerde açıklamışlardır. Homi K. Bhabha'ya (2016: 320) göre kültür “bir ayakta kalma stratejisi ve tamamlayıcılık fiili olduğu kadar kültürün şaşalı varlığı bir eğlence, aydınlanma ve kurtuluş amdır.” Sevinç Arı'ya (2016: 5) göre “insanın ikinci doğasıdır.” Terry Eagleton'a (2005: 11) göre ise, “kültür kelimesi çok önemli bir tarihsel değişimi izlediğine göre, bazı temel felsefi meselelerin de şifresidir. Bu kavramda özgürlük ve determinizme, eylemlilik ve dayanıklılığa, değişim ve kimliğe, verilen ve yaratılana ilişkin birçok konuyu içinde barındırır. Kültür, aktif doğal gelişme eğilimi anlamına geldiğine göre yapay ve doğala, dünyaya yaptıklarımız ve dünyanın bize yaptıkları arasındaki diyalektiğe de işaret eder.”

Raymond Williams ise kültürün açıkça tanımlanmasının mümkün olmadığını, karmaşık bir kavram olduğunu belirterek, kültürü şu şekilde açıklamıştır:

“Kavram en kullanışlı şekli ile ilgi alanlarının birbirine yakınlaşmasının en eski formlarından biri olarak anlaşılabilir. İki temel şekil göze çarpmaktadır: (a) Toplumsal etkinliklerin, fakat besbelli ki ‘özgüllük taşıyan’ -dil gibi, sanat üslupları gibi, entelektüel çalışma şekilleri gibi- bütün ‘kültürel’ etkinlik katmanlarının üzerinde yer alan, bütün bir yaşam biçimini içeren ‘bilgilendiren tin’ olarak ve (b) öncelikle diğer toplumsal etkinlikler tarafından biçimlendirilmiş bir düzenin doğrudan ya da dolaylı ürünü olarak, tam olarak betimlenebilen bir kültürün içinde yer aldığı ‘bütün bir toplumsal düzen’ (Williams, 1993: 10).

Bir kültürün kültürel açıdan ortak olan değerlerini ilk önce dilinde görebiliriz. Dil, bütün kültürel sembolleri kendinde muhafaza eder ve kuşaktan kuşağa aktarır (Arı, 2016: 5). Kültürün insanın ikinci doğası olması da kültürel sembollerin toplum hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Aslında kültür, kendimiz ve çevremiz arasındaki farklılıkları ortaya koymasının yanı sıra bunlar arasındaki sürekliliği de gözler önüne sermektedir (Eagleton, 2005: 15). Yani tek bir insan bile var oldukça, bir kültürden bahsetmek mümkündür. Her milletin kendine özgü kültürel özellikleri çeşitli kültürel farklılıkların oluşmasına yol açmaktadır. Kültürel farklılık sadece zıtlıklar olarak anlaşılmalıdır. Kültürel olarak yorum yapma sürecinde ortaya çıkan anlam ve değerlerin uyumsuz olması, bu durumu inkâr etmeyi değil tartışmayı

gerektiren bir durumdur. Kültürel farklılıkları değerlendirirken söylenenin yanında nerede söylenildiği ve söylenen ifadenin mantığının ne olduğu da hesaba katılmalıdır. Bu durumda kültürel farklılığın amacı bütün bilgileri bir araya getirerek doğru bir bakış açısı ile yeniden ifade etmektir (Bhabha, 2016: 298-299).

Kültür de önceki bölümlerde bahsettiğimiz çeviri gibi karmaşık bir terimdir. Kültürün insan ve dil olmak üzere içerisinde her şeyi barındırması, sürekli olması ve her alanda karşımıza çıkması hayatımızı şekillendirme konusunda ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kültürün her alanda var olduğundan yola çıkarak, çalışmamızın bir sonraki bölümünde kültürün çeviride nasıl bir etkiye sahip olduğu, çeviride kültürel açıdan ne gibi zorlukların ortaya çıktığı açıklanacaktır.

3.2. Çeviri-Kültür İlişkisi

Kültür her milletin kendi benliğine kavuşmasını sağlar. Aynı zamanda kültürel farklılıkları ortaya çıkardığı gibi birleştirici bir rolü de bulunmaktadır. Çevirmenler tarafından yapılan çeviri ise farklı kültürlerin aktarılmasındaki en değerli yapı taşıdır.

“Çeviri farklılıkların ajanıdır” ifadesi, kültürün de içinde bulunduğu din, dil, ırk, gelenek, görenek gibi olguların yalınlık iddiasına karşı gelmektedir. Çünkü toplumdaki her alana yabancı etkisi az da olsa girmiştir (Arı, 2016: 36). Bu yabancı etkisini açacak olursak, yüzyıllardır birçok dil ve kültür birbirinden fazlasıyla etkilenmiştir. Bu etkileşim kimi toplumları olumlu kimilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Günümüzde, Türkçe de dâhil çoğu dilde yabancı kelimeler bulunmaktadır. Bu durum sadece dilsel değil kültürel açıdan da kendisini göstermektedir. Bazı milletler artık başka toplumlar gibi yaşayarak veya onlar gibi konuşarak kendi benliklerini yitirmektedir. Olumlu yönden baktığımızda ise, bir toplumda farklı kültürlerin, çeşitli dillerin bir arada yaşaması insanların gelişmelerine katkı sağlamaktadır. Bu gelişim üzerinde etkili olan araç ise bir yerde çeviridir aslında. Çeviri kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları aktarmada önemli bir görev üstlenir.

Zihinsel bir üretim süreci olan çeviri ve kültürel ürünler olarak ortaya çıkan çeviri metinler farklı bakış açıları ile incelenmektedir. Bu bakış açıları çevirinin daha çok gelişmesine yardımcı olmaktadır. Burada asıl önemli olan çevrilen metnin ve çevirmenlerin içinde yer aldıkları kültürel bağlamı hesaba katarak değerlendirmektir. Bir metnin farklı çevirileri karşılaştırılarak farklı zamanlarda çevirmenlerin kullandıkları stratejiler ortaya çıkmaktadır

(Gürçağlar, 2005: 41). Farklı dönemlerdeki çeviri metinlerini karşılaştırmak, aslında kaynak kültürü ve erek kültürü birlikte değerlendirmek demektir.

Bu bölümde çeviri ve kültürün yakından ilişkili olduğunu açıklamaya çalıştık. Bir sonraki bölümde çeviri yapılırken başvurulan kültürel çeviri stratejileri aktarılacaktır. Öncelikle kültürel çeviri konusunda önemli isimlerden olan Peter Newmark ve Lawrence Venuti'nin çeviri stratejileri, ardından çalışmamızın kaynak kitap inceleme kısmında faydalanacağımız Aixelà'nın kültürel çeviri stratejileri açıklanacaktır.

3.3. Kültürel Çeviri Stratejileri

3.3.1. Peter Newmark

Kültür farklı toplumların birbirlerine açılmasını sağlamaktadır. Newmark (1988: 94) kültürü “yaşam şekli ve ifade aracı olarak belli bir dili kullanan bir topluma ait yaşam şeklinin belirtileri” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca ‘kültürel’ dili ‘evrensel’ ve ‘kişisel’ dilden ayrı tutmaktadır. Bunu bize bazı örneklerle açıklamaktadır. “Die”, “live”, “swim”, “mirror” ve “table” gibi hemen hemen her yerde bulunan eşyalar evrenseldir ve genellikle çeviri sorunu olmaz. “Monsoon”, “steppe”, “dacha”, “tagliatelle” ise kültürel kelimelerdir. Kaynak ve erek dil arasında kültürel bir örtüşme yoksa bu kelimelerle ilgili çeviri sorunu olacaktır.

Bir bakıma kaynak metnin öncelikli olmasını belirten Newmark, bir kaynak metnin çevirisinde karşılaşılabilecek kültürel unsurların bazı sorunlara yol açacağını belirtmektedir. Bu kültürel unsurların çevirisini ise Nida'dan uyarılma yaparak önce beş kategoride sunmuş ve daha sonra 2010'da “Çeviri ve Kültür” adlı makalesinde bu kategorileri yeniden düzenleyerek altı maddede şöyle aktarmıştır:

“1-Çevresel unsurlar: jeolojik ve coğrafi çevre, 2-Kamu hayatı: politika, hukuk ve yönetim, 3-Sosyal yaşam: ekonomi, meslekler, toplumsal refah, sağlık ve eğitim, 4-Kişisel yaşam: yiyecekler, kılık kıyafet ve ev eşyaları, 5-Gelenek, görenekler ve sosyal etkinlikler: yavaş alkışlama ve masaya vurarak alkışlama gibi gelenekler, kriket ve futbol gibi sosyal etkinlikler, 6-Kişisel merak ve tutkular: din, müzik, şiir ve bunlara bağlı çeşitli toplumsal kuruluşlar, kiliseler, sanatsal kuruluşlar ve dernekler” (Newmark, 2010: 175).

Bu beş kategori, kültürel farklılıkların en çok olduğu alanlardır. Her alanda göze çarpan bu kültürel farklılıklar çeviride bazen anlaşılmamaktadır. Bunun sebebi ise aslında kaynak

metnin tam olarak anlaşılmasınıdır. Kaynak metni iyi bir şekilde irdelemek, kültürünü yakından tanımak son derece önemli olmaktadır.

Newmark'a göre, kültürel unsurların çevirisindeki çeviri yöntemleri şunlardır:

“1-Aktarım (transference), 2-Kültürel eşdeğerlik (cultural equivalent), 3-Tarafsız olma - işlevsel veya betimsel eşdeğerlik vb. (Neutralisation – i.e functional or descriptive equivalent), 4-Kelimesi kelimesine çeviri (literal translation), 5-Nitelendirme (label), 6-Yerlileştirme (Naturalisation), 7-Anlam Çözümlemesi (Componential analysis), 8-Silme (Deletion), 9- Çift Mısra Kullanma (Couplet)” (Newmark, 1988: 103).

Bu çeviri yöntemleri, kültürel olarak karşılaştıkları zorlukları en uygun şekilde okuyucuya aktarması için çevirmenlere yardımcı olmaktadır. Newmark'ın sunduğu kültürel çeviri stratejileri dışında genel bir sınıflandırma yapan Venuti karşımıza çıkmaktadır.

3.3.2. Lawrence Venuti

Venuti deyince ilk aklımıza gelen görünebilirlik-görünmezlik (visibility-invisibility) kavramlarıdır. Çevirmenin görünmezliği erek kitlenin bazı farklılıkları görmeden metni akıcı bir şekilde okumasını sağlar. Venuti, çeviri stratejilerine karar vermek için, çevrilecek yabancı bir metnin seçilmesi ve onu çevirmek için kullanılacak bir yöntemin geliştirilmesi gerektiğini açıklamaktadır (Venuti, 2001: 240). Hatta bu işlere karar verilirken kültürel, ekonomik, politik gibi çeşitli faktörlerden de yararlanılmaktadır.

Çevirilerde kullanılan stratejiler büyük ölçüde kültürel durumlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda yerlileştirme (domestication) ve yabancılaştırma (foreignization) olarak iki stratejiden söz edilmektedir (Venuti, 2001: 241-242).

Yerlileştirme, erek okuyucunun beklentisini karşılayan ve ona yabancı gelmeyecek şekilde metnin aktarılmasını sağlayan bir stratejidir. Yabancılaştırma ise, kaynak kültüre özgü bir ögenin erek metinde aynen bırakılarak, erek okur için bazen metnin anlaşılmasını zorlaştıran bir çeviri stratejisidir. Çevirmenler bu iki stratejiyi de farklı sebeplerden dolayı (ideolojik, siyasi, tarihi vb.) tercih etmektedir.

Kültürel çeviri konusunda önemli isimler olan Newmark ve Venuti'nin stratejileri bu başlık altında verilmeye çalışılmıştır. Tez çalışmamızın asıl inceleme alanını oluşturan Aixelà'nın stratejileri örnekler üzerinden ileriki sayfalarda detaylı şekilde aktarılacaktır.

3.4. Javier Franco Aixelà– Kültüre Özgü Ögelerin Çevirisi Üzerine

Çeviri yapma, her şeyden önce tarih boyunca birçok çelişkili teorik ve uygulamalı durumlarda yer alan karmaşık bir yeniden yazma sürecidir (Aixelà, 1996: 52). Aixelà çevirinin karmaşık ve çelişkili bir süreç olduğunu belirterek; çeviri konusunda şüpheye yer vermeyen bir durum varsa onun ancak her dilsel toplumun bir arada, çok yakın ilişkiler içinde yaşadıkları tarihi olduğunu söylemektedir. Yani her toplumun bir geçmişi vardır ve bu değiştirilemez. Bu yüzden de çelişkiye yer yoktur. Ancak çeviri söz konusu olduğunda, çevirmenler ve kültür için içine girdiğinde bu durum değişmektedir.

Aixelà, bir kaynak metin ve onun çevirisinin oluşabilmesinde gerekli olan dört temel çalışma alanı olduğunu aktarmaktadır: 1- Dilsel çeşitlilik (Linguistic diversity), 2- Yorumlayıcı çeşitlilik (Interpretive diversity), 3- Edimsel veya Metinlerarası çeşitlilik (Pragmatic or intertextual diversity), 4- Kültürel çeşitlilik (Cultural diversity) (Aixelà, 1996: 53). Bu dört alan içerisinde Aixelà'nın en çok üzerinde durduğu kültürel çeşitliliğdir.

“Dilsel ya da ulusal-dilsel her toplum bazen tamamen farklı ve bazen de örtüşen birtakım alışkanlıklar, değer yargıları ve sınıflandırma sistemlerine sahiptir. Bu yüzden kültürler değişkenlik gösterir ve çevirmen bunu hesaba katmak zorundadır.” (Aixelà, 1996: 53)

Bazen sadece çok farklı bir toplumla bazen de bu toplumun içinde var olan farklı kültürler ile karşılaşırız. Çeviri açısından bu kültürlerin bozulmadan, doğru bir şekilde aktarılması hususunda çevirmene büyük sorumluluk düşmektedir.

Kültürel unsurların çevrilmesi konusunda en temel zorluklardan birisi de her şeyden önce dilin kendisinin kültürel olarak üretilmesidir. Kültüre özgü bir öge kendiliğinden ortaya çıkmaz. Bu kültürel ögeler bazen kaynak metinde aktarıldığı şekilde erek dilin kültüründe bulunmaz veya erek kültürde farklı bir değere sahip olabilir. (Aixelà, 1996: 57). Her dilin kendine ait bir sistemi olduğu gibi kendine özgü yer isimleri, kişisel isimler, cadde ve sokak isimleri vb. kavramları da bulunmaktadır. Böyle durumlarda çeviri sorunu ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu sorunun çözümünde çevirmen, kaynak kültürde olup da erek kültürde bulunmayan kültürel unsurları çeşitli yöntemler ile ortadan kaldırmaya çalışacaktır.

Aixelà, kültüre özgü ögelerin kullanımına ilişkin Newmark ve Venuti'nin sınıflandırmalarının dışında daha kapsamlı iki grup oluşturarak, bu grupları alt başlıklara ayırmıştır.

3.5. Aixelà'ya Göre Çeviri Stratejileri

Aixelà'nın amacı, var olan sınıflandırmaları tanımlamak değil, metodolojik açıdan kullanışlı olabilecek kategoriler oluşturmaktır (Aixelà, 1996: 60). Aixelà, kültürel çeviri stratejilerini açık ve anlaşılır bir şekilde öncelikle koruma (conservation) ve yerine koyma (substitution) olmak üzere iki ana başlığa ayırmaktadır. Daha sonra bu iki ana başlığı sırasıyla beşe ve altıya ayırarak, kültürel ögelerin çevirilerinde tercih edilebilecek yöntemler konusunda kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Koruma (conservation) yöntemini tercih eden bir çevirmen, tekrar (repetition), ortografik uyarlama (orthographic adaptation), dilsel/kültürel olmayan çeviri (linguistic/non-cultural translation), metin dışı açıklama (extratextual gloss), metin içi açıklama (intratextual gloss) alt başlıklarından birisini veya birkaçını kullanmaktadır. Aynı şekilde, Yerine koyma (substitution) yöntemini tercih eden bir çevirmen ise, eş anlamlılık (synonymy), sınırlı evrenselleştirme (limited universalization), tam evrenselleştirme (absolute universalization), yerileştirme (naturalization), silme (deletion) ve özerk yaratım (autonomous creation) yöntemlerine başvurabilmektedir. Bu yöntemler sırasıyla ve kısaca şöyle açıklanabilir:

Koruma (Conservation)

1-Tekrar (Repetition)

Çevirmenler orijinal bir referansı (kaynak metinde geçen bir ifadeyi) olabildiğince korumaya çalışırlar. Yani çevirmen bu stratejide kültürel ögeyi olduğu gibi bırakır ve aynısını erek metine aktarır. “Doha” kelimesinin “Doha” olarak tekrar edilmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Bu stratejide kültüre özgü bir ögenin kaynak metinden erek metine aynı şekilde aktarılması, kullanılan kültüre özgü ögeye dilsel ve kültürel olarak uzak olan erek dil okuyucusuna yabancı kalmaktadır. Bu da bize çevirinin paradokslarından ve geleneksel eşdeğerlik kavramının büyük güçlüklerinden birisini hatırlatmaktadır. Bir şeyin tamamen aynı olması hatta şekilsel olarak bile aynı olması durumu, o şeyi ortak kabul alma

konusunda tamamen farklı olabilmektedir (Aixelà, 1996: 61). Biraz daha açacak olursak, bu kültüre özgü bir öge ve erek okuyucu için de hiç aşına olmadığı bir kelimeyse, bu öge ona çok yabancı gelecektir.

2-Ortografik Uyarlama (Orthographic Adaptation)

Bu strateji kaynak metinde bulunan bir ögenin erek dilde farklı bir alfabe ile kullanılmasıdır. Bu durum transkripsiyon veya transliterasyon olarak da anılmaktadır. Örneğin, Shakespeare'in Rusçada okunduğu şekilde Шекспир (Şekspir) olarak yazılması gibi (Topçu, 2017). 1950'lere kadar İngilizceden İspanyolcaya çevirilerde çok sık kullanılan bir strateji olmuştur. Ancak günümüzde, kelimeleri alfabetik olarak değiştirmek yerine İngilizce halleri ile bırakmaya yönelik bir eğilim bulunmaktadır (Aixelà, 1996: 61). Bunun sebebi ise İngilizcenin evrensel dil olup, çoğu kitap, makale, dergi vb. geniş kitlelere ulaşması için İngilizce olarak aktarılması olabilir.

3-Dilsel/Kültürel Olmayan Çeviri (Linguistic/Non-cultural Translation)

Çevirmen, erek dilin metin içi yapısına uygun olarak, önceden yapılmış çeviriler yardımıyla ya da kültüre özgü ögenin dilsel şeffaflığını kullanarak (yani aslında birebir çevirerek) bu kültürel ögenin anlamına en yakın kelimeyi tercih etmektedir. Fakat bunu yaparken kaynak metnin kültürel sistemine ait olarak tanımlanabilen erek dile daha uygun olan halini seçmektedir. Bu stratejide ölçü ve para birimleri sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; “inch” kelimesinin “inç” olarak kullanılması. Ayrıca erek kültüre yabancı olan ancak aynı zamanda da anlaşılabilen nesnelere ve kurumlar da bu kategoriye girmektedir (Aixelà, 1996: 62).

4-Metin Dışı Açıklama (Extratextual Gloss)

Çevirmen yukarıda söz ettiğimiz stratejilerden birisini kullanabilmektedir. Ancak kültüre özgü ögenin karşılığının açıklama yapılarak yazılmasının gerektiğini düşünmektedir. Aynı zamanda bu yapılacak olan açıklamayı metnin içinde vermeyi tercih etmez. Çünkü bu stratejide metnin içinde açıklama yapmak mantıklı ve uygun görülmez. Bu yüzden çevirmen, kültürel bir ögeyi dipnot, sonnot veya sözlükçe ekleyerek ve yazı tipini değiştirerek (italik vb.) açıklama yapar. Ayrıca bu strateji üçüncü dillerde yapılan

alıntılarda da her zaman kullanılmaktadır. Bilindiği üzere İspanya’da ünlü kişilerin hakkında bilgi verilirken ve genellikle ‘çevrilemez’ olarak kabul edilen kelime oyunlarını açıklarken tercih edilmektedir (Aixelà, 1996: 62).

5-Metin İçi Açıklama (Intratextual Gloss)

Bu stratejiyi kullanan bir çevirmen ise metin içinde açıklama yapmanın, okuyucunun dikkatini bozmayacağını ve akıcı bir şekilde okumasını sağlayacağını düşünmektedir. Bu stratejide amaç metni daha açık bir hale getirmektir. Bu strateji belirsizlikleri ortadan kaldırmak açısından çeviride en yaygın kullanılan özelliklerden birisidir. Ve çevirmen kaynak metinde sadece bir kısmı açıklanan kültürel ögeye ekleme yapmayı ya da kültürel ögeyi erek metinde parantez içinde vererek açıklamayı tercih etmektedir (Aixelà, 1996: 62).

Yukarıda bahsettiğimiz beş stratejiden birisini veya birkaçını seçerek kullanan çevirmen, koruma (conservation) yöntemini çevirisinde daha uygun bulmaktadır. Metinde geçen kültüre özgü öğeleri koruma yoluna giden çevirmenler orijinal metinden çok da uzaklaşmazlar.

Yerine Koyma (Substitution)

1-Eş Anlamlılık (Synonymy)

Çevirmenin kültüre özgü ögeyi tekrar etmek istemediği için erek metinde eş anlamlısını tercih ettiği stratejidir (Aixelà, 1996: 63). Kaynak metinde sıkça geçen bir sözcük veya sözcük öbeğinin bazı yerlerde eşanlamlısının karşımıza çıkması, genellikle metnin akışını tekdüze yapan tekrarlardan kaçınmak içindir.

2-Sınırlı Evrenselleştirme (Limited Universalization)

Çevirmenler genelde kültüre özgü ögenin okuyucular için anlaşılmasının oldukça zor olduğunu düşünür. Ve daha çok bilinen, alışılmış kelimeler kullanmaya çalışırlar. Bu stratejide çevirmen, kaynak kültüre ait bir ögeyi erek kültürün okuyucusuna daha yakın fakat erek kültüre ait olmayan bir öge ile yazar. “Rugby” kelimesini “Amerikan Futbolu”

olarak yazması, çevirmenin sınırlı evrenselleştirme stratejisini kullanmasına bir örnektir (Aixelà, 1996: 63).

3-Tam Evrenselleştirme (Absolute Universalization)

Sınırlı evrenselleştirme stratejisinin aksine bu stratejiyi tercih eden çevirmenler erek kültürde anlamı karşılayabilecek, daha iyi bilinen kültüre özgü bir öge bulamaz ya da bulsa bile erek kültürde bulunmayan herhangi bir yabancı anlamı kullanmak istemez. Bunun sonucunda da kültürel ögeye nötr bir karşılık bulur (Aixelà, 1996: 63). Örneğin; kaynak metinde “baklava” ile karşılaşan bir çevirmenin bu kelimeyi sadece “dessert” olarak yazması buna örnektir.

4-Yerlileştirme (Naturalization)

Çevirmen bu stratejide kültüre özgü ögeyi erek dilin kültürüne özgü bir şekilde karşılamayı uygun görmektedir. Bu strateji çocuk edebiyatı dışında edebiyatta çok fazla karşımıza çıkmamaktadır. Çocuk edebiyatında da bu stratejinin tercih edilmesi gittikçe azalmaya başlamıştır (Aixelà, 1996: 63).

5-Silme (Deletion)

Çevirmenler kaynak metindeki kültürel öğelerin ideolojik veya biçimsel (stylistic) sebeplerden dolayı kabul edilemez olduğunu düşünmektedirler. Bununla birlikte dipnot vb. açıklayıcı ifadeler içeren stratejileri de kullanmak istemezler. Ve kültüre özgü öğeleri yeteri kadar karşılayacak bir karşılık bulamadıklarında, bu ögeyi metinden çıkarmaya karar verirler. Birçok kuralcı uzman çevirmen, bilgilendirmek ya da açıklamak yerine silme/çıkarma stratejisini kullanmaktadır (Aixelà, 1996: 64).

6-Özerk Yaratım (Autonomous Creation)

Çevirmenler tarafından çok az tercih edilen bir stratejidir. Sebebi ise, kaynak metinde var olmayan bir kültürel ögenin tercih edilmesi okuyucular için ilginç olabilmektedir (Aixelà, 1996: 64). Özerk yaratım stratejisini kullanan çevirmen kaynak kültürde kültüre özgü bir öge yoksa kendisi bir kültürel öge ekler. Erek metin okuyucuları için bu durum alışıl gelmiş bir durum değildir. Eskiden var olan ve günümüzde de devam eden film

isimlerinin çevirileri özerk yaratım için en uygun örneklerdir. Örneğin; İngilizce ismi farklı olan bir film, Türkçede çok farklı bir isim ile karşımıza çıkabilmektedir.

Bahsettiğimiz bu beş stratejiden birisini veya birkaçını seçerek kullanan çevirmen, yerine koyma (substitution) yöntemini çevirisinde daha uygun bulmaktadır. Metinde geçen kültüre özgü öğelerin yerine başka kelimeler koyan veya kültüre özgü öğeye uygun sözcükler tercih eden çevirmen, bir önceki koruma yönteminin aksine daha özgür davranmış olacaktır.

4. BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMEK-KİTAP İNCELEMESİ

4.1. Yazar: Harper Lee

Harper Lee, 28 Nisan 1926 yılında Amerika'nın Alabama eyaletinin Monroeville şehrinde doğmuştur. Ablaları Alice Finch Lee ve Louise Lee Connor, ağabeyi ise Edwin Coleman Lee'dir. Monroevillede onunla birlikte büyüyen çocukluk arkadaşı Truman Capote, Harper Lee gibi ünlü bir yazardır. Lee "dış dünyadan bağımsız, yalnız kalmak" istediği için hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Babasının isteği üzerine 1945 yılında hukuk okumaya başlamış ancak okulunun bitmesine yakın okulu bırakarak yazarlık kariyerine başlamıştır. Yazdığı kısa hikâyelerden birini genişleterek, 1957'de yayımlatmak istemiştir. Fakat reddedilmiştir. Editör Toy Hohoff'un yardımı ile eserini yeniden yazmış ve 1960 yılında "To Kill a Mockingbird" başarılı bir şekilde yayımlanmıştır (Ma, 2004:1-2). 1961'de Lee, Pulitzer Edebiyat Ödülünü kazanmıştır. Lee, Bülbülü Öldürmek romanından sonra birkaç deneme dışında başka yazı yayımlatmamıştır. Hatta herhangi bir program, söyleşi ve röportaj teklifini kabul etmeyerek, göz önünde olmadan sade bir hayat sürmüştür. Yazarın bir diğer eseri olan "Tespah Ağacının Gölgesinde", "Bülbülü Öldürmek" romanından önce kaleme alınmıştır. Ancak editörünün yönlendirmesiyle başka bir hikâyeye dönüştürülmüştür. Harper Lee 2016 yılına kadar kitabını yayımlatmayı istememiştir. 55 yıl sonra bu kitabının yayımlanmasının hemen ardından Amerika'da vefat etmiştir (İnce, 2014).

4.1.1. Çevirmenler: Özay Sunar, Füsun Elioğlu, Ülker İnce

Bu başlık altında, inceleyeceğimiz kaynak kitabın çevirilerini Türkçeye aktaran çevirmenler Özay Sunar, Füsun Elioğlu ve Ülker İnce hakkında bilgiler sunulacaktır.

Özay Sunar

Hem yazılı kaynaklar hem de online veri tabanları taranmış olup yayımlanan kitap çevirileri dışında çevirmen Özay Sunar hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Özay Sunar'ın çevirdiği kitaplar şunlardır: Üç Arkadaş (1961), Spartacus (1961), Yeşil Malikâneler (1961), Acı Hayat (1963), Kızım ve Ben (1963), Tatlı Perşembe (1964), İnci,

Sardalya Sokağı, Fareler ve İnsanlar (1964), Doktor Jivago (1965), Duruşma Başlıyor (1966), Lekeli Günler (1967).

1960 yılında yayımlanan Harper Lee'nin "To Kill a Mockingbird" romanının ilk Türkçe çevirisi eser yazıldıktan üç yıl sonra Özay Sunar tarafından yapılmıştır.

Fusun Elioğlu

1950'de İstanbul'da doğmuştur. Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirmiştir. Harper Lee'nin "Bülbülü Öldürmek" (1985), Peter Ackroyd'un "Chatterton" (1995) ve Charles Dickens'in "İki Şehrin Hikâyesi" (1998) romanlarını Türkçeye çevirmiştir. Fusun Elioğlu 2019 yılında yayımlanan "Bir Okurgezer'in Not Defteri" adlı kitabı ile de yazar olarak karşımıza çıkmaktadır (YKY: 2019).

Ülker İnce

1974-1989 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü'nde çalışmıştır. 1985 yılında "İskenderiye Dörtlüsü" çevirisi ile Azra Erhat Çeviri Ödülünü kazanmıştır. 1989-2000 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümünde dersler vermiştir. Aynı zamanda çeviri editörlüğü yapmıştır. Dilek Dizdar ile birlikte 2017 yılında yazdığı "Çeviri Atölyesi" kitabı bulunmaktadır (İKSV: 2019).

Sefer (1993), Sıcak Öğle (2000), Bülbülü Öldürmek (2014), Dorian Gray'in Portresi (2015), Dilek Ağacı (2016), Dönüş (2018), Sula (2018), Tüfek Mikrop ve Çelik (2018), Hayatın En Yakın Benzeri (2018) Ülker İnce'nin çevirisini yaptığı kitaplardır.

4.2. Roman: Bülbülü Öldürmek

Harper Lee tarafından yazılan "Bülbülü Öldürmek" romanı 1960 yılında yayımlanmıştır. Yayımlanması ile birlikte tüm dünyada ses getirmiştir. Kırktan fazla dile çevrilmiştir. Roman Türkiye'de beş farklı çevirmen tarafından belli aralıklarla Türkçeye aktarılmıştır. Kitap Özay Sunar (1963), Özay Süsoy (1968), Fusun Elioğlu (1985), Pınar Öcal (2006) ve Ülker İnce (2014) tarafından çevrilmiştir. Bu tez çalışmasında, Özay Sunar (1963), Fusun Elioğlu (1985) ve Ülker İnce (2014) tarafından yapılan çeviriler ele alınıp incelenmiştir. Ayrıca bu roman 1962 yılında yine aynı isimle sinemaya uyarlanmıştır. Filmi de kitabı kadar beğenilerek 1962 yılında Oscar Ödülü almıştır.

Amerikan Edebiyatının en önemli eserleri arasında yer alan bu kitabın başlığı da kitabın içeriğini yansıtmaktadır. Kitabın başlığındaki “Mockingbird” Kuzey Amerika’da bulunan bir kuş türünün ismidir ve neşelilik, minnettarlık, iletişim, güvenlik ve akıllılık gibi çeşitli sembolik anlamlara sahiptir. “Mockingbird” aynı zamanda masumluğu ve cömertliği sembolize etmektedir. Bu kuşların hiç kimseye zararları yoktur ve çok güzel şarkı söylemektedirler. “To Kill a Mockingbird” ise bu romanda insanların masumluğunu, suçsuzluğunu yıkmak anlamına gelmektedir (Viegut, 2016: 27).

To Kill a Mockingbird adlı eserin orijinali 287 sayfadan ve 31 bölümden oluşmaktadır. Bu tez çalışması için incelenen Özey Sunar’ın çevirisi 296, Füsun Elioğlu’nun çevirisi 270 ve Ülker İnce’nin çevirisi 357 sayfadan oluşmaktadır.

Roman Amerika’da siyahilerin yoğun bir şekilde hor görülmesine, ikinci sınıf muamele görmelerine karşı bir direnişi konu almaktadır. Özgürlük, eşitlik, ayrımcılık, adalet, ırkçılık, önyargı, iyilik ve kötülük gibi konuları içinde barındıran bu roman Scout isimli küçük bir kızın aktarması ile ağabeyi Jem, arkadaşları Dill ve Avukat olan babaları Atticus üzerine kurgulanmıştır. İrkçığın bu denli çokça yaşandığı bir dönemde, Atticus’un suçlanan siyahî bir genci mahkemede savunması üzerine olaylar gelişmektedir.

Eserin yapısını oluşturan olay örgüsü, kişiler, zaman ve mekân gibi unsurlar ise şöyle açıklanabilir.

4.2.1. Olay Örgüsü

9 yaşında küçük bir kız olan Scout ve ağabeyi Jem her işlerini sürekli birlikte yapan iki kardeştir. Birlikte çeşitli olaylara tanıklık ederler. Bir gün Jem’in kolu kırılır. Fakat Jem bu durumu çok önemsemez. Çünkü futbol oynamasına engel değildir. Scout ve Jem’in babası avukattır. Anneleri öldükten sonra çocuklarına hem annelik hem de babalık yapmak zorunda kalır. Çocuklarını en güzel şekilde yetiştirmeye çalışır. Calpurnia adında aşçıları ise hem yemeklerini yapar hem de çocuklarla ilgilenir.

Bir gün Jem ve Scout komşuları Rachel’in bahçesinden bir erkek çocuğunun sesini duyarlar. Bu çocuğun ismi Dill’dir. Dill, yaz tatillerinde teyzesi Rachel’da kalmaktadır. Scout, Jem ve Dill arkadaş olurlar. Bu üç arkadaş başka bir komşuları olan Radley’leri merak ederler. Radleyler, tüm kapı ve pencereleri kapalı olan karanlık bir evde, neredeyse hiç dışarı çıkmadan yaşarlar. Çocuklar ise onlar hakkında yapılan dedikodular neticesinde bu aileyi “Öcü Radleyler” olarak tanımlar.

Kasabada o sıralarda birçok olay meydana gelir. Komşuları Bayan Radley ölür. Bayan Maudie'nin evinde yangın çıkar. Bunun yanında Tom Robinson isimli siyahî bir genç Bay Ewell'ın kızına tecavüzdten suçlanır. Herkes Tom'un suçsuz olduğunu bilir ancak zenci olduğu için onu suçlamaktan vazgeçmez. Atticus'dan Tom Robinson'u savunması istenir. Atticus, hiç tereddüt etmeden davayı kabul eder. Bütün kasaba halkı Atticus'un bu kararına karşı çıkar. Ancak Atticus kararından vazgeçmez.

Mahkeme günü geldiğinde tüm halk mahkemeye akın eder. Babaları karşı çıkmasına rağmen, Scout, Jem ve Dill de oradadır. Herkesin ayrı ayrı ifadeleri alınır. Atticus'un sorduğu çeşitli sorular sonucunda tüm gerçekler apaçık ortadadır. Fakat Tom mahkemedeki jüriler tarafından suçlu bulunur ve hapisaneye gönderilir. O dönemlerde siyasi bir kişi tecavüz suçu ile yargılanıyorsa cezası idamdır.

Daha sonra Tom'un hapisaneden kaçmaya çalışırken yakalandığı ve öldürüldüğü haberi alınır. Jem bu duruma çok sinirlenir ve üzülür. Atticus'un bu davayı alması üzerine şikâyetçi olan Ewellar, Atticus ve ailesine düşman olurlar. Bir gece baba Bob Ewell intikam almak için Scout ve Jem'i takip eder. Çocuklar durumu fark ederler. Daha sonra Bob Ewell'ın öldüğü haberi gelir ancak o gece kimlerin orada olduğu ve olayların nasıl gerçekleştiği bilinmemektedir.

Tüm bu yaşanan olayların sonucunda Scout, Öcü Radley'lerin kapı ve pencerelerini hiç açmadan yaşamalarını, insanların bu kötü niyetli hallerini görmek istemedikleri için yaptıklarını düşünmektedir.

4.2.2. Kişiler

Bülbülü Öldürmek romanının ana karakterleri Scout, Jem ve Dill ve Atticus'dur. Kitapta olaylar bu dört kişi üzerine yoğunlaşır ve yardımcı karakterler de bulunmaktadır.

Scout, masum, duygusal ve sevgi dolu bir kız çocuğudur. Ancak biraz erkeksidir. Halası onu hanım gibi giydirmeye çalışsa da, o hiçbir zaman bunu istemez. Babası ve abisini çok sever. Romanda Scout küçük olmasına rağmen, sözleriyle herkese büyük dersler verir. Etrafında gördüğü haksızlık ve hoşgörüsüzlüğe karşı hep iyimserliği savunur.

Scout'un ağabeyi Jem, çocukluktan ergenliğe geçiş döneminde olan bir erkek çocuğudur. Kardeşi ile sürekli tartışmalar yaşasa da hep birliktedir. Ayrıca Jem babasının yaşadığı olaylardan etkilenerek babası gibi olmak ister.

Dill ise romanda Scout ve Jem'in arkadaşı olarak karşımıza çıkar. Dill karakteri aslında Harper Lee'nin çocukluk arkadaşı Truman Capote'dir. Dill, ailesi tarafından çok ilgi görmeyen, içine kapanık bir çocuktur.

Atticus, ırkçılığa, saygısızlığa, hoşgörüsüzlüğe ve ayrımcılığa karşı çıkan bir baba ve aynı zamanda avukat olarak karşımıza çıkmaktadır. Rengine, diline, dinine, ırkına bakmadan, her bireyi insan olarak görmesi ve bunun üzerine sözler söylemesi romanda örnek bir insanın nasıl olması gerektiği konusunda bir portre çizmektedir. Çocuklarını da bu yönde yetiştirmeye çalışan Atticus, vicdanlarının hep onlara rehberlik etmesi gerektiğini söyler.

Romandaki yardımcı karakterler; Atticus'ların evinde yaşayan aşçı Calpurnia, Scout ve Jem'in halası Alexandra, evden dışarı çıkmayan komşuları Radleyler, yan komşuları Dill'in teyzesi Bayan Rachel ve diğer komşuları Bayan Maudie, çocukların öğretmeni Bayan Caroline Fisher, herkes tarafından suçlu olarak görülen siyasi genç Tom Robinson ve son olarak Tom'a iftira atan Ewell ailesidir.

4.2.3. Zaman ve Mekân

“Bülbülü Öldürmek” yer olarak Amerika'daki Alabama Eyaleti'nin Maycomb Kasabasında geçer. O dönemde Monroevillede yaşanan olaylar ve gelişmeler değerlendirildiğinde, romanda tasvir edilen Maycomb ile Alabama Eyaletinin Monroeville şehri arasındaki benzerlikler göze çarpmaktadır (Viegut, 2016: 37).

Yazar bu küçük kasabayı romanda detaylı bir şekilde aktarmıştır. Kasabada bulunan okul, kilise, komşuların evleri, sokaklar ve büyük caddeler tasvirlerle anlatılmıştır.

Roman kronolojik sıraya göre yazılmıştır. İki senelik bir zaman dilimi içerisinde geçmektedir. Romanın geneline bakıldığında, yaşanan olaylar yaz mevsiminden başlar ve bir sonraki senenin sonbahar mevsimine kadar devam eder. Olayların başlaması, sürmesi ve bitişi romanda şu satırlarla karşımıza çıkar. “Dill, yazı teyzesi Bayan Rachel'in yanında geçiriyordu, bundan sonra yazları Maycomb'a gelecekti” (İnce, 2014: 12). “Eylül başlarında Dill, Meridian'a dönmek üzere kasabadan ayrıldı” (İnce, 2014: 23). “Okul başladı, Radleyler'in evinin önünden geçmemizi gerektiren günlük yolculuklarımız da. Radleyler'in evi artık beni korkutmuyordu” (İnce, 2014:305). “Ekim'in son günü hava alışılmamış derecede sıcaktı. Ceket giymek bile gerekmiyordu” (İnce, 2014: 322).

Romanda kronolojik sıranın yanı sıra yer yer geçmişe dönüşler de bulunmaktadır. Yazar okuyucuya Scout'un dilinden geçmişte yaşanan bazı hadiseleri aktarmıştır.

Yazarın 1926 yılında doğduğu, romanın 1960 yılında yayımlandığı ve olayların Scout isimli küçük bir kız çocuğunun dilinden aktarıldığı göz önünde bulundurulduğunda, romanın 1930'lu yıllarda geçtiği söylenebilir. Ayrıca Amerika'da 1930'larda ırkçılığın en yüksek seviyede olması, herhangi bir siyahî suçlu bulunursa cezasının idam olması bu tarihlerin doğruluğuna işaret etmektedir.

4.3. Bülbülü Öldürmek – Çevirilerin Analizi

Aixelà'nın kültürel çeviri stratejileri bağlamında “*Bülbülü Öldürmek*” romanı incelendiğinde Koruma (conservation) yönteminde tercih edilebilecek “tekrar, ortografik uyarılama, dilsel/kültürel olmayan çeviri, metin dışı açıklama ve metin içi açıklama” stratejilerinin kullanıldığı örnekler ve Aixelà'nın kültürel çeviri stratejileri bağlamında “*Bülbülü Öldürmek*” romanı incelendiğinde yerine koyma (substitution) yönteminde tercih edilebilecek “eş anlamlılık, sınırlı evrenselleştirme, tam evrenselleştirme, yerlileştirme, silme ve özerk yaratım” stratejilerinin kullanıldığı örnekler aşağıda verilmiştir:

Örnek 1:

KM: In England, Simon was irritated by the persecution of those who called themselves Methodists at the hands of their more liberal brethren, and as Simon called himself a Methodist, he worked his way across the Atlantic to Philedelphia, thence to Jamaica, thence to *Mobile*, and up the *Saint Stephens*. (Lee, 1960: 6)

EM 1: İngiltere’de kendilerine Metodist diyenlerin ellerinden çektikleri ezalar Simon’un rahatını kaçırmıştı. Çünkü Simon da kendini Metodist sayıyordu. Bu sebepten İngiltere’den göç edip Atlantik Okyanusunu aşarak Filedalfiya’ya gelmişti. Oradan Jamaika’ya, oradan da *Mobile*’ye ve *Saint Stephen*’in yukarı taraflarına geçmişti. (Sunar, 1963: 7)

EM 2: İngiltere’deyken kendilerine Metodist diyen bir gruba daha açık fikirli dindaşları tarafından yapılan baskıya bozulan Simon, Atlantik’i aşmış ve Philedelphia’ya gelmişti. Sonra Jamaica’ya, oradan *Mobile*’e, oradan da *St. Stephens*’e geçti. (Elioğlu, 1985: 5)

EM 3: Simon İngiltere’de kendisine Metodist diyen kişilerin, liberal kardeşleri tarafından zulme uğramasından rahatsız olmuş, kendisini Metodist olarak nitelediği için Atlantik’i aşarak Philedelphia’ya gelmiş, daha sonra Jamaika’ya, oradan *Mobile’a*, oradan da *Saint Stephen’a* gitmişti. (İnce, 2014: 8)

Bu cümle, yazarın geçmişe dönüş yaparak okuyucuya o zamanlardan kısa bilgiler verdiğini göstermektedir. Simon’un bazı sebeplerden dolayı geçmişte birçok yere gittiği ve paragrafın sonunda buralardan geçerek Alabama’ya geldiği anlatılmaktadır. Çevirmenler Sunar, Elioğlu ve İnce kaynak metinde geçen “Mobile ve Saint Stephen” şehir isimlerini İngilizcede yazıldığı şekilde, değiştirmeden erek metne aktarmışlardır. Bu tercihleri doğrultusunda çevirmenler kelimeleri tekrar stratejisine uygun şekilde yazmışlardır. Ayrıca Elioğlu, “Saint Stephen” şehrinin anlaşılacağını düşünerek “St.” Olarak kısaltma şeklinde yazmış olabilir. Üç çevirmenin de tekrar stratejisini uygulayarak koruma yöntemini kullandığını söyleyebiliriz.

Örnek 2:

KM: Dill Harris could tell the biggest ones I ever heard. Among other things, he had been up in a mail plane seventeen times, he had been to *Nova Scotia*, he had seen an elephant, and his granddaddy was Brigadier General Joe Wheeler and left him his sword. (Lee, 1960: 51)

EM 1: Palavra savurmakta Dill’in üzerine yoktu sanırım. Daha birçok şeylerden başka bir posta tayyaresine on yedi kere binmiş, *Nova Scotia*’ya gitmiş, fil görmüştü. Dedesi Çeteci General Joe Wheeler idi. Dill’e kılıcını bırakmıştı. (Sunar, 1963: 57)

EM 2: Duyduğum en kuyruklu yalanları Dill Harris söylerdi. Posta uçağına on yedi kez binmiş *Nova Scotia*’ya gitmiş, bir fil görmüştü. General Joe Wheeler, dedesinin dedesi oluyordu ve ona bir kılıç bırakmıştı. (Elioğlu, 1985: 49)

EM 3: Dill Harris hayatımda hiç duymadığım kadar büyük yalanlar söylerdi. Mesela, on yedi kez posta uçağına binmiş, güya *Nova Scotia*’ya gitmiş, fil görmüş, büyükbabası Tuğgeneral Joe Wheeler’mış ve ona kılıcını vermiş. (İnce, 2014: 63)

Yukarıdaki kaynak metinde geçen cümle Dill Harris’in çok yalancı olması hakkındadır. Yazar bunu defalarca uçağına binmesi, *Nova Scotia*’ya gitmesi, orada fil görmesi gibi

cümleleri ile aktarmıştır. Bu cümlede bulunan “Nova Scotia” bir eyalettir ve Türkçede “Yeni İskoçya” olarak bilinmektedir. Yeni İskoçya, Kanada’nın güneydoğu kıyısında kurulmuştur. Ayrıca Doğu Kanada ve Maritimes bölgelerindeki eyaletler arasında en çok nüfusa sahip olanıdır. Çevirmenler “Nova Scotia” eyaletini kaynak metinde olduğu gibi “Nova Scotia” olarak erek metne aktarmıştır. Böylece tekrar stratejisini kullanmışlardır. “Nova Scotia” kelimesinin erek okuyucuların aşına olmadığı bir kelime ise, bu öge onlara çok yabancı gelebilir. Üç çeviride de çevirmenlerin koruma yöntemini kullandığını söyleyebiliriz.

Örnek 3:

KM: Dill was from Meridian, Mississippi, was spending the summer with is aunt Miss Rachel, and would be spending every summer in Maycomb from now on. His family was from Maycomb County originally, his mother worked for a photographer in Meridian, had entered his picture in a Beautiful Child contest and won *five dollars*. (Lee, 1960: 10)

EM 1: Dill, Mississippi Eyaletinin Mardian kasabasındandı. Yazı geçirmek için halası Bayan Rachel’in yanına gelmişti. Bundan sonra Maycomb’a her yaz geleceğini umuyordu. Ailesi Maycombluydu. Annesi Meridian’da bir fotoğrafçının yanında çalışıyordu. Dill’in fotoğrafını Güzel Çocuk müsabakasına yollamış, *beş dolar* kazanmıştı. (Sunar, 1963: 12)

EM 2: Dill, Meridian, Mississippi’liydi. Yaz tatilini Rachel teyzesi ile geçiriyordu ve bundan böyle tüm yazlarını Maycomb’da geçirecekti. Ailesi Maycomb’luydu. Annesi Meridian’lı bir fotoğrafçı ile çalışmış, onun çektiği bir resimle de güzel çocuk yarışmasına katılıp *beş dolar* kazanmıştı. (Elioğlu, 1985: 9)

EM 3: Dill, Mississippi’nin Meridian kentindendi, yazı teyzesi Bayan Rachel’in yanında geçiriyordu, bundan sonra yazları Maycomb’a gelecekti. Ailesi aslen Maycombluydu, annesi Meridian’da bir fotoğrafçının yanında çalışıyordu, Dill’in fotoğrafıyla Güzel Çocuk yarışmasına katılmış, *beş dolar* kazanmıştı. (İnce, 2014: 12)

Yukarıdaki örnekte çevirmenler “dollar” kelimesini erek dile “dolar” olarak aktarmışlardır. Bu tercihleri dilsel/kültürel olmayan çeviri stratejisi kapsamına girmektedir. Her üç çevirmen de erek metne (Türkçe’ye) uygun olarak ve kültüre özgü ögenin dilsel şeffaflığını kullanarak, “dollar” kelimesinin anlamına en yakın kelimeyi tercih etmişlerdir. Bir bakıma

birebir çeviri yaptıkları da söylenebilir. Bu durumda üç çevirmen de çevirilerinde koruma yöntemine başvurmuşlardır.

Örnek 4:

KM: First Purchase was unceiled and unpainted within. Along its wall unlighted kerosene lamps hung on brass brackets; pine benches served as pews. Behind the rough oak pulpit a faded pink silk banner proclaimed God Is Love, the church's only decoration except a *rotogravure* print of Hunt's The Light of the World. There was no sign of piano, organ, hymn-books, church programs – the familiar ecclesiastical impedimenta we saw every Sunday. It was dim inside, with a damp coolness slowly dispelled by the gathering congregation. (Lee, 1960: 123)

EM 1: İlk Gündelik kilisesinin içi tavanlı ve boyasızdı. Duvarlarına gaz lambaları asılmıştı. Kaba meşe ağacından kürsünün gerisinde pembe ipek kumaştan bir bayrak gerilmişti. Ortada ne piyanodan, orgdan ve ne de ilahi kitabından, kilise programlarından eser vardı... İçerisi loştu. (Sunar, 1963: 135)

EM 2: İlk Kazanç Kilisesi'nin içi boyasızdı. Duvarlar boyunca pirinç mandallara takılı gaz lambaları vardı. Çamdan yapılmış sıralara oturuluyordu. Kaba saba yapılmış meşe kürsünün gerisinde pembe ipek bir bayrak, Tanrı'nın sevgi olduğunu söylüyordu. Hunt'ın "Evrenin Işığı" adlı *gravürünün* dışındaki tek süsleme de oydu. Piyano, org, dua kitabı kilise programları türünden olup da her Pazar gördüğümüz şeylerden hiçbiri yoktu. İçerisi karanlıktı ve doluşan cemaatin yavaş yavaş yok ettiği nemli bir serinlik vardı (Elioğlu, 1985: 118).

EM 3: Kilisenin tavanı yoktu ve içi boyasızdı. Duvarlarındaki pirinç askılıklarda yanmayan gaz lambaları asılıydı; çam ağacından yapılmış sıralar kilise sırası olarak kullanılmıştı. Meşe ağacından kaba saba vaiz kürsüsünün arkasında soluk pembe ipek bir sancağın üzerinde "Tanrı Sevgi'dir" yazıyordu, ressam Hunt'ın *Dünyanın Işığı* adlı tablosunun *rotagravür* baskısını saymazsak kilisenin tek süsü bu sancaktı. Ortalıkta ne piyano ne org ne dua kitabı ne de kilise programı vardı, yani her Pazar gördüğümüz tanıdık kilise eşyalarından hiçbiri yoktu. İçerisi loştu, kilise cemaatinin içeriye dolmasıyla birlikte ıslak serinlik yavaş yavaş dağıldı. (İnce, 2014: 151)

Bu paragrafta kilisenin fiziksel durumu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Kilisenin içinde birkaç nesnenin dışında başka bir şeyin bulunmadığı ve bu nesnelere içerisinde ressam Hunt'ın "rotagravüre" baskısının bulunduğu açıklanmaktadır. "Rotagravüre" kelimesi Fransızcadan dilimize yerleşmiştir. Görüntünün bir görüntü taşıyıcıya kazınmasını içeren bir tür baskı işlemidir. Bu baskıda görüntü bir silindire kazınır. Sunar bu kelimenin geçtiği cümleyi ve diğer birçok cümleyi metinden çıkararak silme stratejisini kullanmıştır. Elioğlu ve İnce ise "gravür ve rotagravür" kelimelerini kaynak metnin kültürüne özgü fakat erek metnin kültürüne yerleşmiş yakın anlamları ile aktarmıştır. Yani bu kavram erek kültüre yabancıdır ancak aynı zamanda da anlaşılabilir. Elioğlu ve İnce'nin "gravür ve rotagravür" tercihleri dilsel/kültürel olmayan çeviri stratejisi için uygun birer örnektir. İncelememiz neticesinde Sunar'ın yerine koyma yöntemini, Elioğlu ve İnce'nin de koruma yöntemini kullandığını söyleyebiliriz.

Örnek 5:

KM: My first impulse was to get it into my mouth as quickly as possible, but I remembered where I was. I ran home, and on our front porch I examined my loot. The gum looked fresh. I sniffed it and it smelled all right. I licked it and waited for a while. When I did not die I crammed it into my mouth: *Wringley's DoubleMint*. (Lee, 1960: 36)

EM 1: Aklıma ilk gelen şey, cikletleri cebime atmak oldu. Sonra nerede olduğunu hatırladım. Derhal eve koştum. Verandada elime geçirdiğim şeyleri tetkik ettim. Ciklet tazeye benziyordu. Kokladım. Bir fark hissetmedim. Yaladım. Bir zaman bekledim. Ölmediğimi görünce bütünüyle ağızıma attım. (Sunar, 1963: 41)

EM 2: İçimden gelen ilk dürtü sakızı ağızıma almaktı ama birden onları nerede bulunduğumu anımsadım. Eve koştum ve verandada ganimetimi inceledim. Tazeydi ve güzel kokuyordu. Yaladım ve bekledim. Ölmeyince kalanımı ağızıma tıktım. *Naneliydi*. (Elioğlu, 1985: 36)

EM 3: İlk anda cikletleri hızla ağızıma atma dürtüsü duydum ama nerede olduğumu hatırladım. Eve koştum, ön verandaya ulaşınca ganimetlerimi inceledim. Çiklet taze görünüyordu. Kokladım, kokusunda bir şey yoktu, yaladım, biraz bekledim. Ölmediğimi görünce ağızıma attım: *Wringley's Naneli Çikleti*. (İnce, 2014: 45)

Yukarıdaki cümlelerde küçük Scout'un uzun zamandır beklemiş bir sakız bulması üzerine bu sakız ile ilgili bilgiler verilmektedir. Kaynak metinde geçen sakızın/çikletin ismi "Wringley's DoubleMint" dir. Çevirmenlerin tercihleri bir yiyeceğin ya da nesnenin özel ismi konusunda da farklılıklar göstermektedir. Sunar, bu sakızın ismini cümleden çıkarmış ve silme stratejisini kullanmıştır. Elioğlu sadece "doublemint" kısmını alarak "naneli" diye çevirmiş ve yerileştirme stratejisini tercih etmiştir. İnce ise "Wringley's Naneli Çikleti" şeklinde çevirisini yapmıştır. İnce'nin tercihi erek kültüre yabancı fakat aynı zamanda da anlaşılabilen bir isim olduğu için Dilsel/Kültürel Olmayan çeviri stratejisi kategorisine girmektedir. Buradan hareketle Sunar ve Elioğlu yerine koyma, İnce ise koruma yöntemini kullanmıştır diyebiliriz.

Örnek 6:

KM: Maycomb was itself again. Precisely the same as last year and the year before that, with only two minor changes. Firstly, people had removed from their store windows and automobiles the stickers that said *NRA – WE DO OUR PART*. (Lee, 1960: 256)

EM 1: Maycomb'da yine eski Maycomb idi. Geçen ve daha evvelsi yıldan hiçbir farkı yoktu. Bu yıla kadar Azizler gününde programlı hiçbir eğlence tertip edilmediği halde, bu sefer birtakım hazırlıklar yapılmağa karar verilmişti. Kolejin, konferans salonu açılacaktı. Büyükler için ayrı, küçükler için ayrı eğlenceler tertip edilecekti. Sonra bir de çocuklar için kıyafet müsabakası yapılacaktı. (Sunar, 1963: 266)

EM 2: Maycomb eski Maycomb olmuştu. İki küçük değişiklik dışında; arabalardan ve dükkânlardan, "*EESKY, PAYIMIZA DÜŞENİ YAPIYORUZ*" yazıları kalkmıştı. Atticus'a sordum, o da "Ekonomiyi Eski Sağlığına Kavuşturma Yasası öldü," dedi. Kim öldürdü dedim, o da dokuz yaşlı adam dedi. İkinci değişiklik ise ulusal bir nitelik taşımıyordu. (Elioğlu, 1985: 241)

EM 3: Maycomb yine kendisi olmuştu. Geçen yıl, bir önceki yıl nasıl idiyse öyleydi, ancak iki küçük değişiklik meydana geldi. İnsanlar mağaza vitrinlerinden arabalarının camlarından *NRA – ÜZERİMİZE DÜŞENİ YAPIYORUZ** etiketlerini çıkarmıştı. (İnce, 2014: 317)

Bu paragrafta Maycomb kasabasının genel olarak her yıl aynı olduğu ancak birkaç küçük değişikliğin yapıldığı anlatılmaktadır. Bu değişikliklerden birisi de Ulusal Kalkınma

Derneği'nin kullandığı bir cümlelerin mağazaların ve arabaların camlarından kaldırılmış olmasıdır. Kaynak metinde yazar bu cümleyi ve Ulusal Kalkınma Derneği'nin kısaltmasını büyük harflerle yazmıştır. Yazarın açıklamasını yaptığı ve büyük harflerle yazdığı bu cümleyi Sunar metinden çıkarmıştır. Sunar'ın silme stratejisini kullanması, dönemin şartlarının göz önünde bulundurulması gibi sebeplerden kaynaklanabilir. Elioğlu burada geçen cümleyi biçimsel özelliklerini koruyarak erek metne aktarmıştır. Ancak "NRA" kısaltmasını "EESKY" olarak yazmış ve metin içi açıklama stratejisini kullanarak bu kısaltmanın "Ekonomiyi Eski Sağlığına Kavuşturma Yasası" olduğunu parantez içinde belirtmiştir. Son olarak İnce de cümlelerin biçimsel özelliğini koruyarak kısaltmayı kaynak metindeki gibi büyük harflerle "NRA" şeklinde yazmıştır. Bunun yanı sıra İnce, kısaltmanın açıklamasını dipnotta "NRA-National Recovery Association: Ulusal Kalkınma Derneği" olarak vermiştir. Bu da metin dışı açıklama stratejisinin bir örneğidir. Bu örneklere göre, Sunar'ın yerine koyma, Elioğlu ve İnce'nin de koruma yöntemine başvurduğunu söyleyebiliriz.

Örnek 7:

KM: "I'am just trying to tell you the new way they're teachin' the first grade, stubborn. It's the *Dewey Decimal System*." The Dewey Decimal System consisted, in part, of Miss Caroline waving cards at us on which were printed "the," "cat," "rat," "man," and "you." (Lee, 1960: 21)

EM 1: "Ben sana sadece tatbik edilecek yeni usulü atlatmağa çalışıyorum, inatçı keçi. Buna *Dewey Ondalık Sistemi* diyorlar." Bayan Caroline'nin Dewey Ondalık Sistemi denen usulü, bize üzerinde "kedi," "fare," "insan" ve "sen" yazılı karton parçalarını kaldırıp göstermesiydi. (Sunar, 1963: 25)

EM 2: "İnatçı – sana yalnızca birinci sınıflardaki yeni uygulamayı anlatmaya çalışıyorum. *Dewey Ondalık Sistemi* (*) diyorlar." Dewey Ondalık Sistemi Bayan Caroline'nin üstünde "kedi," "fare," "adam" ve "sen" sözcükleri yazılı kartları sallamasıyla uygulanıyordu. (Elioğlu, 1985: 21)

EM 3: “Birinci sınıflara bambaşka bir yöntemle öğretmeye çalışıyorlar demeye çalışıyorum, inatçı şey. *Dewey Ondalık Sistemi* deniyor buna.” Üzerinde “kedi,” “fare,” “adam” ve “siz” yazan kartları Bayan Caroline’ın havaya kaldırıp bize sallaması, Dewey Ondalık Sistemi denen şeyin bir parçasıymış. (İnce, 2014: 27)

Burada çevirmenlerin “Dewey Ondalık Sistemi” öbeğini doğrudan aktardığı görülmektedir. “Dewey Ondalık Sistemi” Melvil Dewey’in 1876’da başlattığı ondalık sisteme dayalı, kütüphanecilikte kullanılan bir sistemdir. Bilgiler 10 ana sınıfta toplanmakta ve diğer alt bölümler 10, 100, 1000... diye devam etmektedir. Bu paragrafta öğretmenin çocuklar için gösterdiği kelime kartlarını Sunar ve İnce’nin “Dewey Ondalık Sistemi” olarak aktardığı görülmektedir. Fakat erek metnin okuyucusu bu sistemi bilmiyorsa, bu ifade yabancı bir ifade olarak kalacaktır. Belki de bu sebeple Elioğlu metin dışı açıklama stratejisini kullanarak dipnot ile bu sistemi açıklamıştır. Elioğlu’nun açıklaması şu şekildedir: (*) “Dewey Ondalık Sistemi kütüphanecilikte kullanılan bir fişleme ve kataloglama yöntemidir. Eğitimle uzak, yakın ilişkisi yoktur” (Elioğlu, 1985:21). Burada Elioğlu, koruma yöntemine başvurmuştur.

Örnek 8:

KM: I soon learned however, that my services would be required on stage that evening. Mrs. Grace Merriweather had composed an original pageant entitled Maycomb County: *Ad Astra Per Aspera*, and I was to be a ham. She thought it would be adorable if some of the children were costumed to represent the county’s agricultural products. (Lee, 1960: 258)

EM 1: Daha sonra, varlığımın sahnede de arzu edildiğini öğrendim. Bayan Grace Marriweather bir piyes hazırlamıştı. Bu piyeste ben Jambon olacaktım. Çocuklardan bazılarının, kasaban ürünlerini temsil etmelerinin çok güzel olacağını düşünmüştü: Cecil Jacobs, inek, kıyafetine girecekti. Agnes Boone mükemmel bir fasulye olurdu. Başka bir çocuk yerfistiği olacaktı. (Sunar, 1963: 266)

EM 2: Sahnede isteniyordum. Bayan Grace Merriweather ‘Yöremiz’ adlı bir oyun yazmıştı. Ben de domuz butu olacaktım. Çocukların bir kısmının tarım ve hayvancılık ürünlerini canlandıran kılıklara bürünmelerinin sevimli olacağını düşünmüştü. Cecil Jacobs inek, Agnes Boone sırik fasulyesi, biri yer fıstığı olacak, çocukların ve Bayan Merriweather’ın esin gücü tükenene dek herkes sıraya geçecekti. (Elioğlu, 1985: 242)

EM 3: Yine de kısa bir süre sonra benden sahnede hizmet beklendiğini öğrendim. Bayan Grace Merriweather Maycomb İlçesi: *Ad Astra Per Aspera** başlıklı, kostümlü bir geçit töreni düzenliyordu, benden bir jambon olmam isteniyordu. Bayan Merriweather’a göre, bazı çocuklar ilçenin tarım ürünlerini canlandırırsa harika olacaktı. (İnce, 2014: 319)

Bu paragrafta Latince olan “Ad Astra Per Aspera” ifadesi geçmektedir. Elioğlu ve Sunar bu ifadeyi metinden çıkararak, silme stratejisini kullanmıştır. İnce ise bu ifadeyi erek metne dipnot ile “(Lat.) “Nice badireler atlatıp yıldızlara ulaşmak” şeklinde aktarmıştır. Bir önceki örnekte olduğu gibi İnce’nin kullandığı strateji metin dışı açıklama stratejisidir. Bunun neticesinde, çevirmenler Sunar ve Elioğlu’nun yerine koyma, İnce’nin ise koruma yöntemine başvurduğu söylenilebilir.

Örnek 9:

KM: “If I didn’t teach you, who did?” Miss Caroline asked good-naturedly.

“Somebody did. You weren’t born reading *The Mobile Register*.”

“Jem says I was. He read in a book where I was a *Bullfinch* instead of a Finch. Jem says my name’s really Jean Louise Bullfinch, that I got swapped when I was born and I’m really a..” (Lee, 1960: 20)

EM 1: Bayan Caroline, “ Peki baban öğretmediyse kim öğretti” diye sordu hoşnut bir tavırla, “birinin öğretmesi gerek. Okumayı doğuştan öğrenmedin ya.”

— Jem’in dediğine göre doğduğumdan beri biliyordum. Bir kitapta okuduğuna göre ben Finch değil *Bullfinch*mişim. (*) Jem asıl adımın Jean Louise Bullfinch olduğunu söylüyor. Doğduğum zaman beni deşış tokuş etmişler ve...” (Sunar, 1963: 24)

EM 2: “O öğretmediyse kim öğretti? Birileri öğretmiş! Herhalde doğduğundan beri Mobile Gazetesi’ni okumuyorsun.”

“Jem öyle diyor. Finch’in doğrusunun *Bullfinch* (*) olduğunu okumuş. Jem adımın gerçekte Jean Louise Bullfinch olduğunu, doğumda karıştığımı, gerçekte...” (Elioğlu, 1985: 20)

EM 3: “Peki o öğretmediyse kim öğretti?” Bayan Caroline iyi niyetle soruyordu. “Birisini öğretmiş olmalı. *The Mobile Register* gazetesini okuyarak doğmadın ya.”

“Jem öyle doğduğumu söylüyor. Bir kitapta okumuş, ben Finch değil, *Bullfinch*’mişim.* Jem’in dediğine göre benim asıl adım Jean Louise Bullfinch’miş, doğduğumda başka bir çocukla beni karıştırmışlar, ben aslında...” (İnce, 2014: 24)

Bu örnekte Scout’un ismi ve soy ismiyle ilgili Jem’den öğrendiği birkaç bilgiyi öğretmenine aktardığı görülmektedir. Scout, soyadının aslında “Bullfinch” olduğunu söylemektedir. “Bullfinch” özel bir isimdir ve özel isimler de kültürel öğelerin içerisinde yer almaktadır. Her üç çevirmende “Bullfinch” özel ismini aynen koruyarak “Bullfinch” olarak aktarmışlardır. Ayrıca hepsi de dipnot ile açıklama yaparak “Bullfinch” kelimesinin ne anlama geldiğini belirtmiştir. Çevirmenler bazı durumlarda kültürel ögenin karşılığının açıklama yapılarak yazılması gerektiğini düşünür. Ancak bunu metnin içinde değil de, metin dışı açıklama stratejisini kullanarak yaparlar. Çevirmenlerin bu kelime için yazdıkları dipnotlar şöyledir: Sunar:(*) şakrak kuşu, Elioğlu:(*) İngilizcede finch, saka; Bullfinch ise Avrupa Saka ailesinden çok iyi öten bir kuş türünün adıdır. İnce:(*) finch “saka kuşu”, bullfinch “şakrak kuşu” anlamına geliyor. Yazarın “saka ve şakrak kuşu kelimelerini” soyadı olarak yazması, kitabın başlığının “mockingbird”, “bülbul, alaycı kuş” anlamına gelmesi, bu kuşların hepsinin neşeli, şarkı söyleyen, insanlara hiç zararı dokunmayan kuşlar olması, yazarın vermek istediği mesajı gözler önüne sermektedir. Çevirmenlerin de yazarın bu hassasiyetini dikkate alıp, metnin içeriğine uygun şekilde açıklamalar yapmaları erek okuyucu için kitabı daha açık ve net kılmaktadır. Böylelikle kitapta verilen mesajlar çok daha kolay anlaşılabilir. Buradan hareketle, her üç çevirmen de çevirilerinde koruma yöntemini tercih etme yoluna gitmiştir.

Örnek 10:

KM: As Maycomb County was farm country, nickels and dimes were hard to come by for doctors and dentists and lawyers. Entailment was only a part of Mr. Cunningham's vexations. The acres not entailed were mortgaged to the hilt, and the little cash he made went to interest. If he held his mouth right, Mr. Cunningham could get a *WPA* job. (Lee, 1960:24)

EM 1: Maycomb Eyaleti bir çiftçi Eyaleti olduğundan Doktor, Dişçi ve Avukat için para bulmak pek güç oluyordu. Bay Cunningham topraklarını ipotekliyerek geçinmeğe bakıyordu. (Sunar, 1963: 28)

EM 2: Maycomb yöresi tarımla geçindiğinden kuruşlar ve dolarlar doktor, avukat veya dişçilerin eline zor geçiyordu. Veraset işi Bay Cunningham'ın dertlerinin yalnızca bir bölümüydü. Varisi olduğu araziler ise tümüyle ipotekliydi. Eline geçen üç beş kuruşla bunun faizini ödüyordu. Çenesini tutmayı bilse bir iş bulurdu. (Elioğlu, 1985: 24)

EM 3: Maycomb bir tarım bölgesi olduğu için doktorlar, dişçiler ve avukatlar için nakit para kazanmak zormuş. Satılmamak koşuluyla miras kalan mülk sorunu Bay Cunningham'ın canını sıkı şeylerden biriydi. Satılmama koşulu bulunmayan topraklar tamamıyla ipotekliydi, adamcağızın buradan elde ettiği üç beş kuruş da faize gidiyordu. Bay Cunningham niyet etse *İş Bulma Kurumu*'ndan bir iş bulabilirdi. (İnce, 2014: 30)

Kaynak metinde yer alan bu cümledeki “WPA” ifadesi kısaltma şeklinde herhangi bir açıklama yapılmadan aktarılmıştır. Fakat bu örnekteki cümleden “WPA”nın iş bulma ile ilgili bir kurumun isminin kısaltması olduğu anlaşılmaktadır. Çevirmenlerin “WPA” kısaltması için tercih ettikleri ifadelerle bakıldığında, Sunar bu cümleyi metinden tamamen çıkararak, Elioğlu sadece “WPA” kısaltmasını çıkararak silme stratejisini kullanmış, İnce ise “İş Bulma Kurumu” diyerek metin içi açıklama stratejisini kullanmıştır. Metin içi açıklama stratejisi ile İnce'nin erek okurun metni daha akıcı ve anlaşılır şekilde okumasını sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Bu durumda Sunar ve Elioğlu'nun yerine koyma, İnce'nin koruma yöntemine başvurduğunu söyleyebiliriz.

Örnek 11:

KM: Atticus had urged them to accept the state's generosity in allowing them to plead Guilty to second-degree murder and escape with their lives, but they were Haverfords, in Maycomb County a name synonymous with *jackass*. (Lee, 1960: 7)

EM 1: Atticus onlardan, Eyaletin suçlulara tanıdığı bir haktan faydalanabilmeleri için suçlu olduklarını kabul etmelerini istemiş, böylece idam cezasından kurtulacaklarını söylemişti. Fakat Maycomb Eyaletinde *aptal* kelimesiyle aynı anlama kullanılan Haverfordler buna yanaşmamıştı. (Sunar, 1963: 9)

EM 2: Atticus onları ikinci derecede cinayet suçunu kabul edip, valinin affına sığınmaları için kandırmaya çalıştı. Ne var ki soyadları Haverford'du. Bu ad Maycomb'da **katır**la eş anlamlıydı. (Elioğlu, 1985: 6)

EM 3: Atticus onları Amerika'nın cömertliğinden yararlanıp ikinci dereceden cinayeti kabul ederek canlarını kurtarmaya razı etmeye çalışmıştı ama onlar birer Haverford'du, Maycomb ilçesinde Haverford demek *budala* demektir. (İnce, 2014: 9)

Bu cümlede, okuyucuya Atticus'un Haverford soyadlı kişileri hapisshaneden kurtarmaya çalışması anlatılmaktadır. Kaynak metinde geçen "jackass" kelimesi Haverfordları tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Bu kelimenin sözlükteki anlamı "aptalın teki, ahmak" dır. Ayrıca sözcük "jack-ass" olarak da yazılmaktadır (1993: 791). Sunar ve İnce metinde geçen Haverfordları doğru tanımlayarak, bu kelimeye sırasıyla "aptal ve budala" karşılıklarını seçmişlerdir. Kelimeye bu iki karşılığın verilmesi eş anlamlılık stratejisine örnek teşkil etmektedir. Elioğlu'nun "katır" kelimesini tercih etmesi, kelimenin ilk anlamı olması açısından doğru fakat metnin bağlamına uygun bir seçim değildir. Buradan yola çıkarak, Sunar ve İnce yerine koyma yöntemine başvurmuştur diyebiliriz.

Örnek 12:

KM: "Don't have any picture shows here, except *Jesus* ones in the courthouse sometimes," said Jem. "Ever see anything good?" (Lee, 1960: 10)

EM 1: Jem, "Burada hiç film seyretmeyiz," dedi, "bazan Adalet binasında *terbiyevi* filimler gösterirler. Sen iyi bir şeyler seyrettin mi?" (Sunar, 1963: 12)

EM 2: “Bizim buralarda sinema yok,” dedi Jem. “Bazen Adliye binasında İsa ile ilgili filmler gösterirler. Sen iyi bir şeyler gördün mü?” (Elioğlu, 1985: 9)

EM 3: “Burada sinema yok, bazen adliye binasında İsa’yla ilgili filmler oluyor,” dedi Jem. “İyi bir şey izledin mi hiç?” (İnce, 2014: 13).

Kaynak metinde “Jesus” olarak yazılan kelime çevirmenler tarafından farklı şekilde aktarılmıştır. Elioğlu ve İnce Türkçede kullanıldığı şekilde “İsa” kelimesini tercih ederek yerileştirme stratejisini kullanmışlardır. Sunar’ın “Jesus” için yazdığı “terbiyevi” kelimesi Türk Dil Kurumu’na göre “eğitimsel, eğitsel” anlamlarına gelmektedir (2005:1958). Çevirmenin bu kelimeyi tercih etmesinin sebebi ise bu cümlede geçen sadece birkaç filmin Adliye Binası gibi resmi bir kurumda gösteriliyor olması olabilir. Ancak burada Adliye Binası ve romanın tümü göz önünde bulundurulduğunda, “İsa” ile ilgili birkaç dini film gösterilmesinin dışında sinema bile olmadığı belirtilmektedir. Buna bağlı olarak, Elioğlu ve İnce’nin yerine koyma yöntemine başvurduğunu söyleyebiliriz.

Örnek 13:

KM: The Maycomb school grounds adjoined the back of the Radley lot; from the Radley chickenyard *tall pecan trees* shook their fruit into the schoolyard, but the nuts lay untouched by the children: Radley pecans would kill you. (Lee, 1960: 11)

EM 1: Maycomb okulunun bahçesi, Radley’lerin arka bahçesiyle birleşirdi. Bahçelerindeki *dev ceviz ağaçları* meyvelerini okulun bahçesine dökerlerdi. Fakat çocukların hiçbiri bu cevizlere dokunmazlardı. Radley’lerin cevizlerinin insanı öldüreceğine inanılmıştı. (Sunar, 1963: 14)

EM 2: Maycomb okul bahçesi Radley arazisine komşuydu. Kümeslerinin çevresindeki *ağaçlar* meyvelerini okul bahçesine dökerler ama çocuklar bunlara dokunmazlardı. Radley meyveleri insanları öldürebilirdi. (Elioğlu, 1985: 11)

EM 3: Kasaba okulunun bahçesi Radleyler’in tavuklarının bulunduğu avludaki *uzun pekan cevizi ağaçlarının* meyveleri okul bahçesine dökülür ama çocuklar cevizlere dokunmazdı: Radleyler’in cevizlerini yerseniz öldürdünüz. (İnce, 2014: 15)

“Pecan Trees” Dünyada daha çok “Pekan” olarak isimlendirilmesine rağmen ülkemizde meyvesi ve tohumu cevizle benzediğinden dolayı “Pikan Cevizi” olarak adlandırılmıştır. Dünyada Pikan’ın kökeni Kuzey Amerika’dır ve Mississippi, Missouri gibi eyaletlerde pikan cevizi yetiştiriciliği yaygınlaşmıştır (Uysal, 2012). Bu örnekte pikan cevizi ağaçları için “tall” yani “uzun” ifadesi kullanılmıştır. Bu ağaçların 60 metreye kadar uzayıp, gösterişli bir görünüme sahip olma özellikleri bulunmaktadır. Bu cümlede çevirmenlerin tercihleri neticesinde birkaç strateji karşımıza çıkmaktadır. Sunar ve Elioğlu özel bir isme ve türe sahip olan “Pikan Cevizi Ağaç”larına sadece “ağaçlar” ve “ceviz ağaçları” diyerek nötr bir karşılık bulmuşlardır. Bu durum Aixela’nın stratejilerinden Tam Evrenselleştirmeye örnektir. İnce’nin “pekan cevizi ağaçları” kelimesini kullanması sadece bir harfi değiştirerek kaynak metnin kültürüne ait olan bir kelimeyi erek dilde kullanılan şekli ile sunması Dilsel/Kültürel Olmayan çeviri stratejisinin bir örneğidir. Bu sebeple, Sunar ve Elioğlu yerine koyma, İnce ise koruma yöntemine başvurmuştur.

Örnek 14:

KM: I never knew how old Mr. Radley made his living – Jem said he “*bought cotton,*” a polite term for doing nothing – but Mr. Radley and his wife had lived there with their two sons as long as anybody could remember. (Lee, 1960: 12)

EM 1: İhtiyar Radley’in hayatını nasıl kazandığını bir türlü öğrenemedim... Jem *pamuk işiyle uğraştığını* söylemişti. Bu hiçbir iş yapmayanlar için kullanılan nazik bir terimdir. Her nasılsa Bay Radley, karısı ve iki oğluyla bu evde uzun yıllardan beri yaşıyorlardı. (Sunar, 1963: 14)

EM 2: Bay Radley’in geçimini nasıl sağladığını hiç öğrenemedim. Jem *pamuk alım-satımı ile uğraşiyor* derdi. Bu, yöre dilinde boş gezmek anlamına gelirdi. Bay Radley, karısı ve iki çocuğu herkes bildi bileli burada oturuyorlardı. (Elioğlu, 1985: 12)

EM 3: Yaşlı Bay Radley’in hayatını nasıl kazandığını ben hiç bilmiyordum, Jem “*kaldırım mühendisi*” olduğunu söylüyordu, aylak geziyor demenin kibarcasıydı bu ama Bay Radley’in, karısı ve iki oğluyla birlikte ne zamandan beri burada yaşadığını hatırlayan yoktu. (İnce, 2014: 15)

Bu örnekte ilk göze çarpan “to buy-cotton” deyimidir. Deyimler ve atasözleri kültürlerin önemli bir parçasıdır. “bought cotton” ifadesi geçmiş zamanda yazılmış olup bu ifade

kaynak metinde de belirtildiği gibi “for doing nothing” yani “hiçbir şey yapmamak, işsiz olmak” anlamlarına gelmektedir. Sunar ve Elioğlu “bought cotton” deyimini kelimelerin sözlükteki ilk anlamı ile karşılamaya çalışmışlardır. “pamuk işiyle uğraşmak” ve “pamuk alım-satımı” ile başlayan paragrafın devamındaki “kibar bir ifade ile hiçbir şey yapmamak” cümlesi örtüşmemektedir. Eğer Radleyler pamuk işi yapıyor olsaydı, muhtemelen paragrafın devamında bu iş ile ilgili bilgiler verilirdi. Oysaki romanda Radleyler evden dışarı çıkmayan, tüm pencereleri kapalı olan gizemli bir ailedir. İnce bu deyim için, “kaldırım mühendisi” kelimesini tercih etmiştir. Türkçede “kaldırım mühendisi” denildiğinde, böyle bir mesleğin olmadığı, işsiz olduğu anlaşılmaktadır. Sadece Türkçede kullanılan bir tabir olduğu için İnce’nin tercihi yerlileştirme stratejisine uygundur. Ayrıca İnce’nin yerine koyma yöntemine başvurduğu görülmektedir. Çevirmenlerin bu tercihleri dikkate alındığında, Ülker İnce’nin hem kaynak dile hem de erek dile hâkim olduğu söylenebilir.

Örnek 15:

KM: ...Every day Jem and I would see Mr. Radley walking to and from town. He was thin leathery man with colorless eyes, so colorless they did not reflect light. His cheekbones were sharp and his mouth was wide, with a thin upper lip and a full lower lip. Miss Stephanie Crawford said he was so upright he took the word of God as his only law, and we believed her, because Mr. Radley’s posture was *ramrod straight*. (Lee, 1960: 14)

EM 1: ...Jem ile her gün, Bay Radley’in çarşıya gidip gelişini görürdük. Zayıf, karakuru bir adamdı. Renksiz gözleri vardı. Gözleri o kadar renksizdiler ki ışığı bile aksettirmezlerdi. Elmacık kemikleri çıkıktı. Geniş ağzının alt dudağı kalın, üst dudağı inceydi. Bayan Stephanie Crawford, Bay Radley’in Tanrının kelamını tek kanun olarak kabul ettiğini, dosdoğru olduğunu söylemişti. Biz de ona inanmıştık. Çünkü gerçekten de Bay Radley, *sopa gibi dimdik* yürürdü. (Sunar, 1963: 17)

EM 2: ...Bay Radley’in kente gidişini izlerdik. Renksiz, ışığı yansıtmayan gözleri vardı. İnce, kösele gibi bir adamdı. Elmacık kemikleri çıkık, ağzı genişti. Üst dudakları ince, alttakiler dolgundu. Bayan Stephanie çok namuslu olduğunu, Tanrı sözünü kanun saydığını söylerdi. Ona inanırdık çünkü Bay Radley *tüfek gibi dimdik* dururdu. (Elioğlu, 1985: 14)

EM 3: ...Jem’le ikimiz Bay Radley’i kasabaya gidip dönerken her gün görürdük. Sıska bir adamdı, bir deri bir kemikti, gözleri renksizdi, o kadar renksizdi ki hiç ışık yansıtıyordu. Elmacık kemikleri çıkık, ağzı büyük, üstdudağı ince, altdudağı etliydi. Bayan Stephanie Crawford onun çok dürüst bir adam olduğunu söylüyordu, Tanrının sözünden başka buyruk tanımamış, biz de buna inanıyorduk çünkü Bay Radley *baston yutmuş* gibi dimdik duran bir adamdı. (İnce, 2014: 18)

Yukarıdaki cümlede “ramrod straight” kelimesi Bay Radley’in fiziksel özelliklerini tanımlayan bir cümlenin içerisinde geçmekte ve “çok düz duran” anlamına gelmektedir. “ramrod” kelimesinin tek başına ele alındığında sözlükteki karşılığı ise “tüfeklerin namlusunu temizlemek için kullanılan çubuk” anlamındadır (1993: 1237). Bu tabir için Sunar “sopa gibi dimdik”, Elioğlu “tüfek gibi dimdik”, İnce ise “baston yutmuş gibi dimdik” şeklinde kalıplaşmış ifadeleri seçmişlerdir. Çevirmenler kaynak kültüre ait bu ögeyi, erek kültürün okuyucusuna daha yakın ve daha çok bilinen, alışılmış kelimelerle aktarmaya çalışarak Sınırlı Evrenselleştirme stratejisini kullanmışlardır. Buna göre her üç çevirmenin de çevirilerinde yerine koyma yöntemine başvurduğu görülmektedir.

Örnek 16:

KM: Miss Caroline printed her name on the blackboard and said, “ This says I am Miss Caroline Fisher, I am from North Alabama, from Winston County.” The class murmured apprehensively, should she prove to harbor her share of the peculiarities indigenous to that region. North Alabama was full of Liquor Interests, *Big Mules*, steel companies, Republicans, professors and other persons of no background. (Lee, 1960: 19)

EM 1: Bayan Caroline küçük harflerle adını tahtaya yazdı ve “Bu adımın Bayan Caroline Fisher olduğunu gösteriyor,” dedi, “Winston Eyaletinin Kuzey Alabama Kasabasındayım.” Çocuklar anlayışlı bir tavırla mırıldandılar. Öğretmen o bölgeye has özellikleri üzerinde taşıyordu. Kuzey Alabama, içki endüstrisi, *büyük hayvanlar*, çelik şirketleri, Cumhuriyetçiler, profesörler ve geçmişi olmayan diğer insanlarla doluydu. (Sunar, 1963: 22)

EM 2: Bayan Caroline tahtaya adını yazdı. “ Bu adımın Caroline Fisher olduğunu gösteriyor. Kuzey Alabama’nın Winston yöresindenim.” O bölgenin adının çağrıştırdığı tuhaflıklardan pay almıştır korkusuyla fısıldaşmalar oldu. Kuzey Alabama içki yapımcıları, *iri katırları*, çelik şirketleri, Cumhuriyetçiler, profesörler ve ne idüğü belirsizlerle doluydu. (Elioğlu, 1985: 19)

EM 3: Bayan Caroline adını tahtaya yazdı, “Burada adımın Caroline Fisher olduğu yazıyor. Kuzey Alabamalıyım, Winston’dan,” dedi. Sınıftakiler rahatsızlık duymuş gibi mırıldandı, o yöreye özgü özelliklerden kendi payına düşenleri barındırıyor muydu acaba. Kuzey Alabama demek, içki işleriyle uğraşan kodamanlar, *büyük anonim şirketler*, çelik şirketleri, Cumhuriyetçiler, profesörler, eğitim ve deneyim yoksunu başka insanlar demektir. (İnce, 2014: 24)

Bu paragrafta öğretmen Caroline tahtaya kendi ismini yazarak çocuklara Kuzey Alabamalı olduğunu söylemiştir. O dönemlerde Kuzey Alabama hakkında çok da iyi şeyler söylenmemektedir, Kuzey Alabama tanımlanırken “Big Mules” kelimesi karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimenin öncesi ve sonrasına bakıldığında Kuzey Alabama’da “içki işleri yapanlar, çelik şirketleri, Cumhuriyetçiler ve geçmişi olmayan diğer insanlar” bulunmaktadır. Yani bu yer siyaset ile uğraşanlar, şirket sahipleri ve yasa dışı yollardan geçimini sağlayan kişilerle doludur. “Mule” kelimesinin sözlükteki ilk anlamı özellikle eşya taşımada gücünden yararlanan katır, ikinci anlamı ise yasa dışı yollarla yani rüşvet karşılığında bir ülkeden başka bir ülkeye uyuşturucu taşıyan kişidir (2008: 935). Burada geçen “Big Mules” terimi için Sunar “büyük hayvanlar”, Elioğlu “iri katırlar” kelimesini tercih etmişlerdir. Fakat kaynak metinde bu cümle içerisinde hayvanlar ile ilgili bir bilgi yoktur. Metnin bağlamı incelendiğinde “hayvan ve katır” ifadeleri uygun değildir. İnce ise bu terimi “Büyük Anonim Şirketler” olarak Türkçe’ye aktarmıştır. Çevirmenin bu tercihi doğrultusunda özerk yaratım stratejisini kullandığı görülmektedir. Çevirmen kaynak kültüre özgü bir ögeyi farklı bir kullanım ile erek okuyucunun karşısına çıkarmıştır. İnce’nin tercihi doğrultusunda yerine koyma yöntemini kullandığını söyleyebiliriz.

Örnek 17:

KM: When I asked Jem entailment was, and Jem described it as a condition of having your tail in a crack, I asked Atticus if Mr. Cunningham would ever pay us.

“Not in Money,” Atticus said, “but before the year’s out I’ll have been paid. You watch.” (Lee, 1960: 23)

EM 1: Atticus’a, Bay Cunnigham’ın borcunu ödeyip ödeyemeyeceğini sorunca, “Para vererek ödemiyecek,” diye cevap vermişti. “ama yıl sona ermeden Bay Cunnigham’ın bana borcu kalmayacağından eminim. Sen de göreceksin.” (Sunar, 1963: 27)

EM 2: Atticus’a ödeyip ödeyemeyeceğini sordum. “Parayla değil ama gör bak, yıl sona ermeden borcu ödenmiş olacaktır,” dedi. (Elioğlu, 1985: 23)

EM 3: Jem’e şartlı mülkün ne demek olduğunu sordum, Jem de kuyruğu kapana kısılmış demektir, diye açıkladı. Atticus’a Bay Cunningham acaba bir gün bize borcunu ödeyecek mi, diye sordum. “Para olarak ödeyemez,” dedi Atticus, “ama bu yılsonuna kadar bana borçları kalmayacaktır. Göreceksiniz.” (İnce, 2014: 29)

Bu paragrafta İnce, “Jem’e şartlı mülkün ne demek olduğunu sordum, Jem de kuyruğu kapana kısılmış demektir, diye açıkladı.” cümlesini kaynak metne bağlı kalarak çevirmiştir. Diğer çevirmenler Sunar ve Elioğlu bu cümleyi metinden çıkararak, hemen Scout’un Atticus’a sorduğu soruya geçmişlerdir. Silme stratejisi çevirmenler tarafından sıkça kullanılan bir stratejidir. Bu durumda iki çevirmen de yerine koyma yöntemine başvurmuştur.

Örnek 18:

KM: With Christmas came a crate of smilax and holly. That spring when we found a cokersack full of turnip greens, Atticus said Mr. Cunningham had more than paid him. (Lee, 1960: 23)

EM 1: Noelde bir kocaman çam ve hatmi çiçekleri geldi. O ilkbahar da bir küçük çuval dolusu şalgam bulunca Atticus, Bay Cunningham’ın borcunu ödediğini hatta fazlasını bile verdiğini söyledi. (Sunar, 1963: 27)

EM 2: Noelde süslemeler için *bir kasa saparna otu ve defne yaprakları*, baharda bir çuval dolusu şalgam... Atticus Bay Cunningham'ın borcunu ödemiş olduğunu söyledi. (Elioğlu, 1985: 23)

EM 3: Noel zamanı bu kez *bir küfe saparna ile çobanpüskülü* geldi. O ilkbahar bir de, bir çuval şalgam gelince, Atticus, Cunninghamlar'ın borçlarını fazlasıyla ödediklerini söyledi. (İnce, 2014: 29)

Yukarıdaki örnekte çeşitli bitki isimleri yer almaktadır. “Smilax ve holly” bitkileri dünyada yetişmesinin yanı sıra Türkiye’de de yetişmektedir. “Smilax” bitkisinin diğer isimleri; Frengikökü, Saparna ve Sarsaparilla’dır. Bu bitkiyi dört farklı isimle görebiliriz. Sunar bu kelimeyi “çam” ifadesi ile karşılamıştır. Elioğlu ve İnce bu bitkinin eş anlamlarından ‘saparna’yı tercih etmiş ve böylece eş anlamlılık stratejisini kullanmıştır. “Holly” bitkisinin adı ise Türkçede “Çobanpüskülü”dür ve “koyu yeşil, parlak, dikenli yaprakları ve kırmızı meyveleri olan bodur bir ağaç” türüdür (1993: 710). Eski dönemlerde Avrupa’da “holly” bitkisinin Noel’de dallarının kesilip kötü ruhları kovması için evlere getirilmesi gibi bir batıl inanç söz konusudur. Sunar ve Elioğlu “holly” kelimesi yerine sırasıyla “hatmi çiçekleri ve defne yaprakları” diyerek, kaynak metnin bağlamının dışına çıkmıştır. İnce ise, “holly” kelimesi için “çobanpüskülünü” tercih etmiştir. Buradan hareketle Elioğlu ve İnce’nin yerine koyma yöntemini tercih ettiği görülmektedir.

Örnek 19:

KM: As the Cunninhams had no money to pay a lawyer, they simply paid us with what they had. “ Did you know,” said Atticus, “that Dr. Reynolds works the same way? He charges some folks *a bushel of potatoes* for delivery of a baby. (Lee, 1960: 24)

EM 1: Cunningham’ların bir Avukata verecek paraları olmadığından bize borçlarını ellerinde olanla ödemeğe çalışmışlardı. Atticus, “biliyor musun?” dedi, “ Doktor Reynolds de aynı şekilde çalışıyor. Bebek dünyaya getirmek için *bir çuval patates* alıyor.” (Sunar, 1963: 28)

EM 2: Cunningham’ların avukatlara verecek paraları yoktu. Neleri varsa onunla ödüyorlardı. “Dr. Reynolds da böyle çalışır,” dedi Atticus. “*Bir çuval patatese* ebelik yapar. Şimdi kulağın aç da sana veraset nedir anlatayım.” (Elioğlu, 1985: 24)

EM3: Cunninghamlar’ın avukata ödeyecek parası olmadığı için, bize borçlarını neyle

ödeyebileceklerse onula ödüyordular. “Doktor Reynolds’ın da aynı usulle çalıştığını,” dedi Atticus, “biliyor muydunuz? Bir doğum yaptırmanın karşılığında *bir kilo patates* alır.(İnce, 2014: 30)

“A bushel of” ifadesi bir tahıl ölçmede kullanılan ve “kile” olarak adlandırılan bir hacim ölçüsüdür (1993: 175). Genelde İç Anadolu Bölgesi’nde çiftçilerin kullandığı, 30 kilo buğdaya eşit olan bir ağırlık ölçüsüdür. “bushel” kelimesi değerlendirilirken ve başka dillere aktarılırken erek dilde hangi ifadenin bu ağırlık ölçüsüne denk gelebileceğini düşünmek gerekmektedir. Burada çevirmen kararlarına baktığımızda Sunar ve Elioğlu nötr bir karşılık bularak “bir çuval” ifadesi ile anlamı karşılamaya çalışmışlardır. Çevirmenlerin ağırlık ölçüsünü bu şekilde kullanmaları tam evrenselleştirme stratejisine örnek teşkil etmektedir. Ayrıca açıklamada da verildiği gibi erek okuyucu açısından gereken anlamın verildiği düşünülmektedir. İnce’nin “bir kilo” ifadesi paragrafta bulunan anlamı içermemektedir. Böylelikle Sunar ve Elioğlu yerine koyma yöntemine başvurmuştur.

Örnek 20:

KM: The idea was profound, but as usual, in Maycomb it didn’t work very well. In the first place, few rural children had access to newspapers, so the burden of Current Events was borne by the town children, convincing the bus children more deeply that the town children got all the attention anyway. *The rural children who could, usually brought clippings from what they called The Grit Paper, a publication spurious in the eyes of Miss Gates, our teacher.* (Lee, 1960: 249)

EM 1: Fikir mükemmeldi. Ama Maycomb’da tatbik edilmesi güç oldu. Bir kere pek az talebenin gazete alacak parası vardı. Böylece Son Olaylar dersi sadece şehirli talebeler tarafından tatbik edilir oldu. Bu da çiftçi çocukları arasında, şehirli talebeye iltimas ediliyor hissini verdi.(Sunar, 1963: 261)

EM 2: Düşünce belki anlamlıydı ama Maycomb’da pek işe yaramadı. Her şeyden önce gazete görebilen taşralı sayısı çok azdı. Bu nedenle de bu işin yükünü taşıyanlar kasabalılar oldular. Taşralıların aşağılık duyguları büsbütün kamçılandı. *Köylüler Grit Paper adlı köy gazetesinden kesilmiş haberler getirirlerdi. Öğretmenimiz Bayan Gates’in gözünde bu gazetenin pek saygınlığı yoktu.* (Elioğlu, 1985: 235)

EM 3: Çok iyi düşünölmüş bir şeydi ama her zamanki gibi Maycomb'da pek iyi işleliyordu. Her şeyden önce köy kökenli çocukların pek azının eline gazete geçiyordu, o yüzden Güncel Olaylar dergisinin yükünü kasabalı çocuklar çekiyordu, okula otobüsle gelen öğrenciler de zaten sınıfta hep başrolü kasabalı çocukların oynadığına inanıyorlardı. Köy kökenli çocuklar bir haber getirdikleri zaman da Grit Paper'dan kesiyorlardı, öğretmenimiz Bayan Gates'in gözünde gerçek bir gazete değildi o. (İnce, 2014: 307)

Bu paragrafta Sunar, kaynak dilde geçen “çocukların Grit Paper gazetesinden haber getirmesi ve öğretmenlerinin bu gazeteyi beğenmemesi” kısmını metinden çıkararak silme stratejisine başvurmuştur. Elioğlu ve İnce ise, kaynak metne bağlı kalarak bütün cümleleri eksiksiz bir şekilde aktarmıştır. Bu durumda Sunar yerine koyma yöntemini tercih etmiştir.

Örnek 21:

*KM: Why she frowned when a child recited from The Grit Paper I never knew, but in some way it was associated with liking fiddling, eating *syrupy biscuits* for lunch, being a holy-roller, singing Sweetly Sings the Donkey and pronouncing it dunkey, all of which the state paid teachers to discourage. Even so, not many of the children knew what a Current Event was. (Lee, 1960: 249)*

EM 1: Sonra çocukların çoğu Son Olaylar nedir bilmiyordu. (Sunar, 1963: 261)

*EM 2: Bir çocuk bu kaynaktan haber verdi mi kaşını çatardı. Bu gazeteyi okumak çalgıdan çengiden hoşlanmak, öğlenleri *pekmezli ekmek* yemek “Eşek ne güzel çığırır” türünden şarkılar söylemek ve eşek'i ‘eşşek’ diye okumak gibi bir şeydi işte. Yine de çoğumuz güncel haberlerden habersizdik. (Elioğlu, 1985: 235)*

*EM 3: Çocuklardan biri Grit Paper'dan bir şey okuduğunda neden kaşlarını çatıyordu bilmiyordum ama bunun boş gezenin boş kalfası olmayı sevmekle, öğle yemeğinde *şuruplu bisküvi* yemekle, dinsel ayinlerde kendinden geçmekle, *Ne Tatlı Anırır Eşek* şarkısı söylemekle ve tatlı yerine “datlı” demekle ilgisi vardı. Gazeteye benzemeyen o gazeteden de alsalar çocuklar güncel olayın ne olduğunu bilmiyordu. (İnce, 2014: 308)*

Bu cümlede geçen “syrupy biscuits” çocukların çok sevdiği glutensiz, yuvarlak, şuruplu bisküvilerdir. Sunar bu ifadenin geçtiği cümleyi erek metinden tamamen çıkararak silme stratejisini kullanmıştır. Elioğlu'nun “pekmezli ekmek” ifadesinde “pekmez” Türklere

özgü kahvaltıda ve öğle yemeklerinde yenilen bir tatlı çeşidi olduğundan dolayı yerileştirme stratejisi kapsamına girmektedir. Buradan hareketle, hem Sunar hem de Elioğlu yerine koyma yöntemini kullanmıştır.

Örnek 22:

KM: Seconds later, it seemed, his shoe was gently nudging my ribs. He lifted me to my feet and walked me to my room. “Heard every word you said,” I muttered. “...wasn’t sleep at all, ‘s about a ship an’ Three-Fingered Fred ‘n’ *Stoner’s Boy*...” (Lee, 1960: 286)

EM 1: Saniyeler sonra beni ayağa kaldırdığını odama yürüttüğünü hissettim. “Okuduğunuz her kelimeyi işittim,” diye mırıldandım, “... Uyumamıştım. İsterseniz anlatayım... Bir gemiden ve üç parmaklı Fred ve *Stoner*’dan bahsediyordu...” (Sunar, 1963: 296)

EM 2: Birkaç dakika geçmiş gibi geldi. Ayakkabısı kaburgalarım dokununca beni kaldırıp odama götürdü. “Her lafını duydum” dedim. “O gemi ile üçparmaklı Fred’in öyküsü bölümünde hiç uyumuyordum.” (Elioğlu, 1985: 269)

EM 3: Saniyeler sonra ayakkabısıyla kaburgalarımı dürttü. Beni ayağa kaldırdı, odama götürdü. “Söylediklerinin hepsini duydum,” diye mırıldandım.”...hiç de uyumuyordum, hikâyede bir gemi, Üçparmak Fred ve *Ayyaş’ın Oğlu* anlatılıyor...” (İnce, 2014: 356)

Film veya kitap isimleri özel isimler kapsamındadır. Bu isimler özellikle farklı dillere aktarıldığında çok farklı isimlerle karşımıza çıkabilmektedir. Sunar, bu cümlede geçen kitap ismini kaynak metinde olduğu gibi erek metne yansıtarak kısaltılmış hâli “Stoner” ile yazmış, böylece tekrar stratejisini kullanmış, Elioğlu bu kelimeyi erek metne hiç aktarmayarak silme stratejisini seçmiştir. İnce kaynak metinde yer alan “Stoner’s Boy” isimli kitabı “Ayyaş’ın Oğlu” olarak erek metne aktarmıştır. Burada kullanılan özerk yaratım stratejisidir. Erek metin okuyucuları için alışılmışın dışında bir durum olsa da, çevirmenin tercihi bu yönde olmuştur. Bu paragraftan hareketle çevirmenlerin farklı kararları doğrultusunda Sunar’ın koruma yöntemine, Elioğlu ve İnce’nin ise yerine koyma yöntemine başvurduğunu söyleyebiliriz.

Örnek 23:

KM: “That you could kill my *Snow-on-the-Mountain*, did you? Well, Jessie says the top’s growing back out. Next time you’ll know how to do it right, won’t you? You’ll pull it up by the roots, won’t you?” (Lee, 1960: 115)

EM 1: “*Kar Topu’nu* koparıp mahvettim sanıyorsun, değil mi?” Hâlbuki Jessie, üstten filiz saldıgını haber verdi. Bir daha sefere daha dikkatli olursun, değil mi? O zaman köklerinden çeker atarsın, değil mi?” (Sunar, 1963: 126)

EM 2: Benim *karlı-dağ çiçeğimi* öldürebileceğini sandın ha? Ama Jessie yeniden sürgün verdiğini söyledi. Bir dahaki sefere doğru dürüst bir iş yap. Kökünden sök! Oldu mu?” (Elioğlu, 1985: 111)

EM 3: “Benim o *karyağdı çiçeğim* ölecek sandın, değil mi? Hayır, Jessie söyledi, yeni sürgünler vermeye başlamış. Bir dahaki sefere ne yapman gerektiğini biliyor olacaksın, öyle değil mi? En doğrusu kökünden çıkarıp atmak, değil mi?” (İnce, 2014: 141)

Bu paragrafta Jem ve Scout’un Bayan Dubose’un evine kitap okumaya gitmeleri ve Bayan Dubose’un sıkıldığında Jem’e sataşması üzerine bir konuşma geçmektedir. “Snow on the mountain” çiçeği Bayan Dubose’un bahçesinde yetiştirdiği çiçeklerdir. Üç çevirmen de “snow on the mountain“ çiçeğinin ismini Türkçe’ye aktarmış “kartopu (Sunar), karlı dağ çiçeği (Elioğlu) ve karyağdı çiçeği (İnce)” şeklinde yerlileştirme stratejisini kullanarak çevirmişlerdir. Çevirmenlerin erek okuyucuyu göz önünde bulundurarak tercih ettikleri bu çiçek isimleri Türkçede bulunmaktadır ve bu çiçekler Türkiye’de yetiştirilmektedir. Fakat “snow on the mountain” adlı çiçek Kuzey Amerika’ya özgü, bilimsel adı “*euphorbia marginata*“ olan bir bitki türüdür. Sunar’ın tercih ettiği “kartopu“ bitkisinin bilimsel adı “*viburnum opulus*“, Elioğlu’nun tercih ettiği “karlı dağ çiçeğinin” (kar çiçeği olarak geçmektedir) bilimsel adı “*puschkinta scilloides*” ve İnce’nin tercih ettiği “karyağdı çiçeğinin” bilimsel adı ise “*pilea cadiereri*”dir. Buradan çevirmenlerin kaynak metindeki kültüre özgü ögeyi erek dilin kültürüne uygun şekilde karşılamaya çalıştıkları ve yerlileştirme stratejisini kullandıkları tespit edilmiştir. Ancak bazı kavramlar veya ögeler bu durum için uygun olmayabilir. İncelememiz neticesinde üç çevirmen de yerlileştirme stratejisini kullanarak yerine koyma yöntemini kullanmıştır.

Örnek 24:

KM: She had put so much starch in my dress it came up like a tent when I sat down. She made me wear a *petticoat* and she wrapped a pink sash tightly around my waist. (Lee, 1960: 120)

EM 1: Elbisemi o derece kolalamış ve ütölemişti ki oturduğum zaman tepeme çıkıyordu. Elbisemin altına bir *jüpon* giydirdi. Belime de pembe bir kuşak bağladı. (Sunar, 1963: 133)

EM 2: Elbiseme öyle çok kola koymuştu ki oturduğumda çadır gibi oluyordu. *İç etek* giydirdi, belime de pembe saten bir kurdele bağladı. (Elioğlu, 1985: 116)

EM 3: Elbisemin kolası öylesine sertti ki oturduğum zaman çadır gibi kabarıyordu. Elbisenin altına bir *jüpon* da giydirdi, belime sımsıkı, pembe bir kuşak bağladı. (İnce, 2014: 148)

Romanın ana karakterlerinden Scout ve Jem burada Calpurnia ile birlikte kiliseye gitmek için hazırlanmaktadır. Ayrıca, Calpurnia'nın Scout için hazırladığı elbise ve diğer kıyafetler tanıtılmıştır. Kaynak metinde geçen “petticoat” kelimesi sözlükte “iç eteklik; kadınlar tarafından giyilen etek biçiminde olan bir iç çamaşırı türü” olarak karşımıza çıkmaktadır (1993: 1104). Bu durumda Elioğlu, elbiselerin içine giyilen astar gibi olan bu ifadeye “iç etek” kelimesini uygun görerek doğrudan anlamı sağlamıştır. Sunar ve İnce ise Fransızcadan dilimize geçen “jüpon” kelimesini tercih etmiştir. Sunar ve İnce'nin tercihi eş anlamlılık stratejisine örnektir. Bu durumda Sunar ve İnce'nin yerine koyma yöntemini kullandığı söylenebilir.

Örnek 25:

KM: When she settled in with us and life resumed its daily pace, Aunt Alexandra seemed as if she had always lived with us. Her Missionary Society refreshments added to her reputation as a hostess (*she did not permit Calpurnia to make the delicacies required to sustain the Society through long reports on Rice Christians*); she joined and became Secretary of the Maycomb Amanuensis Club. (Lee, 1960: 132)

EM 1: Alexandra Hala yerleştikten, hayat günlük gidişatına kavuştuktan sonra, Hala sanki eskiden beri yanımızda oturuyor gibi oldu. Hayır cemiyetlerindeki çalışmalarını ilerletti.

Maycomb Kadınlar Kulübüne girdi ve kulübün sekreteri oldu. (Sunar, 1963: 144)

EM 2: Halam iyice yerleşip, yaşam olağan akışına dönünce, hep bizimle oturmuş gibi bir duyguya kapıldım. Misyoner Cemiyetinin toplantılarında ikram ettiği yiyecekler onun evsahipliğinin şanını arttırdı. Calpurnia'nın hizmet etmesine izin vermiyordu. (Elioğlu, 1985: 127)

EM 3: Halam eve iyice yerleştiğinde ve hayat günlük ritmini bulduğunda sanki Alexandra Hala şimdiye kadar hep bizimle yaşıyormuş gibi oldu. Onun Misyonerlik Derneği için hazırladığı yiyecekler bir evsahibi olarak ününe ün kattı (*Pirinç Hıristiyanları** üzerine yazılmış uzun raporlarla Derneği yaşatmak için gerekli olan lezzetli yiyecekleri Calpurnia'nın hazırlamasına izin vermiyordu); Maycomb Yazıcılar Kulübü'ne katıldı ve Sekreterliğe seçildi. (İnce, 2014: 163)

Kaynak metinde Alexandra Hala'nın Scout'ların evine yerleşmesi ve ev sahibi olarak Misyonerlik Derneği için hazırladığı yiyeceklerle daha da tanındığı anlatılmaktadır. Yazar bu cümlenin devamında bir açıklama yaparak, Alexandra Hala'nın Calpurnia'nın yiyecekleri hazırlamasına izin vermediğini belirtmiştir. Sunar'ın ve Elioğlu'nun kaynak metinde parantez içinde verilen bu açıklama cümlesini metinden çıkarması silme stratejisine örnektir. İnce ise kaynak metnin hem biçimsel hem de anlamsal özelliklerine bağlı kalmıştır. Kaynak metinde yazan bu cümleyi İnce de parantez içinde vermiş ve ayrıca parantez içinde geçen "Pirinç Hıristiyanları" ifadesini de dipnot olarak yazmıştır. Bu tercihi metin dışı açıklama stratejisine örnektir. İnce'nin dipnotta belirttiği cümle şu şekildedir: "Açlıktan ölmek için (pirinç istiyorsanız, Hıristiyan olursunuz tehdidi karşısında) Hıristiyanlığı kabul eden Asyalılar." Bu inceleme sonucunda, Sunar ve Elioğlu'nun yerine koyma, İnce'nin ise çevirilerinde koruma yöntemine başvurdukları görülmektedir.

Örnek 26:

KM: In a far corner of the square, ne Negros sat quietly in the sun, dining on *sardines*, *crackers* and the more vivid flavors of Nehi Cola. (Lee, 1960: 164)

EM 1: Meydanın uzak bir köşesinde de Zenciler, güneşin altında sessizce oturuyorlardı. *Tuzlu balık, peksimet* ve kolayla karınlarını doyurmaktaydılar. (Sunar, 1963: 157)

EM 2: Milet, gazeteler, taşlar üstüne oturmuş kanını doyuruyordu. Meydanın uzak bir köşesinde, *sardalya*, *krikkrak* yiyen ve Nehi Kola içen zenciler birikmişti. (Elioğlu, 1985: 178)

EM 3: Meydanın uzak bir köşesinde zenciler sessizce güneşte oturuyor, *sardalya* ve *kraker* yiyip daha keskin bir tadı olan Nehi Cola içiyorlardı. (İnce, 2014: 203)

Bu cümlede atıftırnalık olarak nitelendirilen bazı yiyecek isimleri bulunmaktadır. Meydana uzak bir yerde zencilerin bu yiyecekleri yediği anlatılmıştır. Bu atıftırnalıklar kaynak metinde “sardines and crackers” olarak geçmektedir. Sunar “tuzlu balık ve peksimet” kelimelerini seçerek yerlileştirme yapmıştır. “Tuzlu balık” Marmara Bölgesinde Çanakkale’de genellikle Sardalya balığından yapılan bir hamur işidir. Elioğlu aynı cümlede önce “sardalya” diyerek kaynak metindeki anlamı korumuş, daha sonra “krikkrak” kelimesini tercih ederek yerlileştirme yapmıştır. “krikkrak” da uzun çubuk şeklinde yapılan peksimet gibi bir tür hamur işidir. İnce ise, kaynak metinde geçen kelimeleri Türkçede de aynı anlama gelecek şekilde kullanmıştır. Hem kaynak dilin anlamını koruyup hem de erek okuyucu için yabancı olmayan kelime tercihlerinde bulunmuştur. Buradan hareketle Sunar ve Elioğlu’nun yerine koyma yöntemine, İnce’nin ise koruma yöntemine başvurduğu söylenebilir.

Örnek 27:

KM: She was furious, and when she was furious Calpurnia’s grammar became erratic. When in tranquility, her grammar was as good as anybody’s in Maycomb. Atticus said Calpurnia had more education than most *colored* folks. (Lee, 1960: 27)

EM 1: Çok öfkelenmişti. Öfkelendiği zaman Calpurnia’nın dili dolaşır konuşması bozulur. Sakin zamanlarda lisanı onun kadar düzgün olan pek az kişi vardır. Maycomb da Atticus, Calpurnia’nın birçok *zenciden* daha kültürlü olduğunu söylemişti.(Sunar, 1963: 31)

EM 2: Cal sinirlenince dilbilgisi kurallarına uyamazdı. Sakin olduğunda Maycomb’daki herkes kadar İngilizcesi vardı. Atticus onun çoğu *zenciden* bilgili olduğunu söylerdi. (Elioğlu, 1985: 27)

EM 3: Çok öfkelenmişti, öfkelendiğinde dilbilgisi kuralların karman çorman ederdi.

Yoksa sakın olduğu zamanlar Maycomb'daki herkes kadar kurallara uygun konuşurdu. Atticus'un dediğine göre Calpurnia *siyahî*lerin çoğundan daha eğitimliymiş.(İnce, 2014: 34)

Kaynak metinde zencileri tanımlayan ifadeler farklı isimlerle sunulmuştur. “Negro, black, coloured” gibi kelimeler sıkça kullanılmaktadır. Yukarıdaki cümlede geçen “coloured” kelimesi için Sunar ve Elioğlu “zenci” karşılığını seçerken, İnce “siyahî” karşılığını seçmiştir. İnce tekrardan kaçınmak amacıyla metnin farklı bölümlerinde farklı ifadelerle karşımıza çıkan “negro, black ve coloured” kelimeleri için sırasıyla “zenci, siyah ve siyahî” kavramlarını kullanmış, Sunar ve Elioğlu bu üç kelimeye tüm roman boyunca “zenci” kavramını uygun görerek her üç çevirmen de eş anlamlılık stratejisini uygulamışlardır. Eş anlamlılık stratejisinin kullanılması, her üç çevirmenin de çevirilerinde yerine koyma yöntemini kullandığını göstermektedir.

Örnek 28:

KM: She loved everything that grew in God's earth, even the weeds. With one exception. If she found a blade of nut grass in her yard it was like the Second Battle of the Marne: she swooped down upon it with a tin tub and subjected it to blasts beneath with a poisonous she said was so powerful it'd kill us all if we didn't stand out of the way. “Why can't you just pull it up?” I asked, after witnessing a prolonged campaign against a blade not *three inches high*. (Lee, 1960: 45)

EM 1: Allah'ın topraklarında yetişen her şeye karşı zaafı vardı. Yosunlara bile. (Sunar, 1963: 51)

EM 2: Tanrının toprağında yetişen her şeyi severdi. Ayrık otları dışında tabi. Bahçede bir tek ayrık otunun bulunması üçüncü dünya savaşı gibiydi. Köklerine saldırır ve onları uzak durmazsak bizi de öldüreceğini söylediği zehirli maddelerle yok ederdi. *Üç santimden büyük olmayan* bir ot için verilen bu savaşı izlerken “neden söküp atmıyorsunuz” dedim. (Elioğlu, 1985: 44)

EM 3: Tanrının toprağında yetişen her şeyi, otları bile severdi. Bir tanesi hariç; bahçesinde tek bir hasırotu yaprağı bulmayagörsün, kanlı bir meydan savaşı başlardı. Teneke bir leğenle hemen başına çöker, bitkiyi alttan zehirli madde bombardımanına tutardı; dediğine göre öylesine güçlü bir zehirmiş ki bu, oradan uzaklaşmasak hepimizi

öldürebilirmiş. “Tutup kökünden söksen olmaz mı?” dedim, *beş on santimlik* bir ota karşı yürütülen o uzun savaşı seyrettikten sonra. (İnce, 2014: 56)

Bu cümlede Scout, Bayan Maudie'nin neleri sevip neleri sevmediğini anlatmaktadır ve ona tavsiyede bulunduğu bir konu üzerine konuşmaktadır. Ölçü ve para birimleri daha önce de söylendiği gibi kültürel öğelerin bir parçasıdır. Kaynak metinde karşımıza çıkan “three inches high” ölçü birimi burada yabancı bir otu tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu'nda “inç” kavramının Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde kullanılan ölçü birimi olduğu ve bir inç'in (inch) 2,54 cm'ye karşılık geldiği belirtilmektedir (2005: 968). Sunar, “Allahın topraklarında yetişen her şeye karşı zaafı vardı. Yosunlara bile” cümlesinden sonra paragrafın devamını çıkararak çevirmemiştir. “Three inches high” ifadesini Elioğlu “üç santimden büyük olmayan” İnce, “beş on santimlik” olarak karşılamıştır. İki çevirmenin de “inch” birimini “santim” olarak çevirmesi yerleştirme stratejisini kullandıklarının bir göstergesidir. “Santim” Türkiye'de kullanılan bir ölçü birimi olduğundan çevirmenler erek okuyucu için de anlaşılır bir ifade kullanmak istemiş olabilirler. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. Bir inç 2,54 santim olduğuna göre üç inç 7,62 santimdir. Buradan yola çıkarak İnce'nin “beş on santimlik” ifadesinin erek metne uygun olduğu, Elioğlu'nun “üç santimden büyük olmayan” ifadesinin erek metne uygun olmadığı tespit edilmiştir. İnceleme sonucunda her üç çevirmen de yerine koyma yöntemine başvurmuştur.

Örnek 29:

KM: Jem was sprawled on the sofa reading *Popular Mechanics*. He looked up. “It ain't right. He didn't kill anybody even if he was guilty. He didn't take anybody's life.” (Lee, 1960: 225)

EM 1: Jem divanın üstüne yayılmış *teknik bir mecmuayı* inceliyordu. Başını kaldırdı. “Doğru değil bu,” dedi, “Suçlu olsa bile kimseyi öldürmedi ki sandalyeye gitsin. Kimsenin canına kıymadı.” (Sunar, 1963: 240)

EM 2: Jem kanepede *'Mekanik' dergisine* bakıyordu. Başını kaldırdı. “Haksızlık bu! Suçlu da olsa kimseyi öldürmedi. Can almadı.” (Elioğlu, 1985: 211)

EM 3: Jem kanepeye yayılmış, *Popular Mechanics* dergisi okuyordu. Başını kaldırıp baktı. “Bu doğru olamaz. O suçlu bile olsa kimseyi öldürmedi. Hiç kimsenin canına kıymadı.” (İnce, 2014: 276)

Burada Jem’in kanepeye uzanarak okuduğu bir dergiden ve dergiyi okumaya ara verip Atticus’a Tom Robinson’un suçlu olsa bile ölüm cezasını hak etmediğinden bahsedilmektedir. Bu cümlede geçen “Popular Mechanics” bilim ve teknoloji ile ilgili bir derginin ismidir. Çevirmenlerin bu derginin isminin çevirisi ile ilgili farklı tercihlerde bulunmaları göze çarpmaktadır. Sunar, özel bir ismi olan “Popular Mechanics” dergisini “teknik bir mecmua” olarak erek metne aktarmış ve tam evrenselleştirme stratejisini kullanmıştır. Bunun yanı sıra “mecmua”nın eskiden dergi yerine kullanılan bir kelime olmasından dolayı çevirmenin bu kelimeyi tercih etmesi oldukça doğaldır. Çünkü Sunar’ın çevirdiği bu roman 1963 yılında yayımlanmıştır. Elioğlu da Sunar gibi tam evrenselleştirme stratejisini kullanarak “Mekanik Dergisi” kelimesini tercih etmiştir. İnce, kaynak metinde geçen ifadeyi “Popular Mechanics” şeklinde yazarak bu ifadeyi korumaya çalışmış ve tekrar stratejisini kullanmıştır. Bu durumda, Sunar ve Elioğlu yerine koyma, İnce ise çevirilerinde koruma yöntemine başvurmuştur.

Örnek 30:

KM: One day we were so busily playing Chapter XXV, Book II of One Man’s Family, we did not see Atticus standing on the sidewalk looking at us, slapping a rolled magazine against his knee. The sun said twelve noon. (Lee, 1960: 43)

EM 1: Bir gün, Bir Adamın Ailesi eserinin İkinci kitabında *yirmi beşinci* kısmı oynamaya o derece dalmışız ki, Atticus’un kaldırımdan, elindeki mecmuayı dizine vurarak bizi seyrettiğinin farkına bile varmadık. Güneş öğlenin on ikisi olduğunu söylüyordu. (Sunar, 1963: 49)

EM 2: Bir Adamın Ailesi adlı oyunun Bölüm *On beş* Sahne II’sini oynuyorduk ki Atticus’a basıldık. Kaldırımdaydı. Kıvırdığı gazetesini dizine vuruyordu. Güneş tam tepemizdeydi. (Elioğlu, 1985: 42)

EM 3: Bir gün “Bir Adamın Ailesi” oyununun II. Kitabının XXV. Bölümü’nü oynuyorduk, öylesine dalmıştık ki kaldırımında durmuş bize bakan ve rulo yapılmış dergiye dizine vuran Atticus’u görmedik. Güneşe bakılırsa saat on ikiydi. (İnce, 2014: 53)

Roma rakamları Latin harflerinden oluşmaktadır. Türk alfabesinde “x,q,w” gibi harfler bulunmamaktadır. Fakat Roma rakamları dilimize yerleşmiş olup kitaplarda karşımıza her iki şekilde de çıkabilmektedir. Roma rakamlarının iki farklı şekilde yazılabilmesi, çevirmenlerin kararları açısından da çeşitliliğe yol açmıştır. Sunar “XXV” sayısını “yirmi beş” olarak yazıyla yazmıştır. Yani yerileştirme stratejisini seçmiştir. Elioğlu’nun “on beş” sayısını yazması burada geçen roma rakamlarının karşılığı değildir. İnce ise, kaynak metindeki “XXV” rakamlarını tekrar stratejisi ile erek okuyucuya sunmuştur. Bu nedenle Sunar’ın yerine koyma, İnce’nin ise çevirilerinde koruma yöntemine başvurduğu görülmektedir.

Örnek 31:

KM: “You tell him I’m proud to get it – bet they don’t have chicken for breakfast at the White House. What are these? “Rolls,” said Calpurnia. “Estelle down at the hotel sent ‘em”. (Lee, 1960: 218)

EM 1: “Çok teşekkür ettiğimi söyle... Ama beyaz sarayda bile kahvaltıda piliç yemezler. Bunlar ne? Calpurnia “çörek” dedi, “Otelde çalışan Estelle yolladı.” (Sunar, 1963: 234)

EM 2: “Almaktan kıvanç duyduğumu ilet. Beyaz Saray’da bile kahvaltıda tavuk yemezler. Bunlar ne peki? “Çörek” dedi Calpurnia. “Otelde Estelle yolladı.” (Elioğlu, 1985: 205)

EM 3: “Söyle ona göğsüm kabardı... Bahse girerim Beyaz Saray’da bile kahvaltıda tavuk yemiyorlardır. Bunlar nedir? “Açma,” dedi Calpurnia. “Şu oteldeki Estelle göndermiş.” (İnce, 2014: 268)

Yukarıdaki cümlelerde kahvaltıya gelen birkaç çeşit yemek ile ilgili bir konuşma geçmektedir. Kaynak metinde geçen “rolls” kelimesi İngiliz ve Amerikalılara özgü yemek niyetine masalara konulan “yuvarlak, küçük sandviç ekmekleri” anlamına gelmektedir (1993: 1307). Sunar ve Elioğlu bu kelimeyi “çörek” olarak çevirerek tam evrenselleştirme stratejisini kullanmışlardır. Kaynak metinde özel bir ad verilen sandviç ekmeklerini

“çörek” kelimesi ile karşılamak bu stratejinin örneğidir. İnce sandviç ekmeklerine benzediğini düşünerek “açma” ifadesini erek metinde kullanmış olabilir. Kaynak kültüre yakın fakat erek kültüre özgü olan bir kelime seçimi yaparak yerlileştirme stratejisini uygun görmüştür. Her üç çevirmen de çevirilerinde yerine koyma yöntemine başvurmuştur.

Örnek 32:

<i>KM:</i> “I say where the chillun?” he continued, “an’ she says –she was laughin’, sort of- she says they all gone to town to get ice creams. She says, “took me a slap year to save seven <i>nickels</i> , but I done it.” (Lee, 1960: 198)
<i>EM 1:</i> “Çocuklar nerede? dedim,” diye devam etti, “Dedi ki... Gülüyordu... dedi ki çocuklar dondurma yemeye gittiler. <i>Parayı</i> toplayabilmek için bir yıl uğraştım, dedi. (Sunar, 1963: 213)
<i>EM 2:</i> “Çocuklar nerede dedim. Gülmeye başladı. Dondurma almaya gittiler dedi. Dedi ki <i>o paraları</i> biriktirmek bir yılımı aldı ama becerdim.” (Elioğlu, 1985: 187)
<i>EM 3:</i> “Çocuklar nerde dedim,” diye devam etti, “o da bana,-gülüyormuş gibiydi-kasabaya dondurma almaya gittiler, dedi. <i>Yedi tane beş sent</i> biriktirmek koca bir yılımı aldı ama biriktirdim, dedi” (İnce, 2014: 243)

Para birimleri “Bülbülü Öldürmek” adlı eserde sıkça karşımıza çıkmaktadır. O dönemde Amerika’da kullanılan para birimlerinin isimleri farklıdır. “Nickel” ABD’de beş sentlik para birimidir. Eserin çevirilerine bakıldığında Sunar ve Elioğlu nötr bir karşılık tercih ederek sadece “para” olarak erek metne aktarmıştır. Bu durumda tam evrenselleştirme stratejisi ile erek kültürde bulunmayan yabancı bir anlamı kullanmak istememişlerdir. İnce’nin “yedi tane beş sent” şeklinde yazarak doğru para birimini erek okuyucuya aktardığı görülmektedir. Ayrıca “sent” para birimi erek kültüre göre yabancı fakat yine de erek okuyucu için anlaşılabilir bir nesne olduğu için çevirmen dilsel/kültürel olmayan çeviri stratejisini kullanmıştır. Bu durumda Sunar ve Elioğlu yerine koyma, İnce ise koruma yöntemine başvurmuştur.

Örnek 33:

KM: Maycomb welcomed her. Miss Maudie Atkinson baked a *Lane cake* so loaded with shinny it made me tight. (Lee, 1960: 132)

EM 1: Maycomb Alexandra Halayı memnuniyetle karşıladı. Bayan Maudie Atkinson kocaman bir *pasta* yaptı. (Sunar, 1963: 144)

EM 2: Maycomb ona kollarını açtı. Bayan Maudie Atkinson, *Lane pastası* pişirdi. İçine öyle çok içki koymuştu ki şiştim kaldım.(Elioğlu, 1985: 126)

EM 3: Maycomb onu iyi karşıladı. Bayan Maudie Atkinson *kek* yaptı, keke öyle çok burbon koydu ki kafayı buldum. (İnce, 2014: 163)

“Lane cake”, “ödül pastası” veya “Alabama Lane pastası” olarak da bilinmektedir. Güney Amerika’da geleneksel olarak hazırlanan bir pastadır. Elioğlu, bu kavram için “Lane pastası” ifadesini tercih etmiştir. Sunar ve İnce ise, kaynak metnin kültürüne özgü, özel bir pasta çeşidini “kek ve pasta” olarak karşılayarak tam evrenselleştirme stratejisini seçmiştir. Bu da iki çevirmenin yerine koyma yöntemini kullandığını göstermektedir.

Örnek 34:

KM: Jem gave a reasonable description of Boo: Boo was about *six-and-a-half feet tall*, judging from his tracks; he dined on raw squirrels and any cats he could catch, that’s why his hands were bloodstained – if you ate an animal raw, you could never wash the blood off. There was a long jagged scar that ran across his face; what teeth he had were yellow and rotten; his eyes popped, and he drooled most of the time. (Lee, 1960: 15)

EM 1: Jem, Boo’nun mantığa uygun bir tarifini verdi: Ayak izlerinden anlaşılacağı üzere Bob *1.95 M. Boyundaydı*. Serçelerle ve yakalayabildiği kedilerle karnını doyuruyordu. Bu yüzden elleri kan içindeydi... Eğer bir hayvanı pişirmeden, çiğ çiğ yersen ellerindeki kanı hiçbir şeyle yıkayıp çıkaramazdın. Yüzünü baştan başa kaplayan bir yara izi vardı. Ağzındaki tek tük diş, sapsarı ve çürüktü. Durmadan salyası akardı. (Sunar,1963: 19)

EM 2: Jem, Boo’nun akla yatkın bir tarifini yaptı: Ayak izlerine bakılırsa *boyu iki metre kadardı*. Sincapları ve kedileri çiğ çiğ yiyordu. Elleri bu yüzden kanlıydı. Eğer bir hayvanı çiğ çiğ yersen kan izlerini yok edemezdin. Yüzünde bir yara izi vardı. Dişleri

çürük ve sarıydı. Patlak gözlüydü. Çoğu zaman da salyaları akıyordu. (Elioğlu, 1985: 15)

EM 3: Jem, Radley Öcüsü'nü tanımladı, akla çok uygun bir tanımdı: ayak izlerine bakılırsa *boyu bir doksan kadardı*; yakaladığı sincapları ve fareleri çiğ çiğ yiyordu, ellerinde bu yüzden kan lekeleri vardı – bir hayvanı çiğ çiğ yerseniz elinizdeki kan lekeleri yıkasanız da çıkmazdı. Suratının ortasında pürüzlü bir yara izi vardı; ağzında diş diye ne kaldıysa onlar da çürüktü; patlak gözlüydü, çoğu kez ağzından salyalar akıyordu. (İnce, 2014: 20)

Yukarıdaki cümlelerde Jem, Boo Radley'in dış görünüşüne ilişkin kendince bir tanımlama yapmaktadır. Burada Boo'nun boyu ile ilgili kullanılan "feet" kelimesinin sözlükteki karşılığı şöyledir: "yaklaşık 30,5 cm'lik bir uzunluk birimi" (1993: 561). Kaynak metinde "six-and-a-half feet" ifadesine çevirmenler tam olmasa da yaklaşık bir karşılık bularak anlamı vermeye çalışmışlardır. Sunar "1.95 m", Elioğlu "iki metre kadar" ve İnce "bir doksan kadar" olarak çevirmişlerdir. Her üç çevirmenin de "feet" kelimesini "metre" olarak çevirmesi yerlileştirme stratejisine örnektir. Çünkü "metre" Türkiye'de kullanılan bir uzunluk ölçü birimidir. Ayrıca metinde geçen "altı buçuk feet" hesap edildiğinde net olarak 1.98 metre çıkmaktadır. Her üç çevirmen de yerlileştirme stratejisini kullanarak yerine koyma yöntemine başvurmuştur.

Örnek 35:

KM: The night-crawlers had retired, but *ripe chinaberries* drummed on the roof when the wind stirred, and the darkness was desolate with the barking of distant dogs. (Lee, 1960: 61)

EM 1: Gece böcekleri çekilmişlerdi. Fakat rüzgâr çıktığından *kiraz ağacının* dalları çatıyı dövüyordu. Karanlık, uzakta havlayan köpeklerin sesiyle, yapayalnızdı.(Sunar, 1963: 68)

EM 2: Gece sürüngenleri yuvalarına çekilmişlerdi. Rüzgâr estikçe *olgun kirazlar* dama vuruyordu. Uzakta köpek havlamalarının geldiği karanlıklarda kimsecikler yoktu. (Elioğlu, 1985: 59)

EM 3: Gece sürüngenleri yuvalarına çekilmişti ama rüzgâr estikçe *tespîh ağacının olgun meyveleri* tavanı dövüyordu, uzaklarda havlayan köpeklerin sesiyle karanlık daha bir ıssızdı. (İnce, 2014: 75)

Scout, gece odasında abisi Jem'i beklemektedir ve Atticus'un bundan haberi yoktur. Havanın ne kadar ıssız olduğunu ve korktuğunu çeşitli betimlemelerle anlatmaktadır. Metinden de anlaşılacağı üzere "chinaberry" bir ağaç türüdür. Pakistan, Hindistan, Asya'nın güney kesimleri ve Avustralya'da yetiştirilmektedir. 1930'larda Amerika'nın Güney kesimlerinde de görüldüğü bilinmektedir. Ağaç, tüp ya da yuvarlak şeklinde mor çiçeklere ve yoğun bir kokuya sahiptir (Grant, 2018). Sunar ve Elioğlu çevirilerinde "kiraz ağacı" kelimesini tercih etmişlerdir ama metinde anlatılmak istenen ve tarif edilen ağaç kiraz ağacı değildir. Özel bir ağaç türünü kiraz ağacı olarak tanımlamak Tam Evrenselleştirme stratejisine örnektir. Bir bakıma genelleme yapıldığı da söylenebilir. İnce ise erek metne özgü bir kavram seçmiş ve "tespih ağacı" ifadesini kullanmıştır. Bu durum yerlileştirme stratejisi için uygundur. Bu örneklerde görüldüğü gibi, her üç çevirmenin çevirilerinde yerine koyma yöntemini kullandığı söylenebilir.

Örnek 36:

KM: Before I went to sleep Atticus put more coal *on the fire* in my room. He said the thermometer registered sixteen, that it was the coldest night in his memory, and that our snowman outside was frozen solid. (Lee, 1960: 72)

EM 1: Yatmadan önce Atticus, odamdaki *sobaya* tekrar kömür attı. Derecenin sıfırın altında on altıyı gösterdiğini, hatırlayabildiği en soğuk gecenin bu gece olduğunu, dışarıdaki kardan adamımızın olduğu gibi donduğunu söyledi. (Sunar, 1963: 81)

EM 2: Yatmadan önce Atticus odamdaki *şömineye* az daha kömür attı. Termometrenin -10'u gösterdiğini söyledi. Anımsadığı en soğuk geceydi. Bahçedeki kardanadamımız kaskatı kesilmişti. (Elioğlu, 1985: 70)

EM 3: Ben uyumadan önce Atticus odamdaki *ateşe* biraz daha kömür attı. Termometrenin eksi dokuz dereceyi gösterdiğini, bundan daha soğuk bir gece hatırlamadığını ve dışarıdaki kardan adamımızın taş gibi donduğunu söyledi. (İnce, 2014: 88)

Yukarıdaki parçada Scout havanın aşırı soğuk olduğunu kanıtlar göstererek açıklamaktadır. Atticus'un daha fazla kömür atması, termometrenin on altıyı göstermesi ve kardan adamın bile donması bunun en iyi delilidir. Üç çeviriyi karşılaştırdığımızda ilk göze çarpan şey, "fire" kelimesine çevirmenlerin üçünün de farklı karşılık bulmasıdır. Sunar "soba", Elioğlu "şömine" ve İnce ise "ateş" kelimesini tercih etmiştir. Sunar, Elioğlu ve İnce'nin

tercihleri “fire” ın anlamsal olarak eş anlamlılarından sayılabilecek kelimelerdir. Bu durumda her üçünün çevirisi de eş anlamlılık stratejisine örnektir. Çevirmenlerin eş anlamlılık stratejisini kullanmaları ise çevirilerinde yerine koyma yöntemini kullandıklarının bir göstergesidir.

5. BULGULAR VE YORUM

Önceki bölümde eserdeki kültüre özgü ögeler bulunmuş ve Özay Sunar (1963), Füsun Elioğlu (1985) ve Ülker İnce'nin (2014) vermiş oldukları kararlar örnekler ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Bu eserde, Sunar genellikle metnin her bölümünde cümleleri ve bazen de paragrafları metinden çıkararak silme stratejisine başvurmuştur. Bunun yanında silme stratejisinden sonra yerlileştirme stratejisini tercih ettiği örneklerden de anlaşılmaktadır. Sunar'ın “mecmua, müstebit, terbiyevi,” gibi eski kelimeleri sık sık kullanması, günümüz okuyucusuna biraz yabancı gelse de 1960'lı yıllar düşünüldüğünde yadırganmamakta ve gayet net anlaşıldığı düşünülmektedir.

Elioğlu eserin tamamında farklı stratejilerle karşımıza çıkmıştır. Sunar gibi çoğu yerde silme stratejisini tercih etmiştir. Aynı zamanda hatalı olan veya Türkçede bulunmayan çevirileri de söz konusudur. Bazı kültürel ögeleri çevirirken tam evrenselleştirme stratejisinden yararlanarak yani bir bakıma genelleme yapıp yine kelimeleri eksilterek Türkçe'ye aktarımda bulunduğu rastlanmıştır.

İnce'nin çevirisi incelendiğinde hem koruma hem de yerine koyma yöntemlerinden tüm stratejileri kullandığı görülmektedir. Çevirmen bir taraftan kendi kültürünü yakından tanıdığını gösterip diğer taraftan da kaynak kültürün özelliklerini tanıtmayı amaçlamıştır. Dipnotlar gibi metin dışı açıklamalar ile erek okuyucunun metni daha iyi çözümlemesini sağlamıştır. Buna ek olarak çevirmenler tarafından çok az tercih edilen “Özerk Yaratım” stratejisini bazı kavramlarda kullanmış ve erek kitlede farklı bir bakış açısı oluşturmuştur.

Kaynak metinde farklı bir alfabe ile yazılmış herhangi bir kelime veya ifade olmamasından dolayı Koruma yöntemi başlığı altındaki “Ortografik Uyarılama” stratejisini çevirmenler kullanmamıştır.

6. SONUÇ

Çevirinin bir iletişim aracı olması ve kültürün de çeviri aracılığı ile aktarılması neticesinde çeviri-kültür ikilisi arasında çok yönlü bir ilişki oluşur. Bu çok yönlü ilişkinin en önemli sonuçları arasında edebi eserlerin neredeyse tüm dillere çevrilebilmesi yer alır. Edebi eserlerin çevirilerinin diğer metin türlerine göre daha zor yapılması, içerisinde kültüre özgü öğelerin çokça bulunmasından ve yoğun bir şekilde tasvirlerin kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Çevirmenler, çevirisini yaptıkları eserden farklı bir kültür içinde ve farklı bir zamanda yaşamış olabilir veya metnin yazıldığı dönemde, o dönemin gelenek ve görenekleri içerisinde yetişmiş olabilir. Yazın çevirisinde çevirmen kaynak kültür ile erek kültür arasında bir köprü konumundadır. Çevirmenler bir eserin tümünde aynı stratejiyi kullanarak erek okuyucuyu erek veya kaynak metne yaklaştırabilir. Bununla birlikte aynı eserde farklı stratejiler de kullanarak, metnin gidişatına göre kararlar alabilir.

Çalışmanın ilk bölümünde tez ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümünde çevirinin zor bir uğraş olduğu, çeviri tarihinin uzun ve zorlu süreçlerden geçerek bugüne ulaştığı, günümüzde de hâlâ çeviri eleştirisi kapsamında kullanılan çeviri kuramları/stratejilerinin amaçlarının neler olduğu, bir edebi eser ve bu eserin çevirisindeki karşılaşılan zorluklar ve çeviri eleştirisinin nasıl yapılması gerektiği açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, bu tezin genel hatlarıyla oluşmasını sağlayan kültür, bir metnin içerisinde bulunan kültüre özgü öğeler ve bu öğelerin çevirisinde tercih edilebilecek kültürel çeviri stratejileri kapsamlı bir şekilde ortaya koyulmuştur. Tezin en yoğun ve uzun bölümünü oluşturan dördüncü bölümde ise, yapılan çalışmanın bir çeviri eleştirisi ürünü olmasından dolayı örnekler üzerinden karşılaştırmalı olarak kültürel öğeler incelenmiştir.

Bu çalışmada Harper Lee'nin "Bülbülü Öldürmek" adlı eseri Aixelà'nın kültüre özgü öğelerin çevirilerine ilişkin sunmuş olduğu kültürel çeviri stratejileri çerçevesinde incelenmiş ve örnekler üzerinden çevirmenlerin verdikleri kararlar açık ve net bir şekilde açıklanmıştır. "Bülbülü Öldürmek" romanının üç farklı çevirmen tarafından çevrilmesi üç farklı eserin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Eserin çevirilerinde dönemsel farklılıkların olması, hem kelime seçimlerinde, hem cümle yapılarında hem de kaynak metnin tüm yönleriyle aktarılmasında farklılıklara yol açmıştır. Kaynak metinden erek metne aktarılan kültüre özgü öğeler; bu metinde deyimler, dini unsurlar, ölçü ve para birimleri, yiyecekler ve özel isimler olarak karşımıza çıkmıştır.

Tez çalışmasında otuz altı kültüre özgü öge tespit edilmiş ve örnekler üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamda, Sunar koruma yöntemi ile beş, yerine koyma yöntemi ile yirmi altı, Elioğlu koruma yöntemi ile yedi, yerine koyma yöntemi ile yirmi iki ve İnce koruma yöntemi ile on beş, yerine koyma yöntemi ile on altı kelime/ifadeyi Türkçeden İngilizceye aktarmıştır. Üç çevirmenin çevirilerinde koruma yönteminden toplamda yirmi yedi, yerine koyma yönteminden ise altmış dört örnek karşımıza çıkmıştır. Bazı kavramların çevirilerinin metnin bağlamına uygun olmadığı tespit edilmiştir. Koruma yönteminin stratejilerinden birisi olan “ortografik uyarlama” stratejisi bu romanın çevirisinde karşılaşmadığımız tek strateji olmuştur.

Çevirmenlerin koruma ve yerine koyma yöntemlerinden en çok yerine koyma yöntemini tercih ettikleri belirlenmiştir. Yerine koyma yönteminin altında bulunan eş anlamlılık, sınırlı evrenselleştirme, tam evrenselleştirme, yerlileştirme, silme ve özerk yaratım stratejilerini seçen çevirmenler kaynak metinde geçen kültüre özgü ögelerin yerine başka kelimeler tercih ederek daha özgür davranmışlardır. Bu durum, çevirmenlerin kendi kültürlerine kaynak kültürden daha yakın durduğunu göstermektedir. Ayrıca kaynak metindeki kültüre özgü ögelerin metne aktarıldığında çeviri olarak doğru fakat anlam olarak hatalı ifadelerin olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, yapılan bu çalışmanın çeviri karşılaştırmaları sonrasında elde edilen bilgiler göz önünde tutulduğunda, bir eserde bulunan kültüre özgü ögelere çevirmenlerin buldukları karşılıkları ve kullandıkları yöntemleri, çevirmenlerin yaklaşımlarını daha iyi anlamaya ve kültürel ögelerin çeviri eleştirisi alanında yapılacak olan daha sonraki çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aixelà, J.F. (1996). "Culture-specific items in translation". *Translation, Power, Subversion*, pp.52-78.
- Aksoy, N.B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Arı, S. (2016). *Çeviri ve Kültürel Semboller*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Aytaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bassnett S. (2002). *Translation Studies*. (Third Edition). London and New York: Routledge.
- Benjamin, W. (1983). Çevirmenin Görevi (Çev. A. Cemal). *Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?*. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1923).
- Bhabha, H.K. (2016). *Kültürel Konumlanış*, (Çev. Tahir Uluç). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bıçkıcı, T. (2016, Mart). "Çeviri Kuramları Işığında Edebi Çeviri Eleştirisi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 373-383.
- Blazyte, D. and Liubiniene, V. (2016). "Culture-specific items (CSI) and their translation strategies in Martin Lindstrom's Brand Sense". *Studies about Languages*.
- Braisine, B. (2013). *Literary Translation of Culture-Specific Items in Lithuanian Translation of Orwell's down and out in Paris and London*, Master of Arts Thesis, Vytautas Magnus University.
- Brooke, V. (2016). *To Kill a Mockingbird Dramaturgy & Glossary*. Repertory Theatre of St. Louis 2016-2017 Season Directed by Risa Brainin.
- Burke, P. (2012). *Erken Modern Avrupa'da Kültürel Çeviri*. (Çev.Ferit Burak Aydar). İstanbul: Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 2007'de yayımlandı)
- Cambridge Advance Learner's Dictionary, (2008). Cambridge University Press. Third Edition.
- Cary, E. (1996). *Çeviri Nasıl Yapılmalı?* İstanbul: İnsan Yayınları.
- Eagleton, T. (2005). *Kültür Yorumları*. (Çev. Özge Çelik). Ayrıntı Yayınları.
- Ece, A. (2016). *Çevirmenin Yazar ve Kahraman Olarak Portresi*. Çeviribilim Yayınları.
- Eğinli, A.T. ve Nazlı, A.K. (2018). "Kültürün Koruyucu Gücü: Kültürel Semboller", *Egemia*, 56-74.
- Erkurt, G. Ş. (2014, Aralık). *Çevirmen İdiokültürünün "Çeviri bir kültür aktarımıdır" yaklaşımındaki etkisi (Alman edebiyat yapıtlarının çevirileri üzerinden bir inceleme)*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Eruz, S. (2010). *Çokkültürlülük ve Çeviri Osmanlı Devleti'nde Çeviri Etkinliği ve Çevirmenler*. (Birinci Baskı). İstanbul: Multilingual.
- Even-Zohar, I. (1979). "Polysystem Theory", *Poetics Today* 1(2) pp.287-310.
- Grant, A. (2018). Chinaberry Tree Information: Can you Grow Chinaberry Trees. <https://www.gardeningknowhow.com/ornamental/trees/chinaberry/chinaberry-tree-information.htm> (Erişim Tarihi: 29.08.2019)
- Göktürk, A. (1994). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gürbüz, F. (2017). *Çeviride Sadakat Problemi*. Ankara: Otto Yayınları.
- Gürçağlar, Ş.T. (2016). *Çevirinin ABC'si*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Gürçağlar, Ş.T. (2005). *Kapılar Çeviri Tarihine Yaklaşımlar*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Hemen, E. (2014). *Translation of culture-specific items: Trainspotting in Turkish*, Master's Thesis, Hacettepe University, Turkey.
- Holmes, J.S. (2000). The Name and Nature of Translation Studies. In L. Venuti (Eds.), *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge, pp.172-185.
- İnternet: Yapı Kredi Yayınları <http://www.kitap.ykykultur.com.tr/cevirenler/fusun-elioglu> (Erişim Tarihi: 24.07.2019).
- İnternet: İstanbul Kültür Sanat Vakfı <https://www.iksv.org/tr/kazananlar/ulker-ince> (Erişim Tarihi: 24.07.2019).
- Lee, H. (1960). *To Kill a Mockingbird*. Warner Books Edition. Renewed 1988 by Harper Lee.
- Lee, H. (1963). *Bülbülü Öldürmek*. (Çev. Özey Sunar). Halk Kitabevi.
- Lee, H. (1985). *Bülbülü Öldürmek*. (Çev. Füsün Elioğlu). Oda Yayınları.
- Lee, H. (2014). *Bülbülü Öldürmek*. (Çev. Ülker İnce). Sel Yayıncılık.
- Ma, J. (2004, 25 November). Harper Lee: Biographical Research Paper. Mrs. Merritt: Advanced English.
- Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Hertfordshire: Prentice Hall, 94-103.
- Newmark, P. (2010). "Translation and Culture". In *meaning in Translation*. Ed. B. Lewandowska-Tomaszczyk. Frankfurt: Peter Long GmbH, 171-182.
- Oktay, G. (1993). *Büyük İngilizce Türkçe – Türkçe İngilizce Sözlük*. İstanbul: Longman – Metro.

- Öztemel, F. and Kurt, M. (2017, April). "Transmission of cultural specific items into english translation of "dear shameless death" by Latife Tekin". *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(1), 302-320.
- Rakovà, Z. (2016). *Çeviri Kuramları*. (Çev. Yusuf Polat). Ankara: Çevirmenin Yayını. (Eserin Orijinali 2014'de yayımlandı).
- Rifat, M. (2012). Antoine Berman: Çeviri ve Çeviri Üstüne Söylemler. *Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?* (çev. M. Rifat, 7-23). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Rifat, M. (2012). James S. Holmes: Çeviribilimin Adı ve Doğası. *Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?* (çev. A. Koş, 107-119). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Rifat, M. (2012). *Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?* (İkinci Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Stolze, R. (2013). *Çeviri Kuramları*. (Çev. Emra Durukan). İstanbul: Değişim Yayınları. (Eserin orijinali 1994'de yayımlandı).
- Tekalp, S. (2017). "James Joyce'un "The Sisters" Adlı Kısa Hikâyesinin Türkçe Çevirilerinde Kültürel Unsurlar ve Çeviri Stratejileri". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 2(1), 182-191.
- Topçu, Y. (2017, 8 Aralık). Kültürel Ögeler Bağlamında Türkçe Eserlerin İngilizceye Çevrilmesi: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün İngilizce Çevirisinin Aixelà'nın Çeviri Stratejileri Çerçevesinde İncelenmesi.
- Toury, G. (2004). Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü (Çev. A. Eker). *Çeviri Seçkisi II*. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1995).
- Toury, G. (...). "What Lies Beyond Descriptive Translation Studies, Or: Where Do We Go from Where We Assumedly Are?". Tel Aviv University, Israel. 69-80.
- Türk Dil Kurumu, (2005). Türkçe Sözlük. Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası.
- Uysal, O. (2012). Pikan Yetiştiriciliği. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Alata Bahçe Kültürleri Araştırma İstasyonu.
- Venuti, L. (2001). "Strategies of Translation". In M. Baker (ed.), *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*. London & New York: Routledge, pp.240-244.
- Venuti, L. (2013). *Translation Changes Everything*. Londra/New York: Routledge.
- Venuti, L. (1999). *The translator's invisibility*. London: Routledge.
- Vermeer, H. J. (1989). Skopos and Commission in Translational Action. (Trs. A. Chesterman). *The Translation Studies Reader*, Chapter 17. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1978).
- Yazıcı, M. (2010). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları* (İkinci Baskı). İstanbul: Multilingual.

Yücel, F. (2016). *Çevirinin Tarihi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.

Williams, R. (1993). *Kültür*.(Çev. Suavi Aydın). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Qing, X. (2010). “On English translation of culture-specific items in the ancient Chinese official system: a descriptive and comparative study on Hawkes’ and Yangs’ English translated cases of Hong Lou Meng”. *Cross-Cultural Communication*, pp.58-73

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Altay, Büşra
Uyruğu : T.C
Doğum tarihi ve yeri : 1994, Eskişehir
Medeni hali : Bekâr
e-mail : busraalty26@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	2019
Lisans	Kırıkkale Üniversitesi	2016
Lise	Süleyman Çakır Lisesi	2012

Yabancı Dil

İngilizce, Almanca

Yayımlar

Büşra Altay - Ahmet Çelik - Ekber Aydın & Kamil Kurtul Çeviri, Kuruluşlararası Daimi Komite (IASC) (2017). IASC Afet ve Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Kılavuzu. Cenevre: IASC, Ankara.

le.ahbv.edu.tr